

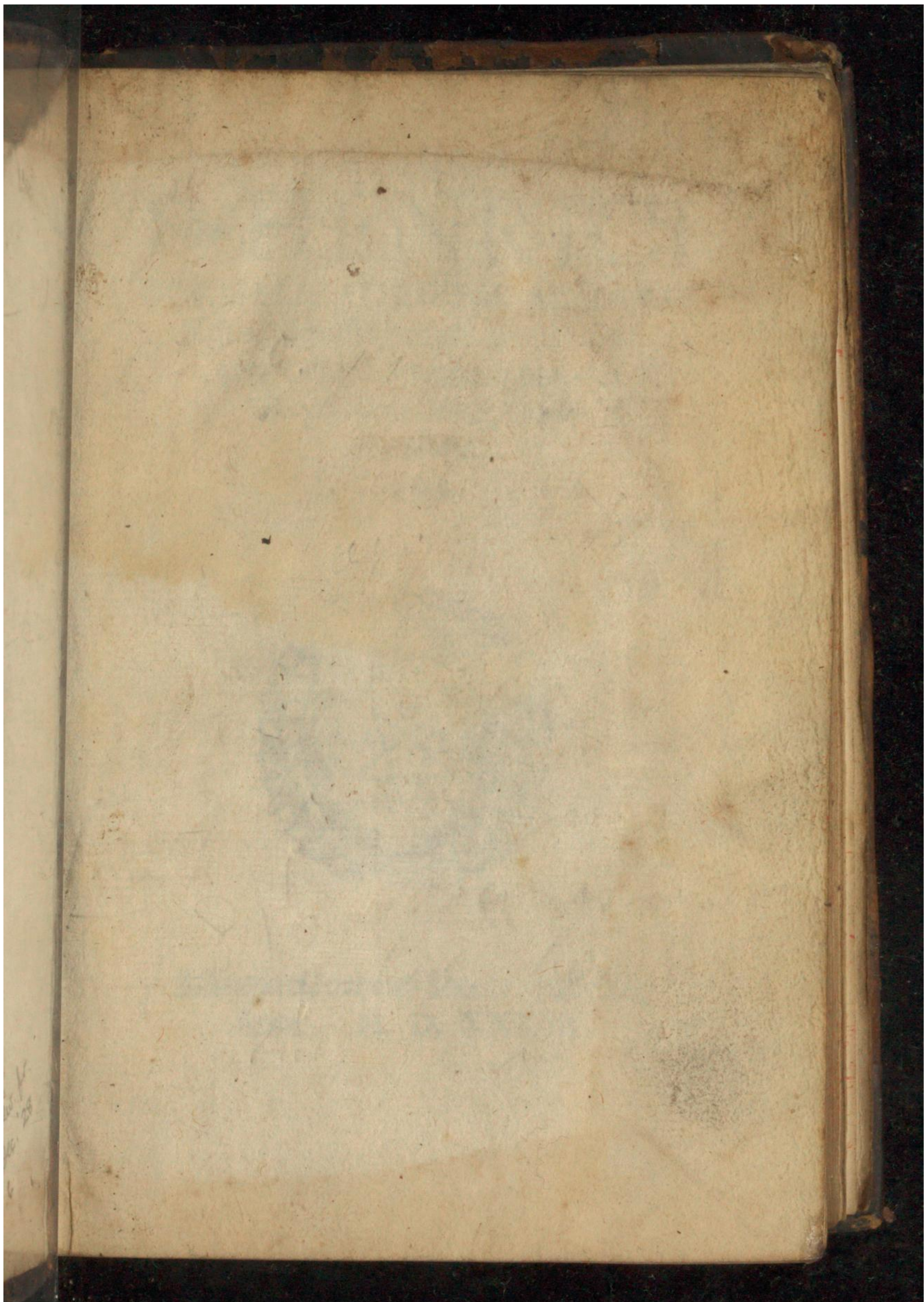

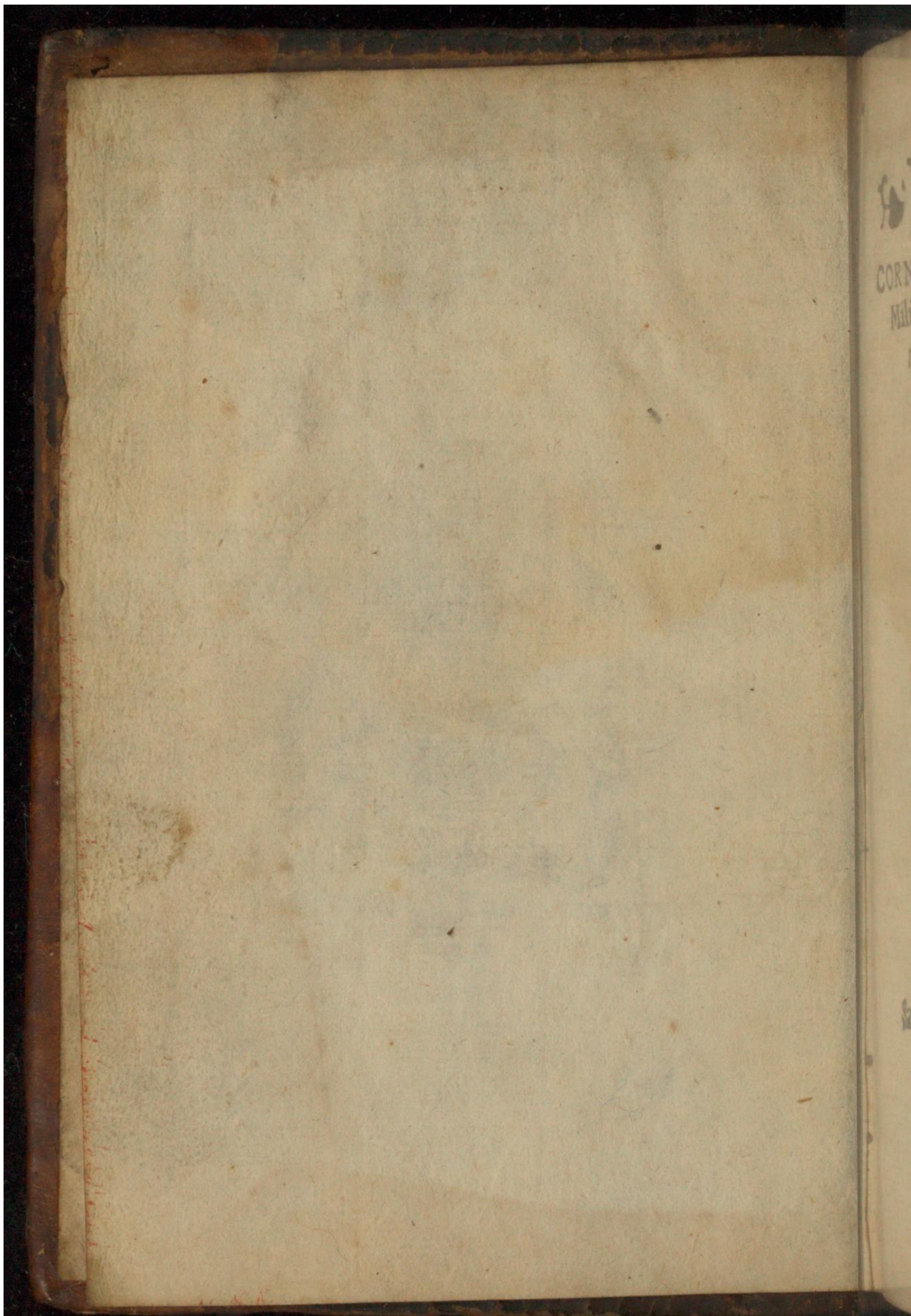

ENDURE FORT
Bibliotheca Lindesiana.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE ARMATAE

Militiæ Equitis Aurati, & vtriusq; Iu
ris Doctoris, in Artem Breuem
Raymundi Lullii, Com
mentaria.

(*)

Salingiaci, Ioannes Soter excudebat,
Anno, M. D. XXXVIII.

rere, & te à nostrorum arcanorũ pomeriis non excludere, ita nanq; virtus tua deposcit, & beneuolentia erga me tua meretur. Volumus igitur te donare arte, & ea non vulgari, nõ triuiali, nõ circa vnũ aliquod obiectum occupata, sed arte artium omnium regina, qua duce ad reliquas omnes scientias & artes facile conscendes, ita, vt nõ modo in illis mediocrem disciplinam, sed & insignem doctrinam rationabiliter valeas profiteri: Ea autem est ars inuentiua Raymundi Lullii, cuius ea dignitas est ac præcellentia, ea generalitas ac certitudo, vt se sola sufficiente, nulla alia scientia præsupposita, non vllo indigens forinseco iuuamine infallibiliter, cum omni securitate ac certitudine, errori omni semoto, de omni re scibili, veritatem ac scientiã, sine difficultate & labore inuenire nos faciat. Insuper omnes alias scientias sub se cõplectens, & ad verum ordinans, soluẽs omnes quæstiones & obiectiones, quæ circa quodcũq; scibile fieri possunt: nec vllũ scibile est, quod hanc effugiat. Argumentatur insuper per argumenta infallibilia, cer

tiſſima & notiſſima, quibus nemo poteſt contradicere: ideoq́ non indiget aliarum ſcientiarum vel ſcripturarum teſtimonijs, ſed ipſa omnem aliarum ſcripturarum ac ſciẽtiarum autoritatem, etiam ipſam ſacrã ſcripturam diſponit, ordinat & probat: Habet enim principia vniuerſalia, generaliſſima ac notiſſima, cum mutua quadam habitudine ac artificioſo diſcurrendi modo, in quibus omnium aliarũ ſcientiarum principia & diſcurſus tanquã particularia in ſuo vniuerſali eluceſcunt. Ea inſuper huius ſcientiæ eſt promptitudo & facilitas, vt etiã pueri impuberes, hac arte freti, in omnibus ferme facultatibus docte diſſerere poſſint: multi etiã qui in extrema ſenectute ſe ad literas contulere, hac arte paucis menſibus in viros doctiſſimos euaſere, ita hęc ars omnem temporis indigentiã vincit & inopiã. Quod ne fabuloſum videatur, extant noſtræ memoriæ teſtes, Petrus Daguinus Mediatus, & Iacobus Ianuarius, viri tota Italia celebrati, quorum prior triceſimoſeptimo ætatis ſuæ anno, cũ vix prima hauſiſſet elementa literarum, ſeptem dũtaxat

mensibus huic artificio incumbens, omnibus doctissimis viris miraculo habitus est, quem & tota fere Italia verbo experta est, & opera eius in hunc diem quantum doctrina prestitit, pre se ferũt. Alter aũt (quod magis mirũ est) cum septem peregisset lustra, à literis penitus alienus, intantũ hac arte profecit, vt sicut ex scriptis eius videre licet, nulli doctorum hominum sit postponendus. Notum est Ferdinandum Cordubam Hispanum, per cũcta vltra & citra montes gymnasia, omnibus studijs hac arte celebratissimum extitisse: atq; Raymundus Sabunde, qui librũ creaturarũ siue theologiam naturalem edidit, eo ipso, præter reliqua scripta sua satis ostẽdit, quantum hac arte valuerit. Præterea Iacobũ Fabrum Stapulensem, ac Carolum Bouillum, apud Parisios diuulgatę sapientię viros, Raymũdo deuotissimos scimus, eorumq; scripta testantur. Et vt ad meos Germanos veniã, Andreas, Petrus, Iacobus germani fratres, natione Frisones, cognomine Canterij, vnica cum sorore adhuc pueri decennes, in omni disciplinarũ genere egregie disserue-

re, quos non modo Germania & Gallia, sed tota pene Italia, ipsaq; Rhoma & nouit & admirata est. Horum Andreas mihi huius artificij præceptor contigit, cuius fundamẽto innixus, deliberaui etiã ego aliquod ædificium superstruere, atq; hæc in artem Breuem succincta commẽtariola scribere: quæ cum iamdiu apud me detinerẽ, cogitabundus cui ea digne dedicare deberem, tu mihi protinus occurristi, hoc ipso dignissimus, quod præter generosam natalium dignitatem, insuper amplissimo ingenio decoratus, vir desideriorũ es, & qui nihil quod sciri possit ignorare velis. Accipe igitur nũc benignissimo animo has nostras lucubrationes. Accipe Lullianum artificium: huic insiste, huic inhære, quousq; penetraueris, & in actum ac praxim deducere noueris: tũ mactus virtute, confidens ingenio aggredere omnia, & euades omnium scientiarum toto animo plenissimus. Vale.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE ARMATAE militiæ Equitis Aurati, & vtriusq; Iuris Doctoris, In Artem Breuem Raymundi Lullij, Commentaria.

RAYMVNDVS LVLlius composuit artẽ ad scientiarũ inuentionem, quam ex eo artẽ inuentiuam nũcupauit, & ipsam, per multos & varios tractatus sparsim scriptis tradidit, quorum alium intitulauit artem demõstratiuam, aliam de mixtionibus principiorum, alium vocauit artem magnam, alium artem breuem, in quo totã artem inuentiuam breuiter cõplectitur, sicut per præsentem expositionem compendiose declarabimus. Dicitur autem hęc ars inuentiua, quia docet nos inuenire & multiplicare res, & terminos, & propositiões, diffinitiones, diuisiones, media, loca, argu

menta,quæſtiones,quæſtionũ & argumẽtorum ſolutiones atq; deductiones,veritates & ſcientias,de omni re, & ad omne id quod proponitur.

Inuenire aũt rem vel terminos hoc ſolũ intereſt, quoniã res cum vna ſit, pluribus poteſt terminis explicari, idem aut ſimile ſignificantibus, conuertibiliter vel aliter. Inuenire itaq; terminos, nihil aliud eſt, q̃ re aliqua propoſita, illã pluribus & iis quidem aptis verbis,amplificare & exornare.

Dicimus aũt terminum,quicquid extra propoſitionem eſt,vt nomen & verbum, quæ principales partes ſunt orationis, ſiue etiam aliquod categoricum, quicquid pręter nomen & verbum finitum & rectũ eſt,vt quidã,omnis,nullus,& reliquæ partes orationis, ſiue etiam aliquod complexum quantumlibet multiplex,à parte prædicati vel ſubiecti poſitũ, vel modus etiã, vel dictum de quo modus prædicatur.

Rem autem compoſitam vel terminum compoſitum, dicimus orationem complexam, quam ex rebus incomplexis complexam facimus. Terminis itaq; incomplexis

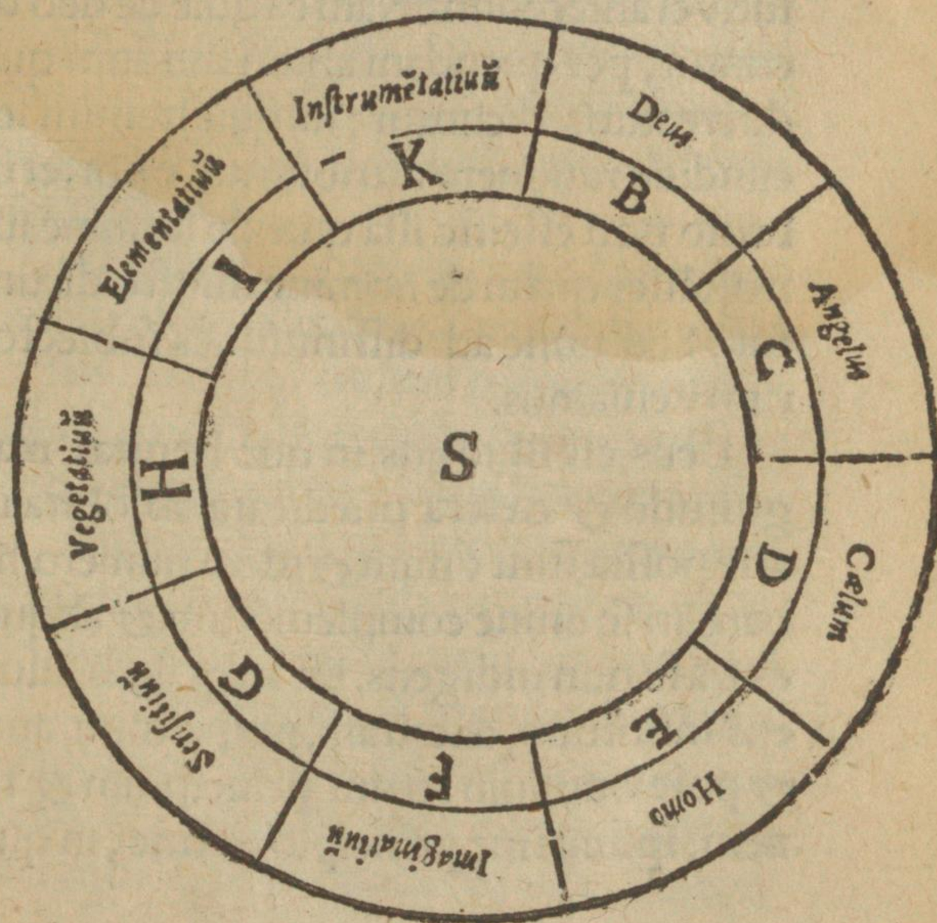
repertis, facile erit eos varia adiunctione cōplexas facere, vt homo, & homo iustus.

Primū aūt nos inuenire oportet terminos generales, quibus in omni re proposita vti possimus, secundū huius artis intentionē: & huiusmodi termini sunt, quos Raymūdus Lulli⁹ nobis sub quadruplici figura tradidit, extra q̄s nihil cadit in intellectu.

In tres itaq; partes presens expositio nobis partiēda erit, in quarū prima, iuxta intentionē materiæ, terminos ipsos generales declarabimus, & multiplicare docebimus: In secunda parte, complexorū inuentionē ostendemus: In tertia, vniuersalē artis dispositionē & applicationem docebimus, & per exempla demonstrabimus.

Prima pars in sex subdiuiditur: nam primo declarantur subiecta vniuersalia, quarū figura apud Raymundū notatur per literam S. Secūdo agitur de prædicatis absolutis, quarum figura signatur per A. Tertio de predicatis respectiuis, seu de triangulis quarū figura notatur per T. Quarto de questionibus earūq; regulis ac speciebus, quarū figura tenet literā Q. & hæ sunt quatu

or figuræ generales artis, & quælibet illarum apud Raymundũ nouem possidet terminos, notatos per nouem has literas, B. C. D. E. F. G. H. I. K post figurarũ expositionẽ. Quinto terminorum multiplicationem & extraneos terminos inuenire docebimus. Sexto loco figurarum in se inuicem multiplicationem ostendemus.

Primum itaq; nunc diffinitiones subiectorum nobis memorãdæ sunt, vt in prædicatorũ attributione considerentur, diffinitiones, circunstantiæ & cõditiones subiectorum, quas vnicuiusq; subiecti genus, natura atq; ordo demonstrat. Quoniam non omnia prædicata, aut non eodem modo omnibus subiectis conueniunt, aut cohærent, vel consequuntur, vel attribuuntur, vel antecedunt. Nam ea quæ de deo dicuntur, per quendam alium modum quã de creaturis dicuntur: ita quæ homini secundum rationem attribuũtur, oportet in bruto non esse: sic illa quæ de homine iusto, aliter quàm de homine iniusto dicuntur. Sed nunc ad diffinitiones subiectorum veniamus.

Deus, est illud ens, in quo bonitas, magnitudo & cætera prædicata absoluta in arte posita, sunt vnum & idem numero, habens in se omne cõplemẽtum, & aliquo extra se non indigens. Est itaq; deus, illud ens infinitum, æternum, perpetuum, ante & post omnium rerum principium & finem, ipsum sine principio & fine, in quo

ſunt perfectiones omnium rerum vniuerſæ, & imperfectiones omnes abſunt.

Angelus, eſt ſubſtantia ſpiritualis, creata, corpori non coniuncta, nec coniungibilis: ideoq; non indigens tempore, neq; motu, neq; loco, ſecundum ſuam eſſentiã & naturã intellectualis, immortalis, inſenſibilis & impaſſibilis, ex ſui natura & proprietate, niſi ex ea facultate, quæ ſibi ex libero arbitrio permiſſa fuit, ſe moribus deprauarit. Similis deſcriptio animę cõuenit, niſi quia corpori coniuncta eſt, ipſumq; ſemper appetit.

Cœlũ, eſt illud corpus, quod habet magis extenſam magnitudinem quàm aliud corpus. Eſt itaq; cœlum corpus incorruptibile, in quo non cadit mutatio ad formam, ſed tantum ad vbi, ſua materia & forma compoſitum, non elementorum compoſitione coactum, habens animam viuẽtem, rationis capacem, meliorem meliori coniunctam corpori, q̃ ſit anima humana.

Homo, eſt ſubſtantia, in qua anima rationalis & corpus mortale coniunguntur. Eſt itaque homo qui habet eſſe, viuere,

ſentire, imaginari & intelligere.

Imaginatiua, eſt illa potentia, in qua animal imaginatur ſimilitudines eorũ quę fuerunt ſenſibus præſentata: itaq; ſub eo cõtinẽtur, animalia perfecta, & ſunt illa quę habent eſſe, viuere, ſentire, & apprehendere potentijs & ſenſibus interioribus & exterioribus.

Senſitiua, eſt illa potẽtia cũ qua animal ſentit res ſenſibiles: itaq; ſub ea cõtinetur animal, quod habet eſſe, viuere, ſentire & apprehendere per potentias apprehenſiuas exteriores, carens ſenſibus interioribus, aut potius ſine illis conſideratum: poteſt enim ſine illis intelligi, quãuis fortaſſis ſine illis dari non poſſit. Sunt autem ſecundum Raymundum ſex ſenſus particulares, ſcilicet viſus, auditus, odoratus, guſtus, tactus, affatus.

Vegetatiua, eſt illa potentia per quã naturaliter fit tranſmutatio de vna ſubſtantia in aliam: itaque vegetatiuum dicimus illud, cui conuenit eſſe & viuere, vt ea quæ generantur, nutriuntur & vegetantur, ſicut arbores & plantæ, & ita vi-

sunt, licet sensu careant.

Elementatiua, est potentia in elementatis, cũ qua elementa existũt & agũt actualiter, & præsentialiter ac potentialiter in ipsis elementatis. Est itaq; elementatiuum, quod habet solum esse substantiale, & cõtinet sub sua generalitate primo, quatuor elementa simplicia scilicet ignem, aerem, aquam, terram: deinde omnia mixta inaminata, in quibus non est vita, siue sint perfecta, vt sunt metalla, & gemmæ: siue imperfecta, vt nix, grando, pluuia, & etiam quæuis alia elementata, quæcunq; de quatuor elementis sunt cõposita, sine vita tamen cõsiderata, licet vita nõ careãt, vt animalia, & plãtæ, & homo secundũ corpus.

Priusquàm nunc ad instrumentatiuam procedamus, primo de scala naturæ pauca exponemus.

Scala naturæ quinq; habet gradus generales, ad quos tota rerum vniuersitas reducitur, qui sunt esse, viuere, sentire, imaginari, intelligere: & infra quemlibet illorum sunt multi gradus speciales, qui sub vno gradu generali continentur.

Conditio istorum graduũ est, vt omnis inferior possit esse sine superiori, & non econtra: & omnis gradus superior fundatur in inferiori: ideo quod infimus gradus qui est ipsum esse, est principium, radix & fundamẽtum scalæ, in quo omnes alij gradus sustentantur, ipsum autem à nullo sustẽtatur, nec in alio fundatur: ideo potest separatim sine alijs reperiri, alij autem sine ipso reperiri minime possunt.

Esse ergo est primus gradus scalæ naturæ, & sub ipso sunt multi gradus dignitatis, secundum quos aliqua res habet nobilius esse quàm alia: & illæ cognoscuntur à proprijs ac specialibus accidẽtibus rerũ, sic quod vbi sunt nobiliores proprietates, ibi sit nobilius esse, sicut in igne luciditas, subtilitas, leuitas, caliditas: in aere diaphaneitas, subtilitas minor, leuitas minor, & humilitas: in aqua fluxibilitas lubrica, perspicua grossities, grauedo labilis, & frigiditas: in terra opacitas tenebrosa, solida grossities, ponderositas grauissima, & siccitas. Similiter nobilius esse est in mobili circulari, quã recto: in mobili sursum, quàm

deorſum: in motu ſimplici, quàm compoſito: graduatur etiam eſſe, ſecundũ gradus durationis & virtutis, & reliquorum principiorũ. Inſuper illud eſſe eſt nobilius, in quo fundantur nobiliores gradus ipſius ſcalæ: & hoc idẽ de reliquis gradibus ſcalæ inferioribus intelligendum eſt.

Secundus gradus generalis eſt viuere, & habet propria accidẽtia, & proprias potentias, quæ ſunt generatiua, nutritiua, augmentatiua, &c. & quę ad illas ſequuntur vel antecedunt, vt attractiua, digeſtiua, retentiua, expulſiua, quæ proprie ſequũtur eſſe compoſitũ ex elementis, & quodammodo præcedunt actus vitales: & quælibet iſtarũ vtitur ſuo elemẽto vt inſtrumẽto: nã attractiua ſiue appetitiua, aere gaudet, quia implet: retẽtiua terra, quia reſtringit: digeſtiua igne, quia eſt dilatatiuꝰ partium & ampliat: expulſiua aqua, quia lubricitate ſua euacuat.

Tertius gradus tenet ſentire, & intelligitur de exteriori tãtum, & habet ſex particulares ſenſationes, viſum, auditum, olfactum, guſtum, tactum & affatum, ſecun

dum quos distinguuntur gradus nobilitatis sensitiuorũ: & inter omnes sensus auditus est nobilior, quia nõ potest reperiri sine sensibus interioribus: nam vbicũq; est auditus, ibi necessario est memoria, ideóq; absq; auditu non est disciplinabilitas.

Quartus gradus est imaginari, & cohęrent sibi, sensus intrinsecus qui communis dicitur: item imaginatio, phãtasia, æstimatio, memoria, secundum quorum præeminentiam sumuntur sub illo gradu gradus particulares.

Quintus gradus est intelligere, & habet sibi cõiuncta recolere, & libere velle, sine quibus esse non potest: & quæ hæc sequũtur, discernere, docere, eligere, iudicare, sermocinari, & quæ inde proueniunt, sapientia, scientia, ars, ingenium, notitia, fides, opinio, credulitas, religio, virtus, & eiusmodi, secundum quorum graduationem & possessionẽ graduãtur sub hoc genere contenta: & supra hunc gradum non est ascensus in scala naturæ: & ipse continet in se singulos inferiores, & quilibet gradus superior, cõtinet suos infe

riores in se realiter, & dignificat eos, ea dignitate qua ipse dignificatus est: in his aūt quæ supra naturalia sunt, non est ita, vt quilibet gradus superior cōtineat inferiorem realiter, sed continet illum secundum nobilissimum modū continendi & dignificādi, vt formaliter & intellectualiter, & non secundum modum cōiunctionis, sed vnionis & cuiusdam idētitatis, gradatim secundum subiecti nobilitatem minus à seinuicem distinctos.

Et quia iam descēdimus ad subiectum elementalitatis, in quo situatur infimus gradus scalæ naturæ, separatus ab omnibus aliis, videlicet ipsum esse, sine viuere, sentire, imaginari, intelligere, vel sine illis consideratum: ideo scire nobis conuenit, quia quoddam est esse primitiuum & per se subsistens, nō ab aliquo, nec de aliquo, nec in aliquo, sed simpliciter ante omne nō esse, quod est deus: aliud est esse, nō in aliquo, nec de aliquo, tamen ab aliquo, quia à primo esse de nihilo productum: & tale est esse creatum substantiale, cui præcessit nō esse: tertium est esse quod est

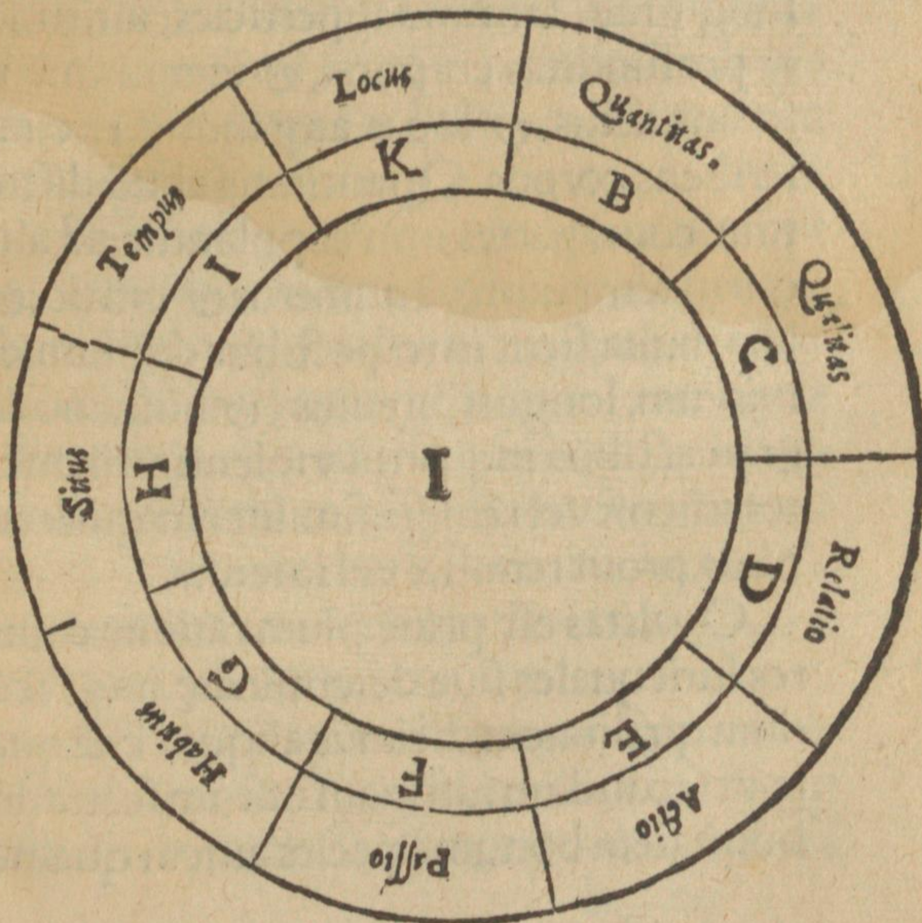
ab alio, de alio, in alio, & non nisi in alio: vt esse accidentis, cuius esse est secundarium, natura & perfectione: natura, quia presupponit substantiã in absolutione & respectu: perfectione, quia substãtia est per se, in se, de se, propter se, & sui: accidens autem, per ipsam, in ipsa, de ipsa, propter ipsam, & ipsius substantiæ: itaq; nunc consequenter de accidẽte dicamus, quod Raymundus instrumentatiuam vocat, quod est vltimum in genere subiectorum.

Instrumentatiua est potentia illa quæ est instrumentũ substantię, cũ qua agit aliquod opus, & per se existere non potest: itaq; continet sub se omne id quod habet esse in alio, vt in principali subiecto: itaq; consideratur dupliciter, vel absolute secũdum se considerata: vel quemadmodum subiecto alicui adiũgitur, vt si dicatur de iustitia dei, vel hominis, & tunc reducitur ad genus sui subiecti, conditionum subiecti obseruandarum causa.

Adhuc autem subiectũ hoc instrumentalitatis apud Raymundum consideratur dupliciter, scilicet naturaliter & moraliter

Naturaliter, ſic cõtinet in ſe nouem prædicamenta accidẽtis, & quicquid artificialiter inſtrumentũ eſt alicuius operis inquãtum inſtrumentũ; Moraliter autem, ſic cõtinet ſub ſe virtutes & vitia, & quicquid eiuſmodi eſt, vt gratiæ & dona.

Inſtrumentalitatis itaq; naturaliter cõſideratę, talis conſtitui poteſt figura, prænotata litera I.

Nunc cõsequenter singula hęc accidẽtiũ principia diffiniamus & declaremus.

Quãtitas est principium ratione cuius entia creata sunt finita siue terminata. Est itaqꝫ quantitas, principium, cui conuenit ratio mensuræ, secundum multitudinem, magnitudinem, diminutionem, & diuturnitatem. Quãtitatis autem aliud continuum, cuius continuæ partes sunt, vt linea, longitudo, latitudo, superficies, altitudo & profunditas corporis, & tempus mensurans, actus, & locus atqꝫ motus circum scribens corpus. Quantitatis aliud discretum, cuius partes non copulantur ad aliquem terminum, vt numerus & oratio, & alia multa, sicut in respectibus duplum, dimidium, longius, breuius, & huiusmodi: & in actibus, inquantũ violenti, vehemẽtes, intensi vel remissi: similiter in qualitatibus, prout remissæ vel intensæ.

Qualitas est principium ratione cuius res sunt quales siue determinatę, itaq; secũdum qualitatem dicimus aliquid esse quale, vt secundum iustitiam iustum, secundũ bonitatem bonum. Species autem qualita

tis sunt, vt habitus, dispositio, virtus, naturalis potentia vel impotentia, vt esse fortem, risibilem, & quæ sunt contraria: item passio vel passibilis qualitas, vt calor, dolor: item forma, & circa eam constans figura, vt triangulum, quadrangulum.

Relatio est principiũ ratione cuius aliquod ens de necessitate refertur ad aliud: idẽ alio nomine vocatur ad aliquid, quia eius esse ad aliud est, vel secundum superpositionem, vt pater filij, dominus serui: vel secundum æquiparãtiam, vt frater fratris, vicinus vicini.

Actio est principiũ ratione cuius agẽs agit in passum. Passio est principiũ ratiõe cuius patiens patitur sub agente.

Habitus est principiũ quo res induit de semetipso rẽ quæ ipsam sustinet, & est illud per quod etiã sunt habituata, siue vestita de similitudinibus aliorũ: itaq; habitus cõmuniter est corporũ, & eorum quæ corpori adiacent, vt tunicatum esse &c.

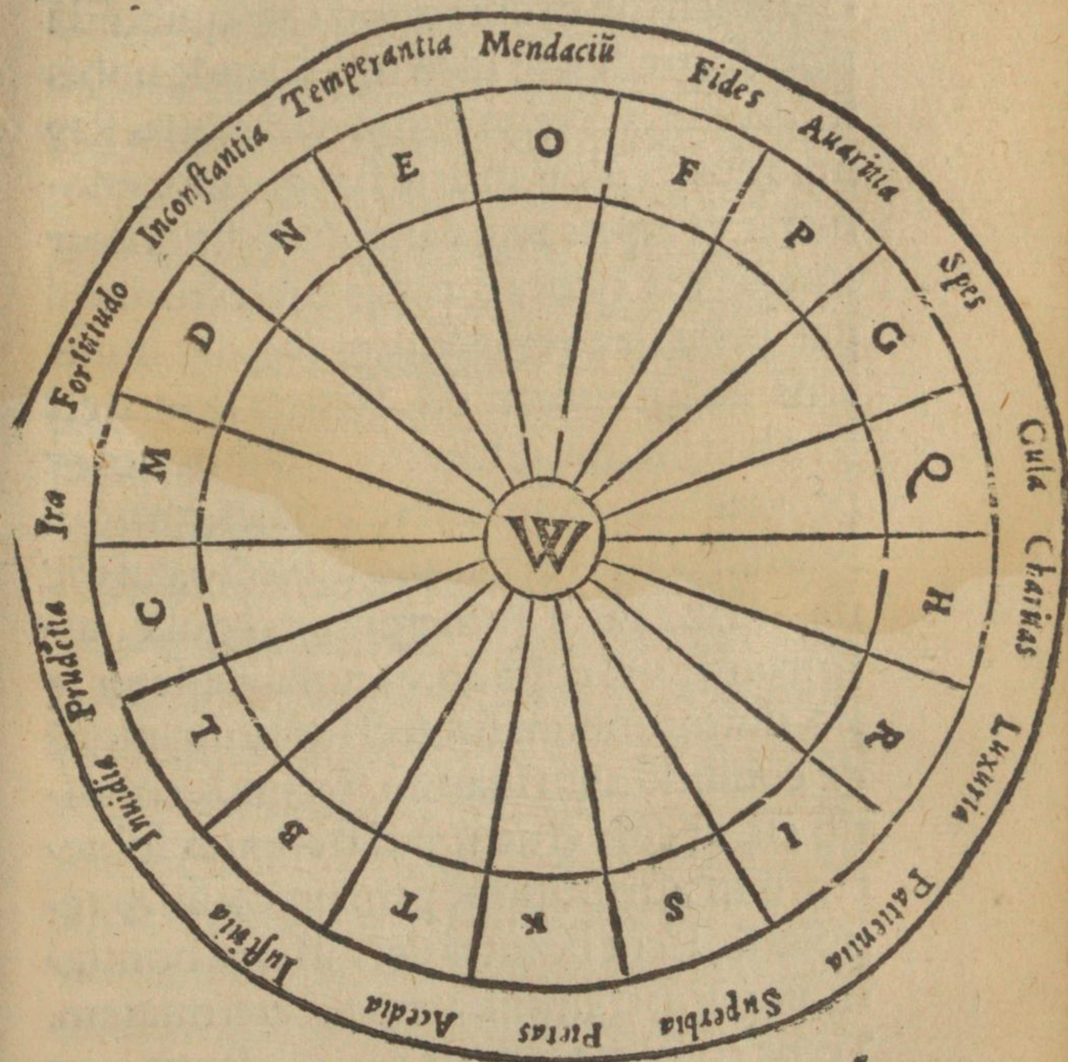
Situs est principiũ per quod partes recte & debite sunt positæ in subiecto in q sunt, vt caput sursum, pedes deorsum: est

itaq; ſitus nihil aliud q̃ partiũ ordo in to-
to. Tempus eſt illud principiũ, in quo &
per quod entia creata, ſunt nouiter incœ-
pta. Conſideratur autem hic tempus, non
ſolum ſecundum menſuræ rationem, ſed
etiam ſecundum id quod ex tempore in
re temporali relinquitur, vt eſſe ſenem vel
iuuenem.

Locus eſt principiũ ratione cuius vna
ſubſtantia aliam in ſe cõtinet & collocat.
Eſt itaq; locus, circumſcriptio corporis, &
hoc principium alio nomine dicitur vbi:
& eſt vbi repletiuum, vt dei in mũdo, ani
mæ in corpore: & eſt aliud vbi diffiniti-
uum, videlicet ſecundũ operationem etiã
vel in abſentia rei, vt ſolis in terra: ſecun-
dum eundẽ modum angeli dicuntur eſſe
in loco, ſcilicet ſecundum operationẽ: eſt
aliud vbi occupatiuũ, vt corpus occupãs
locum aliquem in alio corpore: & eſt ali-
ud vbi continentiæ, quod continet in ſe.

Quando aut inſtrumentatiua morali-
ter conſideratur, in virtutes diuiditur &
vitia, quæ ſub duobus nouenariĳs Raymũ
dus cõplectitur: qui tamen velit aliter hęc

restringere vel ampliare. potest id suo modo facere, & figuram earum mixtim ita fabricare possumus, prænotatam duplici litera w.

Qui supra in figura S narrati sunt nouem termini generales subiectorũ, hi ad nostram intentionem maxime necessarij sunt, in quibus continetur omne id quod est, tamen sub ordine quodã atq; quibusdã inter se gradibus: ideo obseruandę nobis sunt necessario conditiones illæ, quas Raymundus Lullius in arte sua quatuor enumerat, per quas regulatur & cõditionatur intellectus quoties nobis subiectũ aliq̃d per principia respectus, & regulas huius artis deducendum est. Harum prima est vt obseruentur, diffinitio, conditiones & proprietates ipsius subiecti, tales, cum quibus differat ab omni alio subiecto, cui tũc ita attribuantur principia & regulæ, affirmando vel negãdo, vt nulla causetur lęsio diffinitionum subiecti & principiorũ & conditionum suarum. Secunda conditio est, vt conseruentur differentiæ subiectorũ in attributione principiorum & regularũ, sicut bonitas dei differt à bonitate angeli per infinitatem & æternitatem. Tertia conditio est, vt concordantia quæ est inter vnum subiectum & aliud, nõ de-

ſtruatur, ſicut angelus cum homine cõue
nit in intellectu, ille cum brutis ſenſu, ipſa
cũ plantis vegetatione, & ſic de ſimilibus.
Quarta conditio eſt, vt in quo gradu vnũ
ſubiectum altero ſuperius vel inferius vel
æquale eſt, ſecundum eundem gradum
attribuantur illi principia & regulæ artis,
& hęc omnia lucidius patebũt in practica
tertię partis horum commentariorum. His
addi poteſt quinta cõditio talis, vt omnis
perfectio quæ affirmatur de aliquo ſub-
iecto inferiori, dicatur ſuo modo de omni
ſuperiori: & quicquid imperfectionis ne
gatur de inferiori, negetur & de ſuperio-
ribus: ita quicquid imperfectiõis attribui-
tur, vel perfectionis negatur, de ſuperiori,
eodẽ modo attribuatur vel negetur de in
feriori: vt ſi homo eſt mortalis, ergo om̃ia
animalia neceſſe eſt eſſe mortalia: ſi homo
intelligit, multo magis angelus intelliget.
Sexta cõditio eſt, vt quicquid attribuitur
duobus extremis, attribuatur omnibus
intermedijs: vt deus & homo intelligunt,
ergo angelus & cœlum intelligunt. Simi-
liter de quocũq; dicuntur duo extrema, de

eodem dicantur omnia intermedia, vt in deo est esse & intelligere, ergo viuere & sentire.

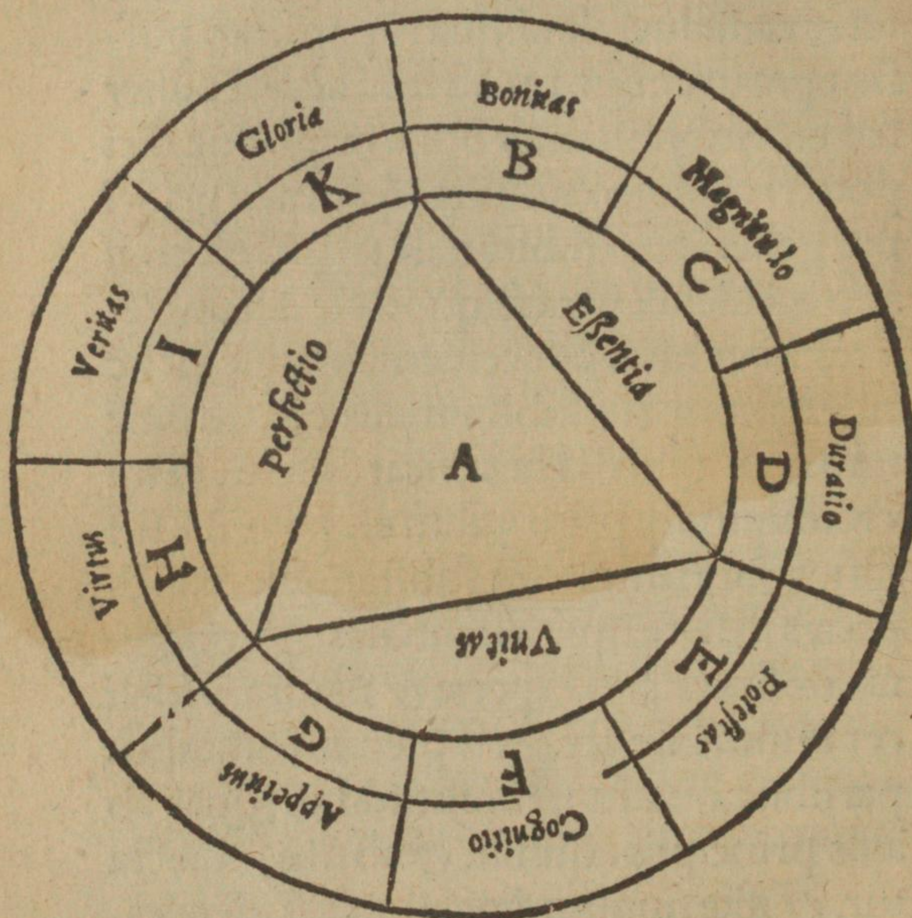
Secundario nũc de figura A. hoc est, de prædicatis absolutis dicendum erit. Accipiuntur autẽ hæc prædicata, pro quibusdam terminis generalibus prędicabilibus de omni re, secundum aliquem modorũ, per quos discursus fieri potest circa aliquod subiectum, vel simpliciter attribuẽdo, vel ostendendo aliquod prædicatum inesse subiecto, propter congruentiã quę erit cum his terminis.

Sciendum etiam quod prædicata non solũ accipiuntur hic termini qui actu prædicantur, sed etiam qui apti nati sunt prędicari, secundũ aliquod genus prędicationis, etiamsi sit forma abstracta, & extra genus suum considerata, vt bonum, bonitas & eiusmodi.

Sciendum, quod quamuis prędicatorũ infinita ferme multitudo reperiri possit, quemadmodum & subiectorum, tamẽ in hac arte Raymundus redegit ea in certum numerum ac ordinem, & vocauit illa præ

dicata abſoluta, & principalia generalia, vultq́ quod non ſint ex genere prædicationis accidentalis, ſed etiam ſubſtantialiter & cauſaliter de aliqua re prędicari poſſint, prout aliqua res nõ ſolũ accidẽtaliter ſed etiã ſubſtãtialiter bona magna'ue dici poteſt: vnde ſciendũ eſt, q̊d omne principiũ generale & ſubſtãtiale, creatũ eſt cum alio accidẽtali innato, quod eſt de ſuo genere: ſicut bonitas accidentalis, quę eſt accidens bonitatis ſubſtantialis, et inſtrumẽtum cum quo illa bonificat cætera, et ita vnumquodq́ principium eſt plenum ſui ipſius, inquantum eſt ſubſtantiale, habẽs partes in ſemetipſo eſſentiales, & concretas, de ſua eſſentia, ſpecie & natura, videlicet tiuum, bile, are, & eſt plenum omnibus partibus, quæ ſunt ſimilitudines, quas ab alijs principijs aſſumit, & ab illis ſubiecta tur, & illæ ſimilitudines ſunt accidẽtales, quæ de partibus ſubſtãtialibus procedũt. Præterea iſta prędicata, non ſolum prædicari habẽt, ſed etiam ſibi inuicem ſubijci, ſiue in concreto, ſiue in abſtracto, vtcũq́ conſiderato, vt ſi dicamus bonam magni

tudinem, vel magnam bonitatem, siue magnum bonum.

Nunc consequenter ad terminorũ istorum declarationem accedamus.

Bonitas est ens, ratione cuius bonum

est bonum, & bonum agit bonum: & sic bonum est esse: & malum est, non esse. Est itaq; bonitas, principium diffusionis & communicationis, similitudinis, formæ & fluxus: fluxus enim à forma est in materia susceptio: iccirco bonitas in rebus dupliciter consideratur, videlicet inquantum est permanens, qua res in se est bona, & inquantum est fluens, qua res est bona fluens in aliud secundum operationem.

Magnitudo est ens, ratione cuius bonitas duratio & cætera principia sunt magna, ambiẽs omnes extremitates essendi: itaq; nil aliud est magnitudo, quàm extẽsio substantiæ, bonitatis, durationis, potestatis &c. siue secundum substãtiam, vtputa qua res magna est in se, siue secundum motum, vel augmẽtum, vel operationem. Est itaq; magnitudo triplex, videlicet virtutis, quę in spiritualibus rebus consideratur, secundnm respectum virtutis: & est magnitudo molis siue materię, inquantũ consideratur in corpore vel circa corpus: & est magnitudo actionũ siue operationũ

& hæc consideratur essentialiter & accidẽtaliter. Atq; hinc est quod gradus maioritatis & minoritatis diuersimode sumuntur, secundum magnitudinem in qua fundantur: sic etiam intensa vel remissa qualitate, super qua similitudo fundatur, similia sunt sibi similiora aut minus similia.

Duratio est ens ratiõe cuius bonitas & cætera principia durant: ipsa itaq; est permanentia essentiæ bonitatis &c. & est triplex propter tres terminos permanendi. Aeterna quę sine principio & fine est: Aeuiterna, quæ principium habet sine fine: Temporalis, principium & finem habẽs, quæ variatur magnitudine, ita vt alia breuior alia longior sit. Sciendũ insuper, quoniam duratio quædam est de essentia subiecti, eius intima pars alia est de essentia tẽporis vel æui &c. mensurans priorem à se essentialiter distinctam, quæ est coessentialis proprietas mundi, in eo substentata sicut accidẽs in subiecto, mensurãs omne quod est in mundo, vel per tempus quod sequitur motũ, vel per tẽpus æuiternatũ, & ita circa alia principia considerabis.

Poteſtas eſt id per quod bonitas, magnitudo &c. poſsũt exiſtere & agere, ipſa itaq; eſt principium eſſendi, agendi, patiẽdi & exiſtendi, vt in inferioribus vel materia, itaq; potentia tendit ad eſſe, impotẽtia vero ad corruptionem, & conſideratur dupiciter: naturaliter, quæ aliter ſe habere non poteſt, & Voluntarie, quæ eſt in arbitrio. Adhuc nota hic, quod potentia quædã eſt efficiens in effecto, ſicut intellectus in intelligibili in eadẽ eſſentia: alia eſt ad fieri, vt aliquid de quo poſſit fieri, realiter diſtincta ab efficientis eſſentia, vt in generatione cum motu, lôco & tempore.

Cognitio eſt proprietas ratione cuius cognoſcens cognoſcit, & conſideratur in hac arte vt qualiſcunq; ſeu quantumlibet de aliquo ſuſcepta notitia, ſiue ſecũdum veritatem, ſiue ſecundum ſpeciem, quamuis ea quæ ſecundum ſpeciem eſt & errore contrahitur, nõ recte cognitio dicatur, ſed opinio vel ſuſpicio, quæ tamen hic cognitioni iunguntur: & talis cognitio eſt actus intellectus, qui neq; de veritate, neq; de ſuo oppoſito certificatus eſt, per neceſ-

ſarias rationes, vt in credere & opinari, ali quid eſſe verũ vel poſſibile, quod nõ eſt, ſed ſecundũ verã cognitionẽ impoſſibile eſt eſſe intelligibile, hoc eſſe poſſibile, q̃d eſt impoſſibile, quia ſuus appetitus eſt de rebus veris tãtum. Eſt aũt cognitio multiplex, nã alia intellectualis, quę fit ſimplici intuitu abſq; diſcurſu, qualis eſt in angelis, & in modo ſcientiæ infuſæ, & in prophetia. Eſt alia rationalis, quæ fit diſcurſu rationis, ſiue ſit ſapientia, quę eſt altiſſimarũ & primarũ rerum cognitio, ſiue ſit ſcientia, quæ eſt habitus cõcluſionis per demonſtrationẽ acquiſitus, ſiue ſit intellect⁹ ſpeculatiuus, qui ex ſpeculatiuis principijs procedit: ſiue practicus, qui ex practicis, ſiue ſit ars, quæ eſt recta ratio agibiliũ cum appendicijs & partibus ſuis. Eſt alia cognitio ſenſitiua, quæ aliquid apprehendit & cognoſcit aliquo ſenſuũ interiorũ vel exteriorum, circa ſuum obiectum verſante, aut poſt primã & propriã ſui obiecti apprehenſionẽ, ex his aliquid iudicãte & conditionẽ aliquã cõponente, quã quidam cognitionẽ in animalibus brutis in-

stinctum vocamus, vt est prouidẽtia formicæ, & studium apum. Est alia cognitio apprehẽsiua, sine sensu & motu aliquo cognitiua, ipsa videlicet natura cognoscente quid sibi propriũ conueniẽs'ue sit, neq; enim in naturã suam res ferretur, vt grauia deorsum, aut in loco suo quiesceret, si nulla certa esset eius cognitio.

Appetitus est id per quod bonitas, magnitudo &c. sunt appetitibiles & amabiles. Est itaq; appetitus, insita rebus assequẽdi aut fugiendi alicuius rei cupiditas, qua vnaquæq; res naturaliter fertur & per se in id q̃d sibi conuenit, & fugit aduersum. Appetitus alius est rationalis, quem volũtatem dicimus: est itaq; voluntas appetitus cũ ratione. Est alius sensitiu9, qui inest animalibus brutis sine ratione, & in homine secundum inferiorem portionem. Est alius insensibilis, vt ille quo dicimus arbores & plantas appetere solem & pluuiam. Et nota hic quod quamuis appetitus de sua natura versetur circa amabile, ea tamen eius libertas est maxime in voluntario, vt possibile sit hoc esse odibile,

quod eſt amabile, & econtra.

Virtus eſt origo vnionis, bonitatis, magnitudinis &c. Ipſa itaq; eſt origo & principium operationum, manens in ſubſtantia, & fluens in operationes, & hæc multipliciter diuiditur: Nam alia intellectualis, quæ non niſi intellectu adminiſtratur, vt ſapientia, ſcientia, prudentia, &c. alia theologica, quæ non niſi deſuper venit, vt fides, ſpes, charitas & gratiæ, quæ virtutes gignunt, ſiue ſint gratis datæ, ex quocunque genere donorum, ſiue pertineant ad animam, vt intellectus & conſimilia, ſiue ad corpus, vt forma, ſanitas & ſimilia, vel ad res exteriores, vt potentia, diuitiæ &c. ſiue ſint gratiæ gratum faciẽtes, ſiue præuenientes, ſiue ſubſequentes, ſiue operantes, ſiue cooperantes. Eſt alia virtus quę animalis dicitur, ſiue ſenſitiua, quę ſenſibus operatur, quę eſt apprehẽſiua alicuius ſenſibilis, vt interius per ſenſum cõmunem, imaginationem, phantaſiam, exiſtimationem, memoriam: vel exterius, vt per viſum, auditum, olfactum, guſtum, tactum. Eſt alia virtus animalis, quę motiua

dicitur, qua se mouet animal, cui coniungitur virtus concupiscibilis & irascibilis, ac virtus vitalis qua viuit aliquid, ac virtus vegetatiua, cuius potentiæ sunt generare, augmentari, nutriri, &c. ad quos sequitur attractiua, retentiua, expulsiua, digestiua, ad quã sequitur separatio & assimilatio. Est etiam virtus prima elementorum & elementatorum plures virtutes, quæ virtutes naturales vocãtur. Sunt præterea in ipsis virtutes cœlestes, quæ occultæ seu specificæ nuncupantur. Ipsa etiã natura virtus appellari potest, est enim principium quiescendi. Plures adhuc diuisiones virtutis dari possent, tot enim sunt virtutum genera, quot operationum & potẽtiarum, secundum actionem & passionẽ.

Veritas est id quod verum est de bonitate, magnitudine, & cæteris, & ipsa est duplex, videlicet propositionis, & rei: veritas propositionis, siue mẽtalis siue vocalis est, cum prædicatum vere attribuitur suo subiecto, ex eo enim quod res est vel non est, oratio dicitur vera vel falsa. hinc describitur veritas, quod est adæquatio

rei intellectæ ad intellectũ: veritas autem rei, est vera conseruatio naturæ in suo genere: vnde falsitas est in re, quando ea quę alicui rei iure conueniunt, in re ipsa non sunt. Consideratur aũt veritas rei, vel secũdum actũ siue vsum, vel secundũ habitũ, sicut homo furiosus: secundũ actum vere homo dici non potest, habitu vero sic. Adhuc notãdum est, quod veritas quędã est æterna, quæ conuertitur cũ suo subiecto, vt in deo, quæ immediate causat aliã veritatem creatam, quæ non conuertitur, potestq; deficere, & hæc est necessaria rebus, vt agant naturaliter & artificialiter, & vt deus in illis agat naturaliter, quod nõ potest immediate. Et idem de aliis principiis intelligas.

Gloria est ipsa delectatio in qua bonitas, magnitudo & cætera principia quiescunt. Ipsa itaque est quies rei in fine suo, aut ipsa per se cõsummatio delectans quę in omnibus rebus reperitur, quando in appetiti consecutione res delectatur.

Habent autem hęc principia distinctionem quandã & ordinem, nam ad deũ rela

ta, prima tria eſſentialia ſunt, reliqua tria dicũtur perſonalia, perſonarũ attributa diſtinguẽtia, vltima tria dicũtur notionalia, quaſi notiones quaſdam importantes.

Iterum dicuntur tria prima eſſentialia, quia eſſentiam quodammodo ingrediuntur, tum quod his eſsẽtia ſubſiſtit. Tria vero ſequentia dicuntur cauſalia, cum quibus & ex quibus cauſantur operatiões extrinſecæ & intrinſecæ, atq; ideo ad vnitatem atq; eius fluxum pertinent, vltima vero tria ad perfectionem accommodantur, quoniam in conſummatione ſunt, atq; in ipſis eſt conſummatione cauſationis.

Itaq; iſtis nouẽ principijs per Raymundũ poſitis, tria alia principia generalia, ad quæ hæc nouem reducuntur, haud incõuenienter addere poſſumus, quæ ſunt ſcilicet, eſſentia, vnitas, perfectio.

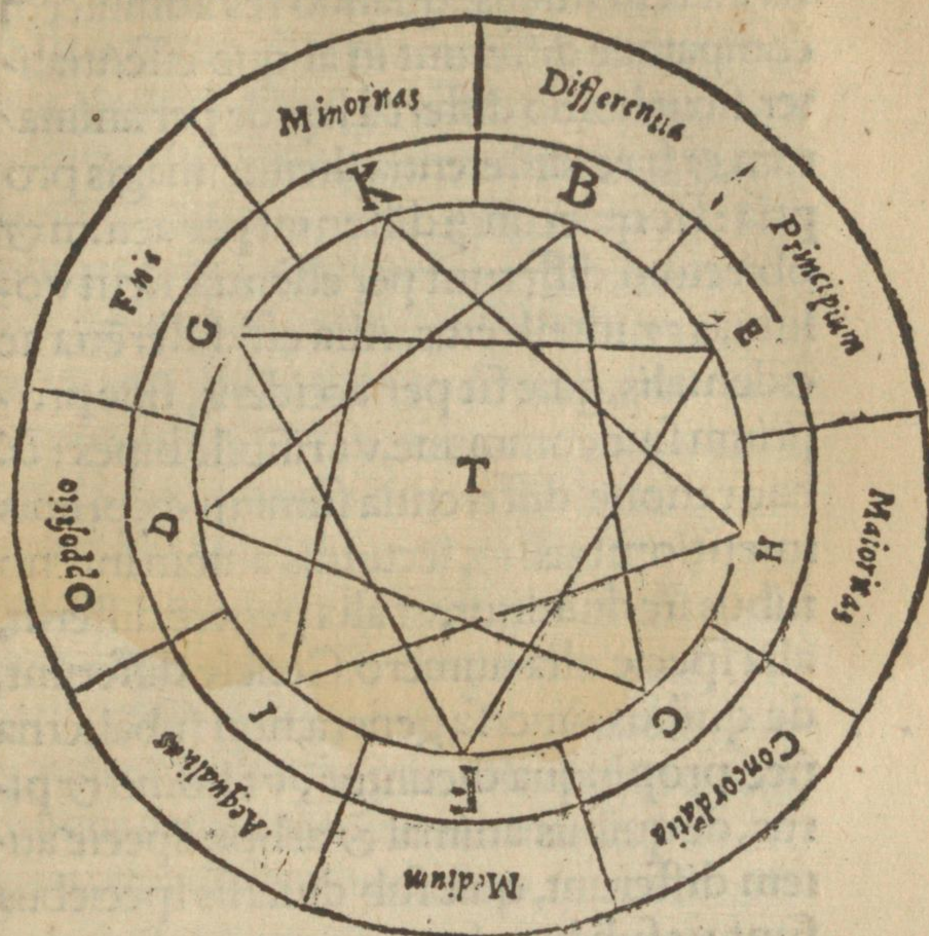
Eſsẽtia itaq; eſt, qua vnaquæq; res eſt in ſe, & in ſuis principijs, in quibus vt res dicitur eſſe, ſicut homo in animali & rationali, & domus in ſua materia & opifice.

Vnitas autem eſt, ſecundum quam aliquid dicitur eſſe vnũ, & hæc diuiditur, nã

& hominis differunt per tempus & æuũ. Itaque hi termini per se nihil præstant, sed fundamentum eorum quærendum est ex generibus subiectorum, & prædicatorũ absolutorum, & secundum hanc rationẽ ipsi etiam in subiecta vel prædicata transeunt, vt si dicatur, homo & brutum differunt cognitione, vel si dicatur differẽs cognitio reperitur in homine & bruto.

Genera itaq; respectuum, Raymundus in tres triangulos partitur, sub quibus fere omnes reliqui continentur.

Primus triãgulus continet differentiã, concordantiam, cõtrarietatem siue oppositionem. Secundus constat ex principio, medio & fine. Tertius habet maioritatẽ, æqualitatem & minoritatem.

De his itaq; nunc per ordinē dicamus.
Differentia est id per quod bonitas, magnitudo &c. sunt rationes clarę & incōfusæ. Est itaq; differētia, qua alterū differt ab altero, vel à seipso essentialiter vel accidētaliter, aut realiter, q̄uis nō semper secūdū idē nec in eodē tempore. Est ergo differen

tia alia eſſentialis, quando res adinuicem comparatæ differunt in aliquo eſſentialiter, ſicut homo differt à lapide per animatum, & hæc differentia dicitur magis propria: ſic quæcunque differunt per actum & obiectum, differunt per eſſentiã, ſicut voluntas & intellectus. Alia eſt differẽtia accidentalis, quæ fit per accidens, ſiue proprium ſiue commune, vt riſibile bipes: & hac ratione differentia ſumitur ex primis intentionibus: ex ſecundis autem intẽtionibus ſic diuiditur, vt alia genere differũt, alia ſpecie, alia numero. Genere differunt, de quibus diuerſa genera, non ſubalterna nec propinqua dicuntur, vt homo & pirus, de quibus animal & arbor. Specie autem differunt, quæ ſub diuerſis ſpeciebus ſunt, vt ſub homine & equo, hic homo & hic equus. Numero differunt, quæ diuerſum habent numerum, vt Socrates & Plato. Quæcunque autem genere differunt, eadem & ſpecie, & numero. ſed nõ econuerſo, cuius oppoſitum in concordantia eſt, vt ea quæ ſpecie concordant, eadem & genere, quod etiam non conuertitur: itaque

differentiam dicimus constitutiuam speciei, & diuisiuam generis, sicut rationale cũ differẽtia sibi opposita diuidit animal, & illi additum, constituit speciem, vt hominem & brutum: intelligimus autem hic sub differentia, omnem distinctionem, alteritatem, distantiam & diuersitatem, non solum rei, sed & rationis, per quam videlicet aliquid à seipso dicitur eẽ aliud: quod quamuis re seiungi non possit, ratione tamen seiungatur, vt virtus & honestas, rationale & homo. Est itaq; realis differẽtia realis creatura & principiũ generale, per quod res differunt per differẽtiam quam habent in se: differẽtia autem rationis, est intentionalis & phantastica, quam intellectus facit, & non est ens reale, nec principium generale, vt differentia inter finitũ & infinitũ, quia aliâs daretur medium, quod esset neq; deus, neq; creatura. Vnde circa hæc sciendum est, quod ens rationis accipitur vno modo pro quodã fabricato per rationẽ simpliciter, videlicet similiter dependens ab operatione intellectus, repugnans existentiæ & naturæ, & ipsi intel-

lectui, siue esse rei fabricatæ per ipsam, tam compositiue quàm diuisiue, vt omne impossibile simpliciter, sicut hominem esse animal irrationale. Alio modo sumitur ens rationis pro aliquo fabricato per ratiõem cum aliquo obiecto extrinsecus mouente, & tale dicitur ens rationis secũdum quid, quia non simpliciter, nec totaliter dependet ab intellectu, sed partialiter tantum, quia non repugnat naturæ: nam cum materia non sit limitata natura, habet in ipsa omnem possibilitatem ad omnem monstrositatem, quamuis intentionem talem non habeat, nec res eiusmodi detur ad existere: itaq; res eiusmodi nõ repugnat naturæ nec esse rei, sed intentioni naturæ & existentiæ rei tantum, & quæ consequuntur existentiam, vt inquãtum tale, sicut in chimera, quam cõponit intellectus, quæ cum non est in rerũ natura, tamen partes eius obiectatæ per intellectum, sunt reales & existentes. Sed vt iste angulus ad magis particularia applicari possit, de varietate diuisionum aliqua dicemus.

Diuiſio alia incomplexi,alia complexi. Diuiſio incomplexi,aut eſt rei, aut nominis,vocis aut ſignificati: nō enim de diuiſione ſenſibus ſubiecta ſermo eſt,ſed quę inſtinctu eſt & imaginatione ac intellectu. Diuiſio itaq; nominis eſt,cum vna dictio in diuerſa ſignificata diuiditur, aut modos ſignificandi: in ſignificata quidē, aut proprie, aut tranſlate: proprie, vt æquiuocum à conſilio,aut à caſu,vt ſi canis diuiditur in cœleſtem, marinum, terreſtrem: vel dictio aliqua in diuerſa ſignificata,quæ habet in diuerſis linguis. Tranſlate autem diuiditur dictio, ſeu figurate, dupliciter: aut vt ex vna parte ſit ſignificatum proprium dictionis, & ex alia parte tranſlatum ſiue tranſlata: aut vt relicto proprio ſignificato, dictio per tranſlata diuiditur, cuius diuiſionis tot ſunt genera,quot ſunt ſub tropo ſpecies,& ſub eius ſpeciebus in cōmuni vſus dicēdi ſiue per rectum ſiue per oppoſitum,ex ſimili, aut ex contrario, aut per analogiam: ſed omnium illarum tranſlationum fundamentum ex recta ſignificatione petendū eſt.

Quæ autem varietas per æquiuocationē veram & aſſimilatam in dictione fit, eadē fit per amphibologiam, accentum variū, figuram dictionis, compoſitionem & diuiſionem in oratione, quæ omnia diuiſionem præſtant, & ita multa argumēta diſſoluunt, ſi annotentur: neglecta autem, in fallacias cadere faciunt. Comparatiue aūt diuiditur dictio, in varia ſignificata quæ tamen vere æquiuoca dici non poteſt, ſed quia hoc ita velle videtur vſus, penes quē dicendi norma ſubſiſtit, ſicut vertex, quæ dictio ad capitis ſuperiorem partem, ad montis cacumen, ad aquæ in ſuperficie inuolutionem, ad ſummum cuiuſq; rei refertur. Iſta quoque dictionum diuiſio etiam in orationes transfertur, quas varie accipi oportet, variatis dictionibus ex quibus conſtant.

Secundum modos ſignificandi diuiditur dictio, aut ſecundum varias ſuppoſitiones, vel ſecūdum varia accidentia, etiā grammaticalia, ſecundum quę alio modo ſignificat dictio.

Diuiſio quæ rei eſt, ſiue ſignificati, aut

est essentialis, aut accidentalis, & sub his diuisa in multas species, quæ hic permixtim sequentur. Est itaq; diuisio totius in partes, quod genus tot modis diuiditur, quot sunt totorum genera. Aut diuiditur aliquid in suas species, vt superius in sua inferiora, sicut animal in hominem, equũ &c. Aut diuiditur totum integrale, vel substãtiale, vel accidẽtale, in suas partes, secũdum esse, vel secundum modum essendi. Pari ratione diuiditur totum, secundũ partes suas, in quantitate, in tempore, in modo. Aut diuiditur causa in effectus diuersos quos causat. Aut effectus in diuersas causas à quibus causatur, secũdum quodcunq; genus causarũ. Aut diuiditur subiectum in accidentia, siue consideretur subiectum secundum speciem, vt hominum alius albus, alius niger: siue secundum numerum, enumeratione quadam, per secundam & tertiam speciem regulę Q.C. vt in homine inest color, risus, intelligẽtia, &c. Aut diuiditur accidens in subiecta, prout in diuersis subiectis reperiri potest, vt corona, alia auri, alia argẽti, alia ex herbis &

floribus. Aut diuiditur virtus in operationes, nõ vt genus, nec proprie vt causa, sed vt quoddam primitiuũ, à quo operatiões proficiscuntur. Aut diuiditur substãtia in potẽtias, quę in ea sunt, vt angel⁹ in intellectũ, voluntatem & memoriã. Aut diuiditur absolutum in cõparata, vt bonum in melius & optimũ. Per extraneum autẽ fit diuisio, secũdum attributa intrinseca, vel extrinseca, secundum intentionem dicentis quam ipse proponit, quod tam in complexo quàm in incomplexo fieri potest.

Diuisio complexi, scilicet propositiõis vel orationis fit, vt in subiectum & prædicatum, patientem & vltra patientem, & in modum actionis & passionis, & in modum subiecti & prædicati, si tot sunt termini expressi vel subintellecti, quot quisq; per se notare potest, vt in hoc exẽplo: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. In quibus verbis considerãtur, res replẽs, actus repletionis, & patiens, scilicet orbis terrarum. Similiter in hoc themate: Sapientia ædificauit sibi domum, consideratur ædificans, actus ædificationis, & patiens

domus. Quod si hanc diuisionē per extra nea multiplicare volumus, hoc eo modo fieri potest, per aliquorum attributiōem, vt dicendo, sapientia ingenita, prudenter ædificauit sibi domum sanctam: & quum ita propositio in terminos aliquos diuisa est, postea singuli termini subdiuidētur, secundū aliquem modorū superius dicto rum, aut per se, aut cū aliquo alio iūcto in eadem propositione. & hæc sunt diuisio-num fere genera: & si qua alia sunt, quisq; facile per se inuenire potest.

Concordātia est id, ratione cuius boni tas, magnitudo, &c. in vno & in pluribus concordant. Est itaq; concordātia qua in-ter se subiecta prædicata'ue in vim subie-ctorum redacta, concordāt aut sunt eadē. Est autem concordantia alia vnionis, secū dum aliquem modorū vnitatis, velut aut partium in quantiate, aut vniuersalium in tempore, aut in modo, aut aliquo horum in suo toto. Alia est mixtorū in mixto, alia continuorum in continuo, aut discreto-rum in toto discreto, aut materię & formę in vno supposito. Sunt etiam quæ inter se

concordant in aliquo tertio, per modũ v-
nionis vel vnitatis, vt trinitatis in deo, &
in his nonnunq̃ falſe dicitur, quæcunque
ſunt eadẽ in vno tertio, ſunt eadẽ inter ſe:
de hac autẽ vnitate & idẽtitate loquuti ſu
mus in capite præcedẽti. Sunt alia quæ cõ
cordant in vno tertio, velut in medio iun
genti per vnionem. Alia in termino con-
currente, vt vir & mulier in filio. Eſt alia
concordantia æqualitatis, vt æqualium in
eadem quãtitate. Alia proportionis, vt du
pli & dimidij. Alia proportionaliter con-
cordant, vt duarum proportionum inter
ſe ſecundum aliquã medietatem arithme-
ticam, geometricam vel harmonicã. Alia
eſt concordãtia effectus, vt calidi & frigi
di in induranda terra: alia cauſationis, vt
induratio terræ & mollificatio ceræ in ca
liditate, & in hunc modum plura. Illorum
autem quæ ſimilitudine inter ſe concor-
dant, aliud eſt ſimiliter ſimile, æque per o-
mnia: aliud ſimiliter ſimile, ſed nõ æquali
ter per oĩa: aliud diſſimiliter ſimile, vt per
oppoſitũ, atq; hinc orit' illa regula: Sicut af
firmatio eſt cauſa affirmationis, ita nega-

tio est causa negationis: possunt enim affirmatio & negatio ad similem consequẽtiam peruenire. Illa autem quę inuicẽ concordant, in hoc quod sibi inuicem iungũtur, pluribus modis se contingere dicuntur: aut quia essentia alicuius, vt rationale hominis: aut sicut essentiæ proprietas, vt risibile homini: aut vt forma subiecto, vt anima in corpore: aut cõtingit aliquid sicut transmutans transmutatum, vt cœlũ ad elementa: aut sicut ars subiectã sibi materiam, vt faber clauum: vel sicut pars indiuidua in suo toto, vt stellæ in cœlo, intellectus, voluntas & memoria in angelo & anima: vel sicut pars separabilis à suo toto, vt partes aquę ab integritate sui elemẽti ad quod colliguntur: aut sicut effectus suæ causæ adhærens, vt herbæ terræ semper affixæ: aut sicut effectus ex suis causis constans, vt animalia reptilia ex terra, pisces ex aqua: aut sicut causa efficiẽs, vt deus creans mundum: aut sicut causa exemplaris, vt homo secundum imaginem dei: aut sicut causa finalis, vt homo ad cognoscendum deum & dominãdum creaturis:

aut ſicut cauſa affinitatis, q̄ cauſę primariæ ſecundariæ obediūt, vt deus cū anima mouet corpus, & finis ſecūdarius principali, ſicut ſtellæ vt luceāt, & lucēdo influant: aut cauſa cognatiōis, vt homo homini, vir mulieri: aut vt mediū participatiōis vt colores medij inter albū & nigrū: vel diuiſionis, vt firmamentū in medio aquarū. Poteſt pręterea cōcordantia diuidi eiſdē modis quibus differētia, ſicut ex prioribus notū eſt, & econuerſo, differentia, ſecundū eum modū, ſecundū quem concordantiam nunc diuiſimus, ac quemadmodum ſupra diuiſionem declarauimus, ecōuerſo collectionē cōſtituemus, varias res ad propoſitum noſtrum referendo.

Oppoſitio eſt quorundā mutua reſiſtētia propter diuerſos fines. Eſt itaq; oppoſitio ſecundū quod aliqua opponūtur. Oppoſitorū itaq; alia ſunt cōtraria, quæ ſunt mediata, vt albū nigrum: quędā immediata, vt virtus vitiū: alia ſunt cōtradictoria, vt affirmatio negatio. Debet autem contradictio eſſe ad idem, ſecundum idem, ſimiliter & in eodem tempore: alia ſunt pri

uatiue opposita, in quibus nõ est ordo regressibilis, vt habitus & priuatio, cæcitas & visus: alia dicuntur relatiue opposita, vt pater & filius, & hoc ex natura verbi & rei, quandoq; autem fit ex applicatione quæ faciat respectum rei, quæ non est ex prima impositione talis, vt si dicatur equus regis, securis sectoris, & est alia oppositio, quæ est localis, vt duorum polorum in sphera, & huiusmodi: & est alia oppositio in propositionibus & oratione, & illa quædã est cõtraria, vt vniuersalis affirmatiua ad vniuersalem negatiuã: quædã subcontraria, vt affirmatiua & negatiua particulares: quædam contradictoria, vt affirmatiua & negatiua, vna vniuersali alia perticulari: quædam est subalterna, vt affirmatio & negatio particularium ad suas vniuersales eiusdem qualitatis. Raymundus ipse in arte ponit duas species, circa quas iste prior triangulus præcipue versatur, scilicet sensuale & intellectuale, vt inter intellectuale & intellectuale, intellectuale & sensuale, sensuale & sensuale. Diffinit autem Raymũdus sensua

le, omne illud ens quod sensibus percipit vel percipitur, siue percipi potest, tam interioribus quàm exterioribus sensibus. Intellectuale est illud ens, quod est solũ perceptibile per intellectum, voluntatem vel memoriam, & non per imaginationem neq; per sensus, sicut sunt deus, angelus, anima rationalis, virtutes, vitia, sciẽtiæ, artes, & omnia quæ ista habent in semetipsis, similiter dicuntur res intellectuales. Et est sciendum circa hunc triangulũ, quod differentia est magis generale principium q̃ concordãtia & oppositio, quia vbicunq; est concordantia & oppositio, ibi est differẽtia, sed non econuerso in omnibus: ita cõcordãtia maius est principium quàm contrarietas, quia ab ea descendunt principia primitiua positiua: à cõtrarietate aũt priuatiua, & ideo concordantia magis cõuenit principijs figuræ A quàm contrarietas: quia concordantia applicatur illis ponendo, contrarietas aũt priuando. Et scias quod differẽtia & concordãtia sunt principia substantialia in suis partibus substãtialibus, vt differens, differentiabile, diffe

rentiare: concordans, concordabile, cõcordare, quę sunt partes de eorum essentia & substantia, & sunt alio modo principia accidentalia inquantum aliqua non per se, sed per accidens differunt vel concordãt, vt per differentiam & concordantiam: oppositio aũt nullo modo potest esse principium substãtiale, excepta oppositione relationis & locali.

Secundus triangulus cõstat principio, medio & fine. Principium est, in quo alicuius rei primitiua ratio vel essentia consistit. Principium, aliud vniuersale, vt vnũquodq; superius secũdum prædicationẽ, quod de essẽtia sui inferioris est, vt genus suarum specierum, species suorum indiuiduorum & singulariũ, de quibus in quid prædicatur: differentia etiam quodammodo suæ speciei principium est, & hæc sunt principia ratione, intentione & diffinitione potius quàm tempore, vt prius oportet existere animal quàm hominẽ &c. Generum vero aliud generalissimum, vt ens, substantia vel qualitas, &c. Aliud subalternum, quod sub alio genere locatur, vt ani

mal ſub corpore, & illud poteſt eſſe ſpe-
cies, ſed ſubalternata. Nã ſpecies ſpecialiſ-
ſima, eſt illa ſub qua nõ eſt alia ſpecies, vt
homo, ſicut in dialecticis manifeſtum eſt,
in rhetoricis autem aliter ſumitur, prout
ibi & perſonarum & actionũ & negotio-
rum conſideratio habetur: vt ſi dicatur, ni
hil turpe bonum, generaliſſimum eſt: ſub
eo aũt ſpecialius dicimus, vſuram turpem
eſſe quæſtum: ſpecialiſſime aũt, hunc quę
ſtum eſſe vſurarium, & hoc modo ſpecifi
cando ſecundum reſpectus negotiorum,
actionum & perſonarum.

Principiũ cauſale, eſt pincipiũ primiti-
uum, quoniã ante cauſam nullũ ens exiſte
re poteſt. Eſt itaq; cauſa, ad cuius eſſe ſe-
quitur aliud: non aũt tam ſtricte intelligẽ
dum eſt hoc verbũ, vt neceſſitatẽ impor-
tet, quia etiã ſub hoc genere principiũ po
nimus poſitiuum, videlicet ad cuius poſi
tionẽ ſequitur aliquid, vt domificator do
mui: ſimiliter principium priuatiuum, vt
abſentia ſolis nocti, & ſimilia, per quæ &
priuatio vnius eſt principiũ inductionis
alterius. Cauſarum itaque alia per ſe, alia

per accidens. Causæ per se dicuntur, aut intrinsecæ, aut extrinsecæ: intrinsecæ sunt, sicut materia & forma, quæ ingrediuntur constitutionẽ rei: & dicũtur intrinsecæ, secundũ quendã dicendi modũ, vt aliquod materiale id quod est, & aliquod formale id quo est, quæ in omni re & actione cõsiderantur, & in omni intẽtione, ita etiã, vt si sit aliqua forma simplex, suo materiali & formali cõstet, quę vbi nomina desunt, per tiuum & bile denotentur, vt intellectus & intellectiuo & intelligibili: sed in his cauendũ est, ne quis fallatur, abutẽdo his in vim actionis & passiõis extrinsecę, sed secundum modum intrinsecorũ principiorum. Similiter, in moralibus, in genere demonstratiuo & deliberatiuo, materiam & formam accipimus, vt in virtute, vitio, verbis, intentionibus, actibus, voluntate, facto & animo. Causa itaq; materialis, est principium essentiale, quo est substantia secundarie, vt corpus in homine: Materia vero est ens quod proprie & maxime sub passione consistit, vnde inter materiam & passionem nõ est dare medium. Est

igitur materia ex qua aliquid fit, & hæc est aut propinqua, vt lateres parietis: aut remota, vt lutũ vnde fabricatus est paries, & hæc diuisio etiam in alijs causis accipitur. Dicitur etiam materia, obiectum circa quod alicuius potentię actio aut intentio versatur, similiter & subiectũ, cui aliquid inest vt accidens, & quæ sunt similia.

Causa autem formalis, est principium essentiale, per quod substãtia maxime cõsistit in suo esse, & in illo conseruatur: forma vero est, per quod actio maxime consistit, & extra eam nulla actio existere potest: ipsa itaq; dat esse rei, nõ vt efficiẽs, sed vt id quo res est id quod est: & hęc aut est essentialis, vt forma informans materiã, sicut anima rationalis per quam est homo: vel accidẽtalis, vt forma circa aliquod cõstãs figura, vel exemplaris siue idealis, vt alicuius rei exẽpla. Et dicũtur adhuc causa siue principium essentiale, ipsæ partes absolutæ totum aliquid constituentes, sicut substantialitas & spiritualitas constituunt angelum, & hoc principium est medium principij effectiui quo ad facere: est

aliud principiũ essentiale, quæ sunt tiuũ, bile & are, vt intellectiuum, intelligibile, intelligere in angelo: vt simpliciter cõpo sita vel resultantia ex essentiali principio.

Causa efficiẽs, est principium quod facit aliquam rem, vt agens naturale vel artificiale, siue principium vnde motus: & est aut primitiua, aut coniuncta, quæ vtraq; etiam apud medicos & oratores considerantur. Primitiua siue antecedens est, ex qua aliquid per se sequitur, quæ etiam ab effectu separatur: & hæc apud oratorẽ cõsideratur in causa iurisdictionali, vt in parte assumptiua, si quid in necessitatem confertur: vel in impulsiua, vt si in rem vel in personam impellentem crimẽ aut factum transfertur. Quandoq; tamen partim primitiue, partim coniunctiue mixtim apud oratorem causa rei inuestigatur, vt in causa coniecturali & probabili: vt si à vita, cõsuetudine, fide, & his quæ impellere possunt, argumentum sumatur. Causa autem coniuncta est, quæ cum effectu manet, vt inflatio, tumor cum percussione: & hæc apud oratorem sumitur, quæ opportuni-

tatẽ facto præſtat, quam ſignũ vocant, vt locus, tempus, occaſio, ſpes celandi, & huiuſmodi. Eſt iterum cauſa efficiens, aut ſubſtantialis, vt domificator domui: aut accidentalis, quanq̃ accidẽs per ſe nihil cauſet, vt longitudo porrectionis. Adhuc quędã eſt principalis, vt ſector: quædam inſtrumentalis, vt ſecuris: ſimiliter quædam mediata, quædam immediata.

Cauſa finalis eſt, principiũ propter q̃d res finaliter eſt facta, vt totum ſuarum partium. Eſt itaq; finis, propter quem aliquid fit, & ipſe eſt primus in intentione, & vltimus in executione: & ex his alius eſt vltimo vltimus, alius ſubordinatus, vt arma belli, bellum pacis cauſa ſumuntur. Et eſt finis impulſiuus, licet improprie, vt impudentia Calphurniæ, quæ cauſa fuit impulſiua, ne mulieribus liceret poſtulare in iudicio.

Cauſa aũt per accidens eſt, quæ aliquo inditio ex ſe nõ importat neceſſitatẽ effectus ſubſequentis, vt ſunt caſus, occaſio, fortuna. Sed quia Raymundus in arte diuidit principium in cauſale, quãtitatis &

tẽporis, ſub principio quantitatis & tẽpo ris, intelligit principium accidentale ſiue inſtrumentale, ipſa videlicet nouem prædicamenta accidentis, quę ſunt quantitas, inſtrumentũ ſeu principiũ menſuræ, qualitas determinationis, relatio coniunctionis, actio formæ, paſſio materiæ, habitus doctrinæ, ſitus figuræ, tempus motus, locus continentis, & de his ſingulatim dictũ eſt ſuperius. Hinc præterea motus ſub ratione principij conſideratur, & eſt actus mobilis ſecundum quod mobile, & huius ſex ſunt ſpecies, ſcilicet generatio, quę eſt progreſſio de nõ eſſe ad eſſe, ſeu à potẽtiali ad actuale. Corruptio, quę eſt progreſſio de eſſe ad non eſſe. Augmentatio & diminutio, quæ ſunt mutatiões quantitatũ. Alteratio, quæ eſt mutatio qualitatis: & motus ſecundũ locum, qui eſt vel rectus, vel nõ rectus: neceſſarius, vel volutarius: intra ſe, vel extra ſe, ſiue per occaſionem.

Eſt aliud principij genus, quod ordinale dicitur, quo aliquid eſt prius, ſiue natura, ſiue tẽpore, ſiue diffinitione, ſiue cognitione: & illud non recte principium di-

citur, sed solum prius, quoniã nihil princi pij tribuit suo posteriori suæ originis. Est præterea principium originale, vt pũctus lineæ, fons riui, vnitas numeri, pater filij, & huiusmodi.

Medium est, quo aliqua extrema inter se quadam coordinatione cohærent positiue vel priuatiue, cõstructiue vel destructiue. Medium Raymundus diuidit in medium coniunctionis, mensurationis & extremitatũ. Mediũ coniunctionis est, quod plura coniungit in vnum, vel quod ducit aliquid de principio ad finẽ, siue quod cõiungit inter extrema, vel natura, vt copula inter subiectum & prædicatum: vel situ & loco, vt vnitas media in ternario. Medium mensurationis est, per quod substantialiter aut accidẽtaliter æqualia vel inæqualia mensurãtur, & dicit esse mediũ operationis, quo aliquid fit, vt oculus ad videndum, securis ad secandum. Deinde est medium extremitatum, quod cõcluditur inter duo extrema. Sub his modis quidam alij sumi possunt, nam est quoddam medium adhæsionis, seu instrumentale, vt cla-

uus coniungens duo ligna. Aliud est medium participationis, quod inter duo extrema positum naturam trahit vtriusq;, vt colores medij inter album & nigrũ, & numerus impariter par, inter pariter parem & pariter imparem. Aliud est medium cõprehensionis, quod continet ea inter quę ponitur, vt genus inter duas differẽtias se diuidentes. Aliud est medium negationis, vt temperatum inter calidum & frigidũ, & perfectum inter superfluum & diminutum. Aliud est medium transitionis, per q̃d fit motus, actio atq; passio: siue secundum locum, vt à termino à quo ad terminũ ad quem: siue secundum speciem, vt aer illuminatus vehens spiritus visibiles: aut secundum quietem vel desitionem, vt quies media inter duos motus ad terminos oppositos, sicut status morbi inter augmentum & declinationem. Est adhuc medium quoddam essentiale, quoddã coessentiale, hoc est medium principij essentialis vel coessentialis horum primũ est, ipsa mutua informatio partium absolutarum, vnius actiua, alterius passiua. Alterũ

est ipse actus formæ in materiam, & materiæ sub forma.

Finis est, in quo aliquid terminatur & quiescit, cui sicut à principio influxus est, sic principio refluere videtur. Est itaque finis perfectionis, ille in quo res perficitur, siue habet suum finale complementũ secundum aliquod genus perfectionis, de quibus superius in prædicatis dictum est. Alius est finis terminationis, seu finitionis siue extremitatum, in quo res vlterius non extenditur, & est extremum alicuius rei, substantiæ vel accidentis, secundum essentiam, vel tempus, vel locum, vel qualitatem, vel quantitatẽ, & huiusmodi, siue ante, siue post: & huic opponitur infinitum. Finis autem desitionis est, cum res desunt esse, vel operari, siue pati, & sumitur secundum multiplices circunstantias, vt hoc vel illud tantum, aut tale, tunc vel ibi, & huiusmodi, inquantum alia & aliter sunt vel operantur. Alius est finis priuationis, in quo res finiunt in non esse, & cõsideratur naturaliter, moraliter & artificialiter, & sub eo est finis corruptionis &

defectionis, qui & ipſe eoſdem habet terminos per oppoſitum. Eſt adhuc finis eſſentialis, qui dicitur conſiſtentiæ, & eſt duplex hæc conſiſtentia extrema, vt partes abſolutę, extrema vnius conſiſtentiæ cum alia, ſicut ſpiritualitas & ſubſtantia in angelo, & coincidit cũ principio eſſentiali: eſt alia conſiſtẽtia, quæ proprie finalis dicitur, vt ipſum totum ex his reſultatum, & finis eorum, vt ſpiritus. Poteſt adhuc finis diuiſio ſumi ſecundum diuiſionẽ principij, ſicut in prioribus dictum eſt. Similiter quæ hic de fine dicuntur, ſuo modo referantur ad principium, & ſecundum hęc vtraq; diuerſitas medij ſimili ratione inueſtigetur, & à medij diuiſiõe, ſumatur principium & finis illi conueniens.

Tertius triangulus conſtat maioritate, æqualitate, minoritate. Maioritas eſt, imago immẽſitatis, bonitatis, magnitudinis, &c. Aequalitas eſt, ſubiectum in quo finis concordantiæ quieſcit. Minoritas eſt, ens circa nihil, vnde res creatæ de nihilo quæ de non eſſe in eſſe veniunt, ante ſunt in minoritate quàm maioritate. Et iſte

triangulus facit reſpectum in rebus, ſecū-dum aliquod genus magnitudinis & proportionis, & habet diuerſimode conſiderari quemadmodum ſuperius oſtēdimus vbi de quantitate in figura ſubiectorū loquuti ſumus. Raymundus vero huic triangulo duas ſpecies aſſignat circa quas potiſſime verſatur, quæ ſunt ſubſtantia & accidens, totus enim iſte triangulus verſatur, vel inter ſubſtantiam & ſubſtantiam, vel inter ſubſtantiam & accidēs, vel inter accidēs & accidēs, vt æqualitas inter duas ſubſtantias, ſicut duorum indiuiduorum in ſpecie, & æqualitas inter ſubſtantiā & accidens, ſicut extenſio quantitatis æqualis ſuæ ſubſtantiæ, & æqualitas inter duo accidentia, ſicut calidū in tertio gradu & frigidum in tertio. Eſt autē ſubſtantia ens quod per ſe exiſtit, in ſe, ſicut deus, angelus, cœlum, homo, &c. Accidens eſt ens q̄d per ſe exiſtere non poteſt, nec in ſe, ſed in ſubſtantia, & per ſubſtātiam, qualia ſunt, quæ ex nouem principijs accidentalibus ſunt, & ſub illis continentur, de quibus ſuperius late dictum eſt.

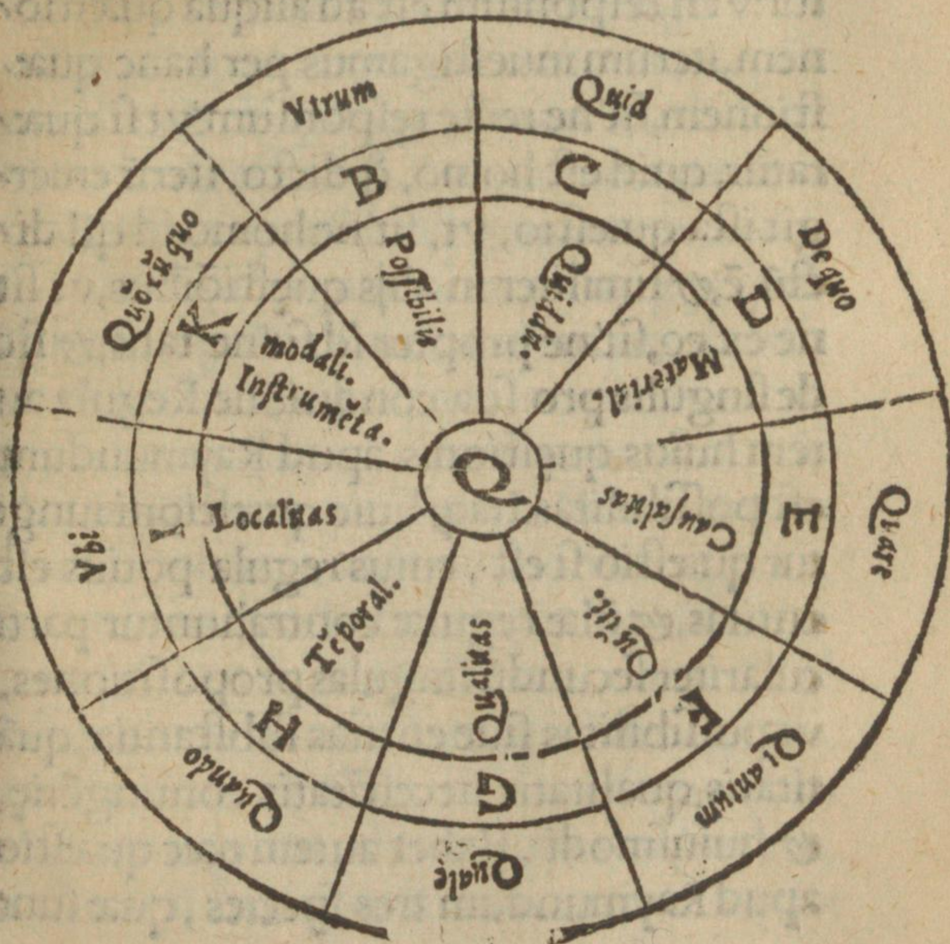
Hæc ſunt Reſpectuũ genera, quæ ad copiam inuentionis maxime videntur accõmodata: quicũq; enim reſpectus in rebus ſunt, in aliquo iſtorum generum contineri habent. Qui ſicut per Raymundum in tres triangulos diuiſi ſunt, ita triplici viæ doctrinali videntur accommodati, ita tamen quod vnus triangulus alium adiuuet, in explendo ſuo munere & officio, & alius alium probet, & ſe mutuo penetrẽt, & inter ſe ſinguli etiam termini quandã penetrationem habeant. Itaq; primus triãgulus diuiſiuus dici poteſt, quantũ ad differentiam: ſecundus diffinitiuus, propter principium: tertius vero collectiuus, & finis oſtenſiuus, cui etiam anguli medij & finis ſubſeruiunt. Hinc ex primo triangulo, in probanda propoſitione aliqua affirmatiua, vtimur concordantia: in deſtruẽda ea, vtimur differentia vel oppoſitione: & econuerſo in negatiua, vnde differẽtia accommodata eſt ſolutionibus: concordãtia ad probandũ & medium inueniendũ, oppoſitio ad improbandum, cui differentia inſeruit. Vnde concordãtiam ſequitur

hæc regula: Quando alterum de altero prædicatur vt de subiecto, quæcunque de eo quod prædicatur dicuntur, omnia de subiecto dicuntur, ita tamen quod seruetur idem modus prædicationis & suppositiõis. Sic ex sequenti triangulo colligimus alicuius rei necessitatẽ, causalitatẽ vel contingentiam, sic essendi vel nõ essendi. Tertius vero triangulus, parum vel nihil probat, nisi ex locis sibi coniunctis, quare magis vtilis est ad amplificationem sermonis, quàm ad probationem rei.

Quarto nũc de figura Q. hoc est, quæstionum & regularum tractandum est. Dicitur autem hic quæstio non vt dubitabilis propositio, sed ipsum signum quæsitiuum, siue ipse terminus per quem quærimus. Regulam autem dicimus, rectam rationem respondendi ad quæstionem.

Quæstiones autem inter se distinguũtur, nam quædam sunt essentiales, vt istæ quatuor, vtrum quid, de quo, quare: quæ quærunt de ipsa re vel essentialibus eius. Reliquæ vero sunt acci ͘entales, vt quantum, quale, quando, vbi, quomodo, &

cum quo: quæ quærunt de aliquo accidente rei, & sub his quæſtionibus plures aliæ ſpecies continentur, neque tamen ita reſtringimus iſtas quæſtiones, quin & per eſſentiales accidentalia quærantur & econuerſo, quemadmodũ hoc diuiſio atq; mixtio expoſtulant.

Prima itaq; quæstio est vtrum, per quã querimus, sit'ne illa res quę proposita est, aut fiat, aut fuerit, aut futura sit. Deinde per eandem quæstionem quærimus vlterius, de rationibus speciebus & regulis omnium aliarum quæstionum, tam est generalis ista quæstio, quod etiam in omnibus alijs quæstionibus vis ipsius supponitur: vt si responsum est ad aliquã quæstionem, iterum inuestigamus per hanc quæstionem, sit'ne recte responsum? vt si quæratur, quid est homo, & dicto, iterũ emergit ista quæstio, vt, sit'ne homo id qđ dictũ ē, & similiter in alijs quęstiõibus, vt sit ne ex eo, sit'ne propter id, sit'ne talis, & sic de singulis pro sua conditione. Regula autem huius quęstionis, apud Raymundum est possibilitas. Itaq; huic quæstioni iungitur quæstio si est, cuius regula potius est entitas, & illæ regulæ contrahuntur particulariter secundũ singulas propositiones, vt possibilitas siue entitas substantiæ, quãtitatis, qualitatis, necessitatis, contingẽtię, & huiusmodi. Habet autem hæc quæstio apud Raymundum tres species, quæ sunt

affirmatio, negatio, dubitatio. Sed possumus ponere alias species respondendi ad hanc quæstionem, vt possibile, contingẽs, necesse, impossibile. Oportet itaq; respondentem ad hanc quæstionem secundum artem discurrere cum subiecto quæstiõis, per prædicata & respectus, regulas ac regularum species, & ex his id eligere, quod vel verius vel probabilius & magis conueniens reperitur, cũ diffinitionibus ipsius subiecti, de quo agitur, tum prædicatorum & respectuum. Sunt autem quædam quæ in hoc quæstionis genus non cadũt, quæ adeo per se nota sunt, vt neq; probatione indigeãt, vel nec probari, nec demõstrari possint, vt prima principia. Nunc ergo aduerte aliquas conditiones obseruãdas, vt ad hanc questionem sine errore valeas respondere, affirmando vel negãdo, secundum quod veritas ipsa requirit. Harum prima est, vt affirmemus omne illud esse verum, quod est magis intelligibile, recolibile & amabile, discurrẽdo per principia & regulas, diffinitiones & species, quantum fieri potest cum maioritate in-

telligētiæ, & nō cum minoritate: nam primū est de genere scientiæ, hoc autem credulitatis & opinionis. Secunda conditio est, quotiensc unq; ad affirmationem alicuius sequitur destructio principiorū & diffinitionū, negatiua est tenenda. Tertia est, vt non concedamus illud esse verum, q̊d non est intelligibile, postquam intelligibile est suum oppositū esse verum. Quarta est, vt positis duobus vel pluribus possibilibus, illud tenendum est, quod est magis intelligibile, amabile & recolibile.

Secūda quæstio est, quid est, cuius multæ sunt species, & secundum illas diuersæ regulæ, quamuis Raymundus solummodo quatuor eius species ponat, vt quid est in se, quid habet in se, quid est in alio, quid habet in alio. Regulamq; huius quæstionis vocat quiditatem. Est itaq; quid essentiale, vt cum quærimus quid est in se, vel quid est in alio, cui respondetur per diffinitionē rei, nō solum essentialem, sed etiā quamuis aliam, quæ notificat rem, quare sub illa comprehenditur, quid, explicans nomen rei, siue per interpretationem, siue

per vocabuli significationẽ, siue per trāslationem, vt si quis senectutem vocet occasum vitæ, siue per allegoriā, siue metaphoram, vel paraphrasim, quæ omnia in rei diffinitionem venire possunt, ad quid est: in alio respondetur per quiditatem respectiuam, vt si est forma, potentia, pars, finis, totũ, perfectio, plenitudo, effectus, accidens, locatum, vel aliquid in fine, & econtra. Est præterea quid rei, quocunque modo rem ipsam diffiniẽs. Est aliud quid contentiuum, cuius essentia est in existentia, quando quærimus quid habet in se secundum aliquem modum essendi & habendi, essentialiter vel accidentaliter, siue vt pars in toto, vel totũ in suis partibus: aut inferius secundũ prædicationẽ in suo superiori, vel econtra, siue vt forma substātiatis vel accidentalis in materia vel subiecto, aut vt potentia in virtute, aut locatum in loco, aut causa in effectu & econtra, aut vt principiatum in suo principio & econtra, & huiusmodi. Et aliud quid operatiuum quærens de actibus & operationibus, intrinsece aut extrinsece, vt

quid habet in alio, siue vere alio, siue interpretatiue, vt si quæratur, quid habet intellectus in sensu, cuius responsionis copia ex virtutibus & operationibus sumitur, tum ex diuersis prædicatis verbaliter, actiue vel passiue acceptis: habet enim vnumquodque in alio quod habet in se: habet in super actum operandi, tam propriũ quàm appropriatum. Est aliud quid personale, cuius regula est personalitas, quod quis dici potest, quod de persona siue supposito quærit, vt quis creauit mundum, quo tam in recto quàm in obliquo, per quendam modum ad rectum reducibilẽ, mutata cõstructione vtimur, vt quis te accusat, vel per quem accusaris, seu à quo accusaris, & in hunc modum plura.

Tertium quæstionis genus est de quo, cuius tres sunt species apud Raymũdum, vt de quo originaliter, siue primitiuum, quod dici potest à quo, cuius regula est deriuatio siue originalitas, varie quidem secundum varietatem originis, iuxta ea quę de principio dicta sunt, & ad hanc respondetur tripliciter, vt vel quia nõ ab aliquo,

hec de aliquo, vt deus: vel quia ab aliquo & non de aliquo, vt angelus & omnis forma primitiua: vel quia ab aliquo & de aliquo vt corporalia. Secũda species est, quã do querimus de quo materialiter, cuius regula est materialitas, vt si queratur de quo factus est homo, respondetur de limo terræ. Tertia species est, de quo possessiuum, quæ quærit possessionem, dominum, pertinentiam, respectum & relationem, cuius regula responsiua ex omni ratione respectuum sumitur, & hæc quæstio potest notari per signum, cuius, vt si dicatur, cuius est pater, cuius est bonitas, & huiusmodi, & accipitur dupliciter, deriuatiue, vt deus est bonus, vel bonitas est subiecti in quo est: vel sumitur possessiue, vt homo est dei vel tempus est subiecti in quo est. Adhuc ad hanc quæstionem de qua, per plerasq; alias regulas ac species respondere possumus, vt conuersiue, sicut deus de suis dignitatibus quæ in eo conuertuntur, exceptis paternitate, filiatione & spiratiõe: vel effectiue, vt angelus de deo: vel cõstitutiue, vt anima de suis potentijs memoria, in

tellectu & voluntate: vel compositiue, vt homo de corpore & anima: vel deriuatiue, vt particulare de vniuersali: vel originaliter, vel materialiter, vt dictum est.

Quarta est quæstio quare, quæ interrogat de qditate subiecta modo essendi rei, & eius regula generalis est causalitas, & inuestigat duas causas, videlicet formalem, quæ quærit per quid res est, seu quare res sunt, vel agunt, per existentiam & agentiam, hoc quod sunt vel agunt, & ista prima species huius quæstionis est idem (licet secundum diuersum modũ) cum secunda specie C. scilicet quid habet in se. Et est sciendum, quia ista species quærit de re dupliciter, vel inquantũ abstrahit ab omni respectu, & respondetur quod res est per se, vel inquantum respicit principium formale aut effectiuum, & respondetur per aliud, vt per essentialia: aut per effectiuum & huius speciei regula est formalitas: aut inuestigat hæc quæstio causam finalẽ quæ proprie dici potest propter quid, quęrens existentiam & agentiam rerum propter alias res vel de finibus earum, & hoc du-

plici respectu, vel ad habitudinem intrinsecam, & respondetur propter se, quia omne quod potest aliquo modo absolui, primo est propter se quàm propter aliud: vel ad habitudinem extrinsecam, & respondetur propter aliud, cuius regula est finalitas. Et est aliud quare, quærens secundum necessitatem positionis ab effectu ad causam, & à posteriori ad prius, vt à specie ad genus, cuius regula est necessitas consequentis, vt animal est, quia homo est. Est & aliud propter quid, secundum illationem à priori, cuius regula est necessitas antecedentis, vt homo est, quia animal rationale est.

Quinta quæstio est, Quantũ, & quærit de quantitate absoluta vel comparatiua, continua vel discreta, cuius regula generalis est Quantitas, non solum quantitas rei, sed ita generaliter accepta, vt quamlibet comprehendere valeat formalitatem, vti infinitum & finitum, & per hanc quantitatis quæstionẽ varie quærimus, secundũ varietatem specierum quantitatis. Aut enim quærit de magnitudine secundũ

longum, latum & profundum. Aut de loco, aut de tempore, aut de multitudine, & fit per signum quot, cuius regula est quotitas, & hoc diuersimode: aut secundũ ordinem, vt cum quotus sit quærimus: aut secundum multiplicationem, vt cum quotuplex sit quærimus: aut secundum distributionem, quæ variatur secundum subiectum quantitatis, vt cum quærimus quoties modorum, quotubi locorum, quotennis annorum & huiusmodi, & hæc dicuntur quantitates rei. Nam alia est quantitas propositionis, secundum quam propositio dicitur vniuersalis, vel particularis, vel indefinita. Reliqua huius quæstionis sumẽda sunt ex his quæ superius de quantitate & magnitudine dicta sunt, & ex respectibus vltimi trianguli figuræ T.

Sexta quæstio est quale, quærens qualitatem rei, secundum aliquem modorum quo qualitas qualificat, proprie vel appropriate, essentialiter, vt differentia specifica, aut coessentialiter, vt proprium, aut accidentaliter, aut conuertibiliter vel econtra, & regula huius quæstionis est quali-

tas, & poteſt diuidi ſecundũ ſpecies qualitatis, vt ſupra oſtenſum eſt. Eſt autẽ qualitas propria, quæ ineſt rei ſecundum ſuã naturam propriã, vt calor in igne: appropriate autem ineſt rei per naturã alterius, vt calor aquæ ab igne, itaq; determinant ſubſtantiam, & quærimus de illis nominaliter: aliquãdo autem quærimus aduerbialiter de actu ſubſtantiæ, vt qualiter, tunc reſpondemus per aduerbium conſimile, vt bene, magnifice, extenſe, longe, late, finaliter, effectualiter, totaliter, partialiter, formaliter, materialiter, & modo conſimili, ex figura A. & T.

Septima quæſtio eſt quando, quærens de deſignatione rei ſecundum eius permanentiam, cuius regula eſt temporalitas, cuius diuiſio ex ſubiecto temporis & principio durationis petenda eſt, atq; ex temporum diuiſione, vt cum dicimus diem, noctem, hyemem, æſtatem, etiam ſecundũ aliquod extraneũ, vt ſub hoc rege, ſub hoc cõſule, & multiplicatur regula huius quæſtionis per regulas C.D.K.

Octaua quæſtio eſt vbi, quęrens de de-

ſignatione actus eſſendi cuiuſcunque rei, & quis vnaqueq; res vnico vbi ſit deſignata, ſecundũ incommunicabilẽ quantitatẽ ſuam, multis tamen vbificationibus deſi/gnari poteſt, ſecundum quod multa ſunt quę abſtrahunt à tali quantitate, & aliqua quæ ab omni, vnde cõtingit hanc quęſtionẽ plures habere ſpecies, cuius regula eſt localitas, & accipit diuiſionẽ ſecundũ modũ eſſendi in loco, & ſecundũ terminos loci, vt de ſubiecto vbi dictũ eſt: ſic quærimus vbi, & quęrimus vnde, videlicet principiũ vnde motus: & poteſt cõprehendi ſub à quo. Adhuc accedit huic quæſtio in quo, quærẽs de cõtinenti, & reſpõdemus, per quid eſt in alio, & multiplicatur ſimiliter hæc quæſtio per regulas C.D.K. Nunc exẽplificabimus quomodo iſtæ duæ quęſtiones H. & I. deducuntur per regulas C. D.K. Vt ſi quæratur per primam ſpeciem regulæ C. intellectus quando eſt, reſpon/detur quando ſuum eſſe eſt: ita ad ſecundam dicitur, quãdo habet ſuas partes ſibi coeſſentiales: ad tertiam, quando agit in alio, ſicut practicus in ſubiecto; ad quartã,

quando intelligit similitudinem illius. Quod si quæratur vbi est intellectus, respondetur per primã speciem C. est in vbi coessentiali & naturali, scilicet in suo esse siue essentia, sicut homo in humanitate, & suo esse. Per secundam, est in seipso sicut suæ partes in suo toto. Per tertiam, est in anima, siue in homine, siue in loco in quo est homo. Per quartam, est in illa virtute per quam habet habitum sciendi, & in illo subiecto in quo habet actum practicũ. Itaq; cognoscimus, quia locus est ens cui proprie competit locare, ipso habente collatiuum, collocabile & collocare, & est habitus in subiecto collocato, in quo habet suum esse sicut caliditas in igne, & actio in agente. Quando autem respondẽdum occurrit per regulas D. in hunc modum considerabimus, vt ad quando per primã speciem, quia tempus est essentia primitiua, eo quod non est de alia essentia producta, neq; genita, sicut prima materia, quæ non est de alia materia, similiter prima forma, & sic tempus inquantum primitiuum, est prima forma ex qua causantur

suæ formæ particulares vt dies, horæ, &c. Per secundam speciem, tempus, mediante motu continente in se mouere, mouētem & motum siue mobile, est de temporificatiuo, temporificabili & temporificare, tamen non accipias quod tempus & motus sint idem per essentiam, sed sunt duo habitus, ex quibus subiectum est habituatū & passionatum. Per tertiam speciem tempus est subditum agēti & agibili, per agere, eo quia substantia de ipso induit se naturaliter & moraliter. Simili ratiōe ad vbi respondemus per regulas D. per primam speciem, sicut intellectus est primitiuus, ipso non habente aliquid præiacens ex quo sit deriuatus materialiter: sic locus est primitiuus, inquantum est generalis, ipso existente vna parte vniuersi, intelligibilis tantum, per secundam, vt sunt suæ figuræ visibiles & imaginabiles, sed non secundū essentiam. Per tertiam locus est collocati possidentis locum, sicut calefactum possidet caliditatem, ipso habituato caliditate. Reliquum nunc per species regulę K. inuestigamus has quęstiones H. & I. in hūc mo

dum per ambas regulas, cũ ſuis ſpeciebus, vt tempus. Per primam regulam conſiſtit in mouente, mouere & mobili ſiue moto, & hoc habitualiter, ſicut pars in parte ſubſtantialiter, & ſimilitudo temporis conſiſtit ſicut figura, per præteritum, præſens & futurum, ſicut in habitu caliditatis ſunt figura, calefaciens, calefactibile, calefacere, & in motu, mouere, mouens, mobile: ſimiliter vnus locus eſt in alio per accidẽs, & omnia loca particularia ſunt in vniuerſali, & figura loci & apparet in continente, continere, & contento. Per ſecundam regulam K. tempus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ cum ſubiecto, vt ſit agibilis, & ſua agibilitas eſt figura per tẽpus & per motum. Similiter locus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ, cum quo collocat partem in parte, ſicut habituatus eſt in habitu, bonus in bonitate, albus in albedine, &c. & figura huius inſtrumenti apparet per ſenſum & imaginationem, vt in collocante formam in aquam, & aquam in forma, &c. & iſto modo apparet, quomodo intellectus attingit vere & realiter eſſentiam temporis

atq; loci, atq; huc pertinent etiam illi nouem modi essendi in, qui sunt pars in suo toto, totũ in suis partibus simul sumptis, species in genere, genus in specie, forma substantialis in materia, accidens in subiecto, effectus in sua causa, res in suo fine, cõtentum in suo continente.

Nona quæstio est quomodo, cuius regula est modalitas: nam quærit modalitatem essendi, operandi, & omniũ eorũ quę possunt rei alicui attribui, essentialiter aut accidentaliter, primarie aut secundarie, vt secundum naturã quęstionis hæc quęstio non videatur variari, sed secundũ naturã quæsitorum, & respõdetur ad omnes species huius quæstionis per medium gerundiuum & vniendo, componendo, resultãdo, operando, vt infra.

Huic quęstioni adiungitur quæstio cũ quo, cuius regula est instrumentalitas: nã ipsa quærit de instrumento & medio operationis, siue de re cum habitudine ad instrumentum, cui responderi oportet per sua correlatiua, & potest ampliari responsio, secundum ea quæ essentialiter rei cõ

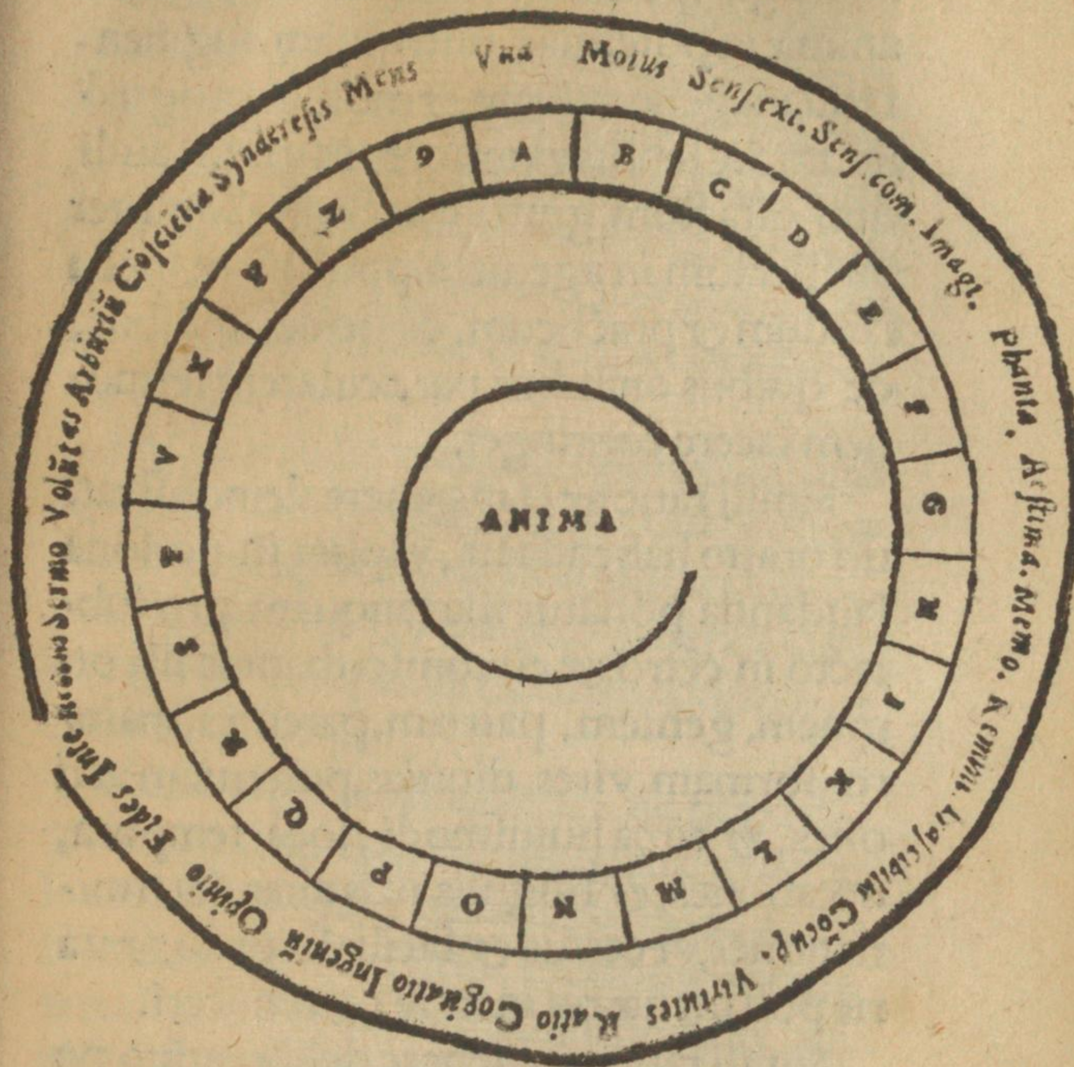
petunt, aut quæ essentialiter consequun-tur, aut huiusmodi, & ipsa ex sua vi nulla diuisione eget, sed secundũ diuisionem instrumẽti & medij diuidi potest, quatenus aliud est naturale, aliud artificiale, aliud morale, vt superius ostensum est: & sub hac quæstiõe accipitur quæstio per quid, de medio quærẽs, secundũ omnem medij modum. Raymundus vero assignat his vltimis ambabus quęstionibus quatuor species, seu quærendi modos, vt si quæratur quomodo & cũ quo est pars in se, & hoc per modũ differentię vel proprij, secundũ quod quælibet res habet essentiam suam distinctã ab omni alia re: vel si quæratur, quomodo vel cum quo est pars in parte, per modũ actionis vel passionis, vniẽdo: vel si quęratur, quomodo vel cũ quo sunt partes in toto, & econuerso, constitutiue vel compositiue, componendo ac resultã do: vel si quæratur, quomodo vel cũ quo totum transmittit similitudinem suam & suarum partium extra se, & hoc secundũ modum perfectionis, vel finis, operando.
Hi itaq; sunt termini ad hanc artẽ maxi

me neceſſarij,per quos totius artis diſcur-ſus fieri poteſt. Poſſumus tamen præter iſtos terminos alios accipere extraneos, etiam alieniſſimos & quantumlibet multos, per quos eodẽ modo diſcurremus. Quinto itaq; nunc, de multiplicatione horum terminorũ dicimus, deinde extraneos terminos ſumere docebimus.

Genera itaq; ſubiectorum ſic multiplicabimus, aut ſub genere quærendo diuiſionem, aut illi vni de quo agitur, diuerſa attribuendo, per complexionem ſubſtantialem aut accidentalem, hoc modo faciẽdo ſubiectum varie complexum. Itaq; reducere nos oportet res ipſas, ſæpe à generibus ad ſpecies, ſiue eſſentiales ſiue accidentales: ſæpe à ſpeciebus ad genera, à ſubiectis ad proprietates, à partibus ad totũ & econuerſo: ſic à ſimilibus, differentibus, oppoſitis, prioribus, poſterioribus, cauſis, effectibus, exemplis, actionibus, paſſionibus, maioribus, minoribus, æqualibus, ſecundum variam conferentiam alicuius ſubiecti in ſe, aut ad aliud, ad oſtendendum aliquid eſſe vel non eſſe, alicui quidquam in

esse, vel non inesse, aliquid sic aut aliter se habere, & si aliquod subiectum compositum est, statim ad suum genus reducendũ erit, atq; si sit accidẽs proprium'ue ad suũ subiectum reducitur, vt tum ratio complexi, tum incõplexi habeatur, propter eam restrictionem quæ in complexo est, vt ab omnibus his cõmode duci possit oratio: atq; hoc modo magna copia ex his subiectorum generibus, cum suis speciebus occurret dicenti. Itaq; iuxta pręsens artificiũ, illud quod principali subiecto habetur, tã quàm in cẽtro collocetur, & circum illud in circumferẽtia, per literarum numerum distinctim locẽtur illa, quæ sibi essentialiter aut accidentaliter attinere vidẽtur, vel etiam quoquo modo extranea ad ipsum accipi possunt, quę subiectum ipsum multiplicare valeant, vt exempli gratia, sit anima pro subiecto, qua posita in centro, circumscribamus illi genus suum, principia, partes, proprias passiones maxime cohærẽtes, accidẽtia communia, virtutes, actus, operationes, causas, potentias, & si quid extra illa est, quod vel per similitudinem,

Vel oppositionem, vel alios respectus ad illam referri potest, in quibus omnibus sicut in subiecto principali, cum omnibus generibus prædicatorum & respectuum, quæstionum & regularum, simpliciter & commixtim, plane & illatiue, & quibusque alijs modis procedere possumus, sic enim fiet, vt cum de anima sermo habendus sit, de omnibus his quæ ad eam pertinent, occurrat dicendum. itaque nunc figuram quandam de anima pro exemplo subiungemus.

Vna Motus Sens ext. Sens. com. Imagi. phanta. Aestima. Memo. Reminis. Irascibilis Cõcup. Virtutes Ratio Cogitatio Ingeniũ Opinio Fides Intelle Sermo Volũtas Arbitriũ Cõsciẽtia Synderesis Mens
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X 9 Z
ANIMA

Præterea ſub his terminis deſcenſus fit ad magis ſpecialia, vt diuidendo motum animæ in potentias, nutritiuam, augmentatiuam, generatiuam, & motum progreſſiuum. Sic ſenſus exteriores in viſum, auditum, olfactum, guſtum, tactum. Similiter intellectum in agentem, poſſibilem, ſpeculatiuum & practicum, & ſic de ſimilibus, de quibus omnibus particularem ſermonem facere continget.

Simili ratione ſi in genere demonſtratiuo oratio habenda ſit, vtputa in perſona laudanda, ponatur illa tanquàm pro ſubiecto in cẽtro, & circumſcribamus illi originem, gentem, patriam, parentes, maiores, formam, vires, diuitias, potentiam, actiones, & circa huiuſmodi, loca, tempora, occaſiones, & ſingulis iſtis alias determinationes, vt certus & facilis ſit ordo, & varie poſſint hæ res inter ſe commiſceri.

Simili ratiõe in genere deliberatiuo ponatur genus actionis in centro, & circumſcribantur huic bona, mala, vtilia, facilia, difficilia, poſſibilia, impoſſibilia, commoda, incommoda, leges, decreta, ſtatuta, pri-

uilegia, consuetudines, opiniones, hone-
states, à re in personam, & ecõuerso, diuer
tendo vario modo, & ita cum omnibus
istis coniunctim & separatim, essentialiter
& accidentaliter, per singula principia,
prædicata, respectus, quæstiones, regulas,
mixtim & plane, procedendo sicut id ad
intentionem facilius & magis commodũ
videbitur.

Hęc iam dicta via, secundum diuisionẽ
hanc, aut attributionem, etiam ad prędica
torum multiplicationem applicari habet,
nam habito vno prædicato generali, cum
illo & sub illo, per eundem modum pro-
cedere possumus.

Nunc ergo consequenter de prædica-
torum multiplicatione dicendum est, quę
his modis patebit: nã accepto quouis sub
stantiuo vel adiectiuo, mediante copula
aut aliquo verbo conueniẽti nomini, aut
aliter, siue illud vere siue false prędicetur,
secundum genus prædicationis multi-
plicabimus ea secundum multiplicationẽ
quæ superius de subiectis posita est, faciẽ
do variam attributionem prædicatorum

ad ipsa subiecta, vel generaliter ad rē, vel specialiter ad personam, vel specialissime ad attributa personæ aut rei, quemadmodum hæc ex generibus subiectorum, cum omnibus suis partibus, speciebus & proprietatibus, & quibuscunq; quæ in eam cō siderationē veniunt, ita etiam vt ex subiectis prædicata fiant, & in prædicati vim transeant, vt si dicatur deus creat angelū, vel deus est homo, seu homo est animal, & sic de similibus: vel diuidendo subiecta & prædicata per genera, differentias, species, per conuenientiam & causas, & secū dum aliqua plura eiusmodi procedēdo & inuestigādo. Quæ res multiplificat tā sub iecta quàm prędicata, quemadmodum de ijs supra ostensum est.

Multiplicantur aūt respectus, secundū viam quā de subiectis & prędicatis supra ostēdimus, & secundum multitudinē spe cierum, & varietatem quę sub his continetur, etiā cum ipsa sui fundamenti mutatione, vt differentiā, secundū bonitatē & magnitudinem & huiusmodi, quantum ad prædicata, aut inter subiectum & accidēs,

ſiue inter corpus & ſpiritum, quantum ad ſubiecta. Sic in multiplicanda differentia & concordantia, facile erit ſecundũ varias ſpecies earũ perquirẽdo ſub differẽtia diuerſa genera, ſpecies, propria, accidẽtia, ſecundum quæ aliqua inter ſe differũt: & ſimili ratione ſub oppoſitione, ea ſecundum quæ aliqua aliquo modorum opponũtur, & per oppoſitũ quęrẽdo concordãtias rerum perſcrutabimur, & ſimili via in cęteris triangulis procedemus. Nã & principiorum multiplicatio, facile inuenitur ex diuiſione, principio aſſignata: nam in eodẽ genere principia ſeſe ex principiatis oſtendunt, & econuerſo, ſecũdum quodlibet gen⁹ ipſorũ. Medij vero multiplicatio inuenitur, vel cõiunctione, vel ſeparatiõe, vel adminiſtratione, vt oſtendẽdo nõ eſſe primum nec vltimũ, non agẽs principale nec ſubiectum, nõ hoc vel illud extremorũ. Finis multiplicationẽ ſimiliter, vel terminis, vel cõſummationibus, vel diſtinctionibus indicabimus ſimul & reperiemus. Maioritas vero, ęqualitas & minoritas, eiſdem modis ſecũdum fundamenti rationẽ,

ſecundũ quod ſumũtur multiplicari poſſunt, ſiue ex ſubiectis quæ adinuicem operantur, ſiue ex prædicatis & attributis ſecundum quæ operantur.

Multiplicantur autem quæſtiones istæ ſecundum communitatem quæſtionũ eſſentialium & accidentalium inter ſe, ita vt quæuis quæſtio per ſpecies aliarum quæſtionũ duci poſſit: vt ſi de ſpeciebus quid eſt, quæratur per quantum, vel per quale, vt quantum eſt in ſe, quantum eſt in alio, quale eſt in ſe, quale eſt in alio: ſimiliter de ſpeciebus quæſtionis de quo, quærimus quãta aut qualis eſt, res originaliter, eſſentialiter, effectiue, & cęt. & ſic ſub ſpeciebus quæſtiõis quare, quãta aut qualis ẽ res formaliter, finaliter, conſequutiue: ſimiliter ſpecies quæſtionũ accidentaliũ, per q̃ſtiones eſſentiales ducuntur, & commiſcentur ſingulæ quæſtiones cum ſpeciebus omnium quæſtionum, poſitis in relationẽ, vt de quo eſt quod habet in ſe, quare habet hoc in ſe, quantum eſt quod habet in ſe, &c. faciendo mutuam quæſtionum & regularum inter ſe commixtionem, varijs

ſuppoſitis aut quæſitis , variando etiam
quæſtiones ſecundum attributũ aliquod
generale aut ſpeciale: vt ſi quæratur, quid
eſt homo ſecũdum bonitatem, aut homo
bonus, cui reſpondetur recte iuxta ſpeciẽ
quid eſt in alio, vt ſi quæratur quid eſt bo
nitas in magnitudine, reſpondetur for-
ma vel bonitas magnificata . Itaq; ad hoc
genus quæſtionis reſpõdetur dupliciter,
aut per ſignificationem, & ſic eſt quodli-
bet in alio quod in ſe, licet non eodẽ mo-
do : aut ſecundum eandem ſuppoſitio-
nem, quę proprie eſt acceptio termini ſub
iectiui pro aliquo in propoſitione : ſup-
ponit autem hic terminus quantum dici
oportet, aut materialiter pro voce & ſcri-
pto, aut ſimpliciter pro intentione aliqua
quæ extra materiam non exiſtit, vt homo
non eſt ſpecies : aut perſonaliter pro ſuis
inferioribus, aut pro quibus ad ſignificã-
dum imponitur. Hæc autem variantur ſe-
cundum addita in propoſitione, vt con-
fundatur aut diſtribuatur, vel amplietur,
aut reſtringatur, aut ex ſitu mutet ſuppo-
ſitionem, vt confundatur aliter & aliter, in

prędicato vel ſubiecto, ſine neceſſitate rei vel ſigni, vel vt prædicatum contrahatur ad menſuram ſubiecti, & de his late patet apud dialecticos. Sed in his paulo extra propoſitum vagati ſumus. Quemadmodum autem vnaquæq; queſtio per varias variarum regularũ ſpecies deducitur, ſic etiam ad vnamquamq; quæſtionẽ per aliarum queſtionum regulas ac ſpecies reſpõdetur, quemadmodum de hoc latius in ſecunda parte horum commentariorum dicemus. Deniq; ex diuiſione quæſtionum, non parua ſumitur multiplicatio, tam regularum quàm ipſarum quæſtionum, ideo hic aliam figurã Q. magis copioſam ſubiungimus.

Vtrum A Possibilitas
Si est B Entitas
Quia C Quidditas
Qui D Personalitas
De quo E Materialitas
A quo F Originalitas
Cuius G Possessionalitas
Quare H Formalitas
Propter qd I Finalitas
Quantū K Quantitas
Quot L Multitudo
Quotus M Ordo
Quotuplex N Multiplicitas
Quoties O Distributio
Quale P Qualitas
Quãdo Q Temporalitas
Vbi R Localitas
Vnde S Motus
Quomodo T Modalitas
Cū quo V Instrumentum
Per qd X Medium
Cui Z Conuenientia

Q

Cæterum nunc quomodo termini extranei accipiendi ſunt videamus. Sunt aũt termini extranei, quicunq; non ſunt aperte in hac arte notati, quorũ multiplex copia emergit ex multiplicationibus principiorum, vt ſupra oſtẽdimus: item per oppoſitionẽ ad terminos in arte expreſſos, item ſimilitudine & vicinitate ad eoſdẽ, item ex cuiuſq; rei vel actionis ſeu negotij ſcientię vel artis proprijs cõmunibusq́; principijs: & eiuſmodi termini inuenti, redigũtur ſuo modo in circulos & figuras, cum literarum diſtributione, & ſecundum artem in ſeinuicem ducuntur, & cum terminis expreſſis commiſcentur, prout orationi conuenire videtur, & vt iſta clariora ſint, exẽpla aliqua per tabulas ponemus, iuxta quæ ſimilia formabimus, & reducemus in figuras & circulos, ſecũdum multitudinem terminorum literis præſignando. Sic in theologia terminos accipiamus tales.

B Deus
C Christus
D Angelus
E Lex
F Homo
G Anima
H Spiritus
I Natura
K Gratia
L Virtutes
M Opera
N Fructus
O Meritum
P Remuneratio
Q Vtilitates
R Beatitudo
S Aduersitates
T Pericula
V Tentationes
X Peccatum
Z Pœna

Alia tabula.

B Articuli fidei
C Sacramenta
D Præcepta
E Dona spūs sancti
F Virtutes
G Gratiæ & præmia
H Beatitudines
I Opera misericordię
K Potentiæ hominis decem, videlicet

B Intellectus
C Voluntas
D Memoria
E Affatus
F Imaginatio
G Visus
H Auditus
I Odoratus
K Gustus
L Tactus

In philoſophia vero figuram ſiue tabu
lam in hunc modum formemus.

A	Forma
B	Materia
C	Generatio
D	Corruptio
E	Elementatio
F	Vegetatio
G	Senſus
H	Imaginatio
I	Motus
K	Intellectus
L	Voluntas
M	Memoria.

Oppoſitorum autem terminorum tabulam ſic formabis.

A	Primus motor	Primum mobile
B	Aeternitas	Motus
C	Infinitum	Finitum
D	Fatum	Natura
E	Inſtans	Tempus
F	Locus	Vacuum
G	Intelligentia	Corpus
H	Simplex	Compoſitum
I	Forma	Ma teria
K	Subſtantia	Accidens
L	Totum	Pars
M	Actus	Potentia
N	Habitus	Priuatio
O	Cauſa	Effectus
P	Neceſſarium	Impoſſibile
Q	Verum	Falſum
R	Prius	Poſterius
S	Eadem	Diuerſa
T	Vnum	Multum
V	Actio	Paſſio
X	Vniuerſale	Particulare
Z	Eſſe aliquid	Habere aliquid.

Simili ratione in medicinis, ex suis principijs figuram formemus in hũc modum.

1 Elementa
2 Complexiones
3 Humores
4 Membra
5 Virtutes
6 Operationes
7 Spiritus
8 Sexus
9 Aetas
10 Habitudo
11 Continens
12 Motus
13 Quies
14 Somnus
15 Vigilia
16 Inanitio
17 Repletio
18 Nutrimentum
19 Medicina
20 Accidentia animæ
21 Tempus
22 Regio
23 Exercitium

24 Consuetudo
25 Coitus
26 Morbus
27 Accidentia
28 Causæ
29 Signa
30 Prognostica
31 Crises

Simili ratione in philosophia morali, construere poterimus terminos oppositos, ex virtutibus & vitijs. Omnis nanque virtus habet peculiare vitiũ quod illi opponitur: habet etiã aliud, quod illam quadam simulatione imitatur. Et sunt virtutes quæ sibi opponi & repugnare videntur: similiter & vitia, sicut hæc sequens tabula ostendit.

Simili ratione in medicinis, ex suis principijs figuram formemus in hũc modum.

1 Elementa
2 Complexiones
3 Humores
4 Membra
5 Virtutes
6 Operationes
7 Spiritus
8 Sexus
9 Aetas
10 Habitudo
11 Continens
12 Motus
13 Quies
14 Somnus
15 Vigilia
16 Inanitio
17 Repletio
18 Nutrimentum
19 Medicina
20 Accidentia animæ
21 Tempus
22 Regio
23 Exercitium

24 Consuetudo
25 Coitus
26 Morbus
27 Accidentia
28 Causæ
29 Signa
30 Prognostica
31 Crises

Simili ratione in philosophia morali, construere poterimus terminos oppositos, ex virtutibus & vitijs. Omnis nanque virtus habet peculiare vitiũ quod illi opponitur: habet etiã aliud, quod illam quadam simulatione imitatur. Et sunt virtutes quæ sibi opponi & repugnare videntur: similiter & vitia, sicut hæc sequens tabula ostendit.

Malitia	Prudentia	Simplicitas	Stultitia
Præsumptio	Scientia	Fides	Credulitas
Arrogantia	Doctrina	Disciplina	Curiositas
Astus	Industria	Opinio	Error
Infirmitas	Conscientia	Arbitrium	Peruersitas
Otium	Contemplatio	Actiuitas	Importunitas
Calliditas	Peritia	Docilitas	Inertia
Crudelitas	Iustitia	Misericordia	Mollities
Calumnia	Correctio	Amicitia	Adulatio
Superstitio	Religio	Securitas	Inobedientia
Inhumanitas	Seueritas	Pietas	Ostentatio
Ambitio	Præsidentia	Obedientia	Ignorantia
Agrestia	Integritas	Familiaritas	Impudentia
Duritia	Fortitudo	Patientia	Ignauia
Præcipitatio	Promptitudo	Solicitudo	Anxietas
Superbia	Magnanimitas	Lenitas	Pusillanimitas
Temeritas	Audentia	Timor	Timiditas
Pertinacia	Constantia	Mansuetudo	Mutabilitas
Obstinatio	Confidentia	Deliberatio	Negligentia
Tyrannis	Potestas	Subiectio	Obscuritas
Tristitia	Temperantia	Lætitia	Lasciuia
Dubitatio	Spes	Certitudo	Contemptus
Pœna	Pœnitentia	Voluptas	Petulantia
Auaritia	Frugalitas	Liberalitas	Prodigalitas
Hypocrisis	Humilitas	Gloria	Vanitas
Deiectio	Verecundia	Laus	Iactantia
Morositas	Modestia	Libertas	Insolentia

Secundum ea quæ iam dicta & exẽpli-ficata ſunt, patet quomodo magna multitudo terminorum extraneorum reperiri poſſit. Raymundus autem in arte ipſa cẽtum enumerat terminos, quas vocat centum formas, per quas conditionatur aliquod ſubiectum, diſcurrendo illud cum ipſis, per principia & regulas, & diſcurrendo ipſas formas, tot modis quot quælibet illarum differens eſt in ipſis ſubiectis, ſeruãdo tamẽ per omnia cuilibet formæ ſuã diffinitiõem, vt diſcurramus aliquod ſubiectum cum entitate, vnitate, natura, & cæteris, vel diſcurrẽdo aliquam formam, vt entitatem prout eſt vna forma in deo, & alia in angelo, & alia in alijs ſubiectis. Sed nunc formas ipſas enumerabimus, nõ omnes, ſed potiores: nam quæ residuæ ſunt, qui ſcire velit, illas apud Raymundũ requirat.

Eſſentia	Eſſe
Exiſtentia	Exiſtens
Entitas	Ens
Idem	Alterum
Simplicitas	Compoſitio

Vnitas	Pluralitas
Creatio	Tranſubſtantiatio
Natura	Ars
Primęuitas	Deriuatio
Plenitudo	Vacuitas
Pulchritudo	Monſtroſitas
Ordo	Confuſio
Status	Motus
Forma	Materia
Neceſſitas	Contingentia
Realitas	Intẽtionalitas
Subſtantia	Accidens
Spiritualitas	Corporeitas
Prius	Poſterius
Generatio	Corruptio
Habitus	Priuatio
Potentia	Obiectum
Actus	Proprietas
Comprehenſio	Apprehenſio
Infinitas	Nouitas

Verum qui termini principijs in arte nominatis vicini ſunt, vel opponantur ſiue repugnent, ex ſequentibus collige in figura A.

B. Bonitati conſonant emanatio, commu

nicatio, diffusio, melioratio, constructio, nobilitas, honestas, vtilitas, commoditas, sanctitas, esse, essentia, actio.

Repugnant bonitati malitia, solitudo, destructio, restrictio, inhonestas, dedecus, prophanũ, damnum, incommodũ, otium.

C. Magnitudini conueniunt extensio, intensio, infinitas, immensitas, incomprehẽsibilitas, sublimitas, superioritas, vnitas, indiuisibilitas, totalitas, summitas, vniuersitas, singularitas, integritas, emanatio, amplitudo, multitudo, plenitudo, abundantia, sufficientia, diuitiæ, numerus, pondus, mensura, distãtia, figuratio, pũctus, linea, superficies, soliditas.

Repugnãt magnitudini minoritas, parueitas, paucitas, paupertas, comprehensibilitas, partialitas, diminutio, insufficientia, occupatio, comprehensum, limitatum, vacuum.

D. Duratiõi adest æternitas, incorruptibilitas, immortalitas, immutabilitas, antiquitas, firmitas, sempiternitas, indissolubilitas, primęuitas, tempus, æuum, semper, primitiuum, constantia, perseuerantia.

Repugnant, corruptio, mutatio, priua-
tio, inconſtantia, diſſolubilitas, præteritũ,
tranſitorium, recens, aliquando.
E Poteſtati adhærent poſſibilitas, eſſe, exi
ſtere, operari, agere, producere, creare, do-
minari, omnipotentia, magnipotentia, for
titudo, vis, violẽtia, actus, autoritas, iuriſ-
dictio, præceptum.

Repugnant otium, reſiſtentia, impoten
tia, paſſio, & potentia paſſiua, impoſſibili
tas, debilitas, impedimentum, ſeruitus.
F Cognitioni adſunt Sapientia, prophe-
tia, prænotio, inſtinctus, præſciẽtia, proui
dentia, prudentia, præſagium, ſcientia, in-
duſtria, intelligentia, opinio, ſenſus, fides,
electio, recolitio, contemplatio, interpre-
tatio, immemoratio, memoria, diligen-
tia, ordo, neceſſitas, rationabilitas, arbi-
trium, conſcientia, ſyndæreſis, coniectu-
ra, diuinatio, præſumptio, ſuſpicio, nomẽ,
conſequentia.

Repugnant, ignorantia, error, obliuio,
incredulitas, ſtultitia, negligentia, confu-
ſio, contingens, ſors, caſus, fortuna, extra-
ordinarium.

G Appetitui, consonant volũtas, amor, libertas, audacia, spes, liberum arbitrium, dilectio, conseruatio, licentia, permissio, cõsuetudo, interpretatio, & omnes animi passiones constitutiuæ.

Repugnãt, odium, coactio, desperatio, timor, ira, horror, metus, violẽtia, maleuolentia, obligatio.

H Virtuti adsunt, dignitas, nobilitas, honestas, laus, decus, honor, gratia, donum, meritum, fortitudo, natura, operatio, vnio, instrumentũ, instrumentalitas, potentia agẽdi & patiendi.

Repugnant, vitium, impotentia, ineptitudo, vilitas, ignauia.

I Veritati adsunt, iustitia, ordo, regulatio, correctio, lex, præceptum, prædestinatio, necessarium, possibile, esse, existẽtia, idea, imago, exemplar.

Repugnant falsitas, error, mendaciũ, cõfusio, deceptio, incorrigibilitas, impossibile, contingens, dispensatio, priuilegium.

K Gloriæ consonant, gaudium, lætitia, plenitudo, perfectio, pulchritudo, beatitudo, libertas, fœlicitas, voluptas, fruitio,

delectatio,finis,præmium,retributio.

Repugnant,contrarietas, inquietudo, imperfectio,deformitas,impedimentum, infœlicitas,damnatio,pœna,pœnitentia, ingratitudo,tristitia.

L. Essentiæ cohærent,esse,substantia, natura,forma,informatio,entitas.

Repugnant,non esse,non ens, accidẽs, casus,fortuna, violentia,negatio, falsitas, mendacium.

M. Vnitati respondent,simplicitas, identitas,conuertibilitas,paritas,integritas, singularitas,proportionalitas,fortitudo, indiuidualitas.

Repugnant,debilitas,multitudo, compositio,mixtio,diuisio,diuersitas.

N Perfectioni conuenit,finis,complemẽtum,pulchritudo,status.

Repugnãt,imperfectio,deformitas,diminutio,defectus,mutabilitas, superfluitas.

Simili modo in figura T.conueniunt.

B Differẽtia,distinctio,pulchritudo,distributio,diuisio,distantia,pluralitas, ordo.

Repugnat,confusio.

C Concordantia, proximitas,similitudo

vnio, identitas, cõuertibilitas, collectio, cõ positio, comparatio, amicitia, ſympathia.
Repugnat, diſcordia.
D Oppoſitio, contrarietas, contradictio, repugnantia, reſiſtentia, inimicitia, derogatio, negatio, priuatio, corruptio, deſtructio.
Repugnat, diſquiparantia.
E Principium, cauſa, origo, impulſus, nobilitas, productio, influxus, effluxus, antecedens, abſolutum, prioritas, autoritas.
Repugnat, otium.
F Medium, inſtrumentum, centrum, forma, dignitas, mediatũ, perfluens, refluens, comitans, coniungens, connectens.
Repugnat vacuum.
G Finis, quies, perfectio, conſummatio, retributio, refluxus, affluxus, euentus, obiectum, conſequens, terminus, determinatio, finitum, poſterioritas, extrema.
Repugnat inquietudo.
H Maioritas, magnidecentia, magnificentia, autoritas, ſuperioritas, libertas, difficultas, cauſalitas, maius, magis, ſuperius.
Repugnat, nihilum & nullitas.

I Aequalitas, similitudo, cōformitas, cōuertibilitas, imitatio, propinqua, immediata.
Repugnat inæqualitas.
K Minoritas, humilitas, obedientia, opera, effectus, inferius, facile, minus.
Repugnat immēsum, infinitū, omnipotēs.
Verbaliter autem colligimus sic in figura A. Bonitas bonificat, cōmunicat, diffundit, construit, emanat, agit, essendi vim tribuit, sanctificat, emendat.
Magnitudo, magnificat, amplificat, extendit, intendit, multiplicat, extollit, mensurat, figurat, sufficit.
Duratio, confirmat, cōseruat, durat, perseuerat.
Potestas, continet, operatur, agēdi vim tribuit, fortificat, producit, possificat, creat, liberat, præcipit.
Cognitio, regit, cognoscit, credit, recolit, intelligit, inuestigat, eligit.
Appetitus, appetit, vult, diligit, sperat, deliberat, permittit.
Virtus, operatur, nobilitat, dignificat, fortificat, vim tribuit, laudat, honestat.
Veritas, verificat, iustificat, circūscribit,

corrigit,ordinat,regulat,demonſtrat,caſti gat,præcipit.

Gloria perficit,complet,in fine quieſcere facit,liberat,beatificat,ſaluat.

Similiter in figura T.

Differentia, diſtinguit,decorat, ornat, diuidit,diſtribuit, diſcernit, ſeparat.

Concordantia vnit,adſimilat, cõparat, pacificat,communicat,colligit, continet, conciliat.

Oppoſitio, opponit, reſiſtit, repugnat, contradicit,contrariatur,inimicatur.

Principium creat, producit,cauſat,efficit,effluit, diſponit.

Medium trahit,perfluit,appetit,rapit,allicit,coniungit,ſeparat.

Finis perficit,redit, retribuit,refluit,repetit.

Maioritas magnificat,dignificat, præcipit,cauſat, ligat.

Aequalitas æquiparat, ſimilat, approximat.

Minoritas humiliat,obedit.

SExto nunc de figurarũ mixtione multiplicatione'que dicamus. Fit autem

hæc mixtio, aut ex parte subiecti aut à parte prædicati, aut modi, aut cuiusq; eorum: & iterum fit tripliciter, aut terminorum in arte explicitorum inter se, aut terminorum extraneorum inter se, aut explicitorũ cum extraneis: & omnia hæc varie, aut in vna figura tantũ, aut in diuersis & pluribus, vt in figura S, si dicitur deus est homo: & in figura A, si dicatur bonitas est magna: in figura T, vt differentia & principians: & in figura Q vt angelus est de deo, vel quærendo de quo est angelus, & similiter permiscendo quæstiones & regulas in seinuicẽ circa aliquod subiectũ. In diuersis autem figuris, vel duplici vel multiplici, sic procedet, vt in figuris S A. deus est bonus, in S T. deus est principiũ, in A T. bonitas est concordans. Et hoc modo multa varietas commixtionis emerget, quando cum vnaquaq; litera circuli immobilis, variantur omnes literæ quæ sunt in circulo mobili, & in hac duplici vel multiplici figura, sæpe alter circulorũ duplicatur, vel multiplicatur, vt in S A. duplicando circulum S. vt si dicatur, deus

est melior angelo, vel angelus est melior homine, sic in S. T. vt deus differt ab homine, sic in A T. dicẽdo, bonitas differt ab æternitate, vel duplicando circulum T. dicendo, concordantia magis cõuenit veritati quàm differentia. Similiter & eodem modo in extraneis terminis faciendũ est, possumus enim extraneum subiectum accipere, & cum eo similiter per has figuras siue circulos, vel simplices, vel duplices, vel magis multiplices, discurrere, similiter cũ extraneis prædicatis & respectibus agere, ita quod semper vnus circulus immobilis maneat pro basi, cui omnes alij circuli mobilis vario modo applicentur: & quemadmodum in hac duplicitate proceditur, sic & in multiplicitate fieri habet, & magis varie pro circulorum multitudine. quo nunc illis nunc illis variatis, necesse est diuersas complexiones propositionesq́ emergere, continẽtes multos terminos, sub vna cõstructione, vel diuersa vel coniuncta cum alijs propositionibus, siue per coniunctionem copulatiuam, vel disiũctiuam, siue per suppositionem, siue

in syllogismo, aut aliter, & ista mixtio est centrum, & fundamentum ad multas propositiones, diffinitiones, quæstiones, media, loca, argumenta, conditiones, obiectiones, & solutiones, & intellectus inuenit per illam quicquid vult, & sunt species mixtionis huius cõmuniores istæ, Aa. Tt. Qq. At. Aq. Tq. Atq, & extenditur hæc mixtio secundũ duplicationem, vel multiplicationem vniuscuiusq; circuli, in aliqua istarum specierum contenti, prout circa subiectũ aliquod maius minus'ue diffuse voluerim⁹, vel aliter opus sit discurrere.

Raymũdus ipse in arte hac quatuor dũtaxat ponit mixtionis species, quas quatuor vocat generales figuras, quarum prima est figura A. in seipsam ducta, vt si dicatur bonitas est magna. Secunda est figura T, in se ducta, vt si dicatur differentia est principians. Tertia constat ex prima & secunda, vt bonitas est differens.

Quarta cõponitur ex tribus prioribus omnibus iũctis. Quælibet aũt istarũ figurarum propriã habet conditionẽ, quas in omni discursu conuenit obseruare, sicut

nunc dicemus de singulis his figuris, secũ dum Raymundi ipsius sententiam eas bre uiter declarando.

Prima figura primo ac principaliter ver satur circa primum ens, in quo subiectum & prædicatum conuertuntur, in identita te subiectæ naturæ & numeri, & hoc est necesse, nam aliàs æqualitas quæ est inter subiectum & prædicatum esset absolute destructa, vt puta æternitas, quæ esset su perior per infinitatẽ durationis, & sua bo nitas esset inferior per potestatem opera tionis, quod est impossibile, & istud pri mũ ens est deus, cui primo & cõuertibili ter principia huius figuræ applicãtur, de inde ad omnia reliqua subiecta proportio naliter. Inquirimus igitur per hãc figurã, naturalẽ coniunctionem, dispositionẽ, & proportionẽ, quę est inter subiectũ & prę dicatũ, & inuestigamus per eã, quæ cõuer tuntur, & quæ non, & quæ sunt propriæ passiones, & quæ appropriatæ, inter subie ctũ & prędicatũ, vt ad faciendũ conclusio nẽ possit mediũ inueniri. Et mixtio istius figuræ fit tripliciter, vel in abstracto, vt

bonitas est magnitudo, vel in concreto. vt bonitas est magna: & eliciuntur ex ista figura propositiones octogintavna, secũdum quemlibet prædicandi modum, contrahendo vnum principium ad aliud, & conditio in hac figura maxime obseruãda est, vt conuersio & proportio quæ est inter vnum principium & aliud non destruatur, vtpote de quo dicitur, duratio secundum æternitatem, de illo dicatur magnitudo secundum infinitatẽ, & potestas secundum omnipotentiam.

Secunda figura quæ est triangulorum, ipsa inquirit obiecta optata, vnde per illã iam primo intellectus incipit acquirere scientiam, discurrendo per illam circulariter, linealiter, recte & transuersaliter, mutando angulos cum angulis, terminos cũ terminis, generaliter, & specialiter, & facit totidem propositiões suo modo, quot de prima figura dictæ sunt, & cõditio huius figuræ obseruãda est talis, vt vnus triãgulus alium adiuuet, & alius aliũ probet, & se mutuo penetrent.

Tertia figura miscet omnia principia

cũ omnibus, vt intellectus per omnia prin
cipia cognoscat quodlibet principium, in
ueniatq; medium, cum quo subiectum &
prædicatum coniungantur, vt ad quamli
bet propositionem siue conclusionẽ pro-
bandam & declarandam, multas inueniat
rationes. Continet autem hæc figura tri-
gintasex combinationes, quas dicimus ca
meras, quarum quælibet duas continet li-
teras, & quælibet litera stat pro subiecto
& prædicato cuiusq; duarum præceden-
tium figurarum, & hoc modo in qualibet
camera sunt duodecim propositiones, vt
in camera b c dicimus, bonitas est magna.
bonitas est differens, bonitas est concor-
dans: magnitudo est bona, est differẽs, est
concordās: differẽtia est bona, est magna.
est concordans: concordãtia est bona, est
magna, est differens. Et scias insuper quod
vnaquæq; propositio duas habet implici
tas quæstiones, de natura literarum came
ram constituentium, vnde in quauis came
ra sunt vigintiquatuor quæstiones, & ita
in tota figura sunt propositiões quadrin-
gẽtæ & triginta duæ, ac quæstiones octin

gentæ ſexaginta quatuor, & conditio huius figuræ eſt, vt vna camera non ſit cõtra aliam, ſed ſe mutuo adiuuent & probent. Inſuper obſeruandum eſt, vt diſcurramus vnamquanqꝫ cameram huius figuræ tribus modis, ſecundum ſuarum literarũ ſignificata, primo cũ diffinitionibus figuræ A. ſecundo cum ſpeciebus triangulorũ figuræ T. tertio cum ſpeciebus regularũ figuræ Q. ſecundum conditionem cameræ, affirmando vel negando.

Quarta figura ipſa diſponit intellectũ, ad inueſtigandum, & inueniendum, obijciendũ, probandum, & determinandũ, per neceſſarias concluſiones, & iſta figura cõſtat ex tribus circulis, extremo immobili, & duobus interioribus mobilibus, & continet in ſe tres præcedentes, ideo ipſa eſt generalior q̃ tertia, nam in qualibet camera huius figuræ ſunt tres literæ, & iſtę cameræ, propter nimiam ſuam multitudinẽ memoratu difficillimam, reducuntur ad formam tabulæ ſuis columnis diſtinctæ, in qua intellectus diſcurrendo per principia & regulas, facit ſe adeo vniuerſalem

& generalem, ita quod sophista contra illum stare non potest. Conditio istius figuræ est, vt accipiantur solum illæ cameræ, quæ sunt magis applicabiles ad propositum, recipiendo ex illis conuenientiam inter subiectum & prædicatum, tali modo, quod non sequatur inconueniens, vel impossibile, & cum ista conditione intellectus facit sciētiam per quartam figuram, & habet plurimas rationes ad eandem cō clusionem.

Sequuntur nunc figuræ tabularum, & primo tabula tertiæ figuræ, quæ est triginta sex camerarum, quæ eliciuntur ex octo ginta vna cameris tabulæ quadratæ, quas generant duorum circulorum mixtiōes, quando vnus mobilis voluitur cum qua libet litera circuli immobilis.

bb	cb	db	eb	fb	gb	hb	ib	kb
bc	cc	dc	ec	fc	gc	hc	ic	kc
bd	cd	dd	ed	fd	gd	hd	id	kd
be	ce	de	ee	fe	ge	he	ie	ke
bf	cf	df	ef	ff	gf	hf	if	kf
bg	cg	dg	eg	fg	gg	hg	ig	kg
bh	ch	dh	eh	fh	gh	hh	ih	kh
bi	ci	di	ei	fi	gi	hi	ii	ki
bk	ck	dk	ek	fk	gk	hk	ik	kk

Per hanc tabulã argumentamur in hũc modum, vt in camera b c, omne quod est sui diffusiuum, est magnũ, bonitas est huiusmodi, ergo magna: item, vbicunq; est pluralitas, ibi est differẽtia, in bonitate est pluralitas, scilicet bonificatiuum bonificabile & bonificare, ergo in bonitate est differentia, & bonitas est differens: item, omne quod producit suam similitudinẽ in eadem specie, producit cum concordãtia, sed bonitas producit plures bonitates in eadẽ specie, ergo & cætera: item, omne id quod habet actum bonum est bonum, magnitudo est huiusmodi, ergo est bona. item, magnitudinẽ esse differentem & concordantem, eisdem rationibus probatur, quibus de bonitate. item, omne id quod facit ad esse est bonum, differentia & concordia faciunt ad constituendum esse, ergo sunt bona. item, vbi est distantia ibi est magnitudo, vbi differẽtia ibi distantia, ergo, &c. Item nulla actio est sine magnitudine, cõcordia est actiua, ergo est magna. item, omnis differentia quæ est sine contrarietate est concordans, differẽtia inter

ſubſtantiam & ſubſtantiam eſt huiuſmo-
di,ergo eſt concordans. item,omnis cōcor
dantia eſt inter plura , nulla pluralitas eſt
ſine differentia,ergo concordia nō poteſt
eſſe ſine differentia,ergo eſt differens : &
in iis argumentis quæ per hanc tabulā for
mantur,medium ſumitur ex diffinitioni-
bus principiorum , conditionibus & ſpe-
ciebus regularum, quæ cadunt in camerā
propoſitā:& ſicut hoc exemplificauimus
in vna camera,ita ſecūdum eandem ratio-
nē operaberis per omnes cameras,genera
liter & ſpecialiter,ſicut vſus requirit, & fi
unt adhuc in vna figura argumenta in ter
minis extraneis,permixtim cum terminis
artis, vel ſub illis acceptis ſumendo medi
um ſecundum ſpecies quæſtionum , vel
conditiones principiorum,& figurarum,
ac regularum, vt accipiendo medium per
conditionem primæ figuræ , arguimus in
hunc modum: nulla poteſtas quæ conuer
titur cum magnitudine & æternitate eſt
limitata aut impedita, diuina poteſtas eſt
huiuſmodi , ergo , & cætera . Item nullum
ens in quo bonitas & principium ſunt i-

dem, est causa malitiæ, deus est huiusmo-
di, ergo & cætera. Item, accipiendo mediū
secundum primam conditionem regulæ
b, arguitur: omne illud per quod homo po
test deum magis intelligere, & in ipso cre
dere, & recolere, & magis amare, est à deo
ordinabile, sed hoc est per incarnationem
dei, ergo. Item omne illud per quod diui-
na bonitas potest magis glorificare bea-
tos, est necesse, sed hoc est per incarnatio-
nem dei, & per resurrectionem mortuorū,
ergo & cætera. Vt intellectus per hanc ta-
bulam tertiæ figuræ sit magis generalis,
debet vnamquanq; camerā ipsius discurre
re, iuxta hæc quæ dicta sunt, cum duode-
cim propositionibus, ac totidem argumē
tis cum viginti quatuor quæstionibus, &
cum earum speciebus ac regulis, specie-
busq́ regularum & triangulorum, ac cū
diffinitionibus principiorum sumēdo me
dia vt diximus, & inferius in secunda par-
te latius docebimus, probando intentum,
vel ex natura subiecti, vel ex eius diffini-
tione, vel per formam eius, vel materiam,
vel actū, vel ex his sumptis à parte prædi-

cati, vt sicut bonitas habet naturam bonificandi, est ratio per quam bonum est bonum, & agit bonũ, est forma dans esse bonum, cõcipit in se cuncta bonibilia, habet actum bonificandi, & bonificare, & sic de similibus, probationes sumendo, & faciendo demõstrationes, vel per propter quid, vel per quia, vel per æquiparantiam, vt alibi docebimus.

Sequitur tabula quartæ figuræ, quæ est octoginta & vnius columnarum, & quælibet columna nouem camerarum, quæ faciunt in toto cameras septingentas & viginti nouem, secundum trium circulorũ variationem, sed Raymundus non recipit nisi ducentas & quinquaginta duas cameras, scilicet harum vigintiocto columnarum ex quibus colliguntur capita tabulæ octogintaquatuor, vt infra.

bbb	bcb	bdb	beb	bfb	bgb	bhb	bib	bkb
bbc	bcc	bdc	bec	bfc	bgc	bhc	bic	bkc
bbd	bcd	bdd	bed	bfd	bgd	bhd	bid	bkd
bbe	bce	bde	bee	bfe	bge	bhe	bie	bke
bbf	bcf	bdf	bef	bff	bgf	bhf	bif	bkf
bbg	bcg	bdg	beg	bfg	bgg	bhg	big	bkg
bbh	bch	bdh	beh	bfh	bgh	bhh	bih	bkh
bbi	bci	bdi	bei	bfi	bgi	bhi	bii	bki
bbk	bck	bdk	bek	bfk	bgk	bhk	bhk	bik

cbb	ccb	cdb	ceb	cfb	cgb	chb	cib	ckb
cbc	ccc	cdc	cec	cfc	cgc	chc	cic	ckc
cbd	ccd	cdd	ced	cfd	cgd	chd	cid	ckd
cbe	cce	cde	cee	cfe	cge	che	cie	cke
cbf	ccf	cdf	cef	cff	cgf	chf	cif	ckf
cbg	ccg	cdg	ceg	cfg	cgg	chg	cig	ckg
cbh	cch	cdh	ceh	cfh	cgh	chh	cih	ckh
cbi	cci	cdi	cei	cfi	cgi	chi	cii	cki
cbk	cck	cdk	cek	cfk	cgk	chk	cik	cckk

dbb	dcb	ddb	deb	dfb	dgb	dhb	dib	dkb
dbc	dcc	ddc	dec	dfc	dgc	dhc	dic	dkc
dbd	dcd	ddd	ded	dfd	dgd	dhd	did	dkd
dbe	dce	dde	dee	dfe	dge	dhe	die	dke
dbf	dcf	ddf	def	dff	dgf	dhf	dif	dkf
dbg	dcg	ddg	deg	dfg	dgg	dhg	dig	dkg
dbh	dch	ddh	dch	dfh	dgh	dhh	dih	dkh
dbi	dci	ddi	dei	dfi	dgi	dhi	dii	dki
dbk	dck	ddk	dek	dfk	dgk	dhk	dik	akk

ebb	ecb	edb	eeb	efb	egb	ehb	eib	ekb
ebc	ecc	edc	eec	efc	egc	ehc	eic	ekc
ebd	ecd	edd	eed	efd	egd	ehd	eid	ekd
ebe	ece	ede	eee	efe	ege	ehe	eie	eke
ebf	ecf	edf	eef	eff	egf	ehf	eif	ekf
ebg	ecg	edg	eeg	efg	egg	ehg	eig	ekg
ebh	ech	edh	eeh	efh	egh	ehh	eih	ekh
ebi	eci	edi	eei	efi	egi	ehi	eii	eki
ebk	eck	edk	eek	efk	egk	ehk	eik	ekk

fbb	fcb	fdb	feb	ffb	fgb	fhb	fib	fkb
fbc	fcc	fdc	fec	ffc	fgc	fhc	fic	fkc
fbd	fcd	fdd	fed	ffd	fgd	fhd	fid	fkd
fbe	fce	fde	fee	ffe	fge	fhe	fie	fke
fbf	fcf	fdf	fef	fff	fgf	fhf	fif	fkf
fbg	fcg	fdg	feg	ffg	fgg	fhg	fig	fkg
fbh	fch	fdh	feh	ffh	fgh	fhh	fih	fkh
fbi	fci	fdi	fei	ffi	fgi	fhi	fii	fki
fbk	fck	fdk	fek	ffk	fgk	fhk	fik	fkk

gbb	gcb	gdb	geb	gfb	ggb	ghb	gib	gkb
gbc	gcc	gdc	gec	gfc	ggc	ghc	gic	gkc
gbd	gcd	gdd	ged	gfd	ggd	ghd	gid	gkd
gbe	gce	gde	gee	gfe	gge	ghe	gie	gke
gbf	gcf	gdf	gef	gff	ggf	ghf	gif	gkf
gbg	gcg	gdg	geg	gfg	ggg	ghg	gig	gkg
gbh	gch	gdh	geh	gfh	ggh	ghh	gih	gkh
gbi	gci	gdi	gei	gfi	ggi	ghi	gii	gki
gbk	gck	gdk	gek	gfk	ggk	ghk	gik	gkk

hbb	hcb	hdb	heb	hfb	hgb	hhb	hib	hkb
hbc	hcc	hdc	hec	hfc	hgc	hhc	hic	hkc
hbd	hcd	hdd	hed	hfd	hgd	hhd	hid	hkd
hbe	hce	hde	hee	hfe	hge	hhe	hie	hke
hbf	hcf	hdf	hef	hff	hgf	hhf	hif	hkf
hbg	hcg	hdg	heg	hfg	hgg	hhg	hig	hkg
hbh	hch	hdh	heh	hfh	hgh	hhh	hih	hkh
gbi	hci	hdi	hei	hfi	hgi	hhi	hii	hki
hbk	hck	hdk	hek	hfk	hgk	hhk	hik	hkk

ibb	icb	idb	icb	ifb	igb	ihb	iib	ikb
ibc	icc	idc	iec	ifc	igc	ihc	iic	ikc
ibd	icd	idd	ied	ifd	igd	ihd	iid	ikd
ibe	ice	ide	iee	ife	ige	ihe	iie	ike
ibf	icf	idf	ief	iff	igf	ihf	iif	ikf
ibg	icg	idg	ieg	ifg	igg	ihg	iig	ikg
ibh	ich	idh	ieh	ifh	igh	ihh	iih	ikh
ibi	ici	idi	iei	ifi	igi	ihi	iii	iki
ibk	ick	idk	ick	ifk	igk	ihk	iik	ikk

kbb	kcb	kdb	keb	kfb	kgb	khb	kib	kkb
kbc	kcc	kdc	kec	kfc	kgc	khc	kic	kkc
kbd	kcd	kdd	ked	kfd	kgd	khd	kid	kkd
kbe	kce	kde	kee	kfe	kge	khe	kie	kke
kbf	kcf	kdf	kef	kff	kgf	khf	kif	kkf
kbg	kcg	kdg	keg	kfg	kgg	khg	kig	kkg
kbh	kch	kdh	keh	kfh	kgh	khh	kih	kkh
kbi	kci	kdi	kei	kfi	kgi	khi	kii	kki
kbk	kck	kdk	kek	kfk	kgk	khk	kik	kkk

PEr hanc reuolutionem quartæ figuræ, intellectus facit scientiã in hunc modum, sumẽdo videlicet extrema quæ vult probare, vt concludat de illis per nouem media figuræ A. & totidem figuræ T. vt si quæratur vtrum Papa habeat plenitudinem potestatis, extrema sunt in figura A. sub literis c e: probatur affirmatiua, nouem medijs figuræ A. in hunc modum, per c b e, omnis potestas optima, cuius nõ est melior, est plena potestas, papæ potestas est huiusmodi, ergo, per c c e, omnis suprema potestas est plena potestas, &c. per c d e, omnis indissolubilis & immutabilis potestas est plena potestas, &c. per c e e, illa potestas quæ potest præcipere omni potestati & nulla sibi est plena potestas, &c. per c f e, illa potestas quæ est super omnem scientiam, prudentiam, rationẽ est plena potestas, etc. per c g e omnis potestas cuius ratio est sua volũtas est plena potestas, per c h e illa potestas quæ dignior est omnibus potestatibus est plena potestas, per c i e, illa potestas quę est vera imago diuinæ potestatis ẽ plena potestas,

per c K e, illa poteſtas quæ eſt quies, finis & perfectio omnis poteſtatis, vltra quam non eſt progreſſio eſt plena poteſtas. Probatur eadem concluſio per nouem media figuræ T. ſic ſcilicet, per c b e, illa poteſtas cui⁹ eſt diſtribuere & diſtinguere omnes alias poteſtates eſt plena poteſtas, papæ poteſtas eſt huiuſmodi, ergo, per c c e omnis illa poteſtas quæ colligit, continet, vnit in ſe omnes poteſtates eſt plena poteſtas, per c d e, illa poteſtas cui nihil poteſt reſiſtere nec cōtradicere eſt plena poteſtas, per c e e, illa poteſtas cuius autoritas antecedit omnes poteſtates eſtq; principium & cauſa aliarum poteſtatum eſt plena poteſtas, per c f e, illa poteſtas quæ eſt medium coniungens menſuras, comprehendens, ponens & vniens omnes alias poteſtas eſt plena poteſtas, per c g e, illa poteſtas quæ eſt cōſummatio & terminus omnium poteſtatum eſt plena poteſtas, per c h e, illa poteſtas quæ eſt maior omni poteſtati et nulla ſibi, eſt plena poteſtas, per c i e, illa poteſtas quæ eſt immediate proxima & æqualis poteſtati diuinæ

est plena potestas, per CKE, illa potestas cui omnis potestas inferior & minor est acobedit est plena potestas. Cum his nouem medijs, fiunt, deinceps nouem columnæ tabulæ, sicut patebit inferius, & ita probata hac conclusione, eliciuntur aliȩ similiter probandȩ, vt si per cameram c e t e arguimus, vbicunq; est prima potestas in aliquo genere, ibi est plenitudo potestatis in illo genere, in Papa est prima potestas in corpore Christi mystico, ergo in Papa ē plenitudo potestatis in corpore Christi mystico. Deinceps inferimus per quartam speciem regulȩ c argumentando, Papa habet plenitudinē potestatis in corpore Christi mystico, animæ existentes in purgatorio sunt membra de corpore Christi mystico, ergo Papa habet plenitudinem potestatis in animas existentes in purgatorio, hinc deinceps nascitur probanda conclusio quæstionis, vtrum Papa possit liberare animam quæ punitur in purgatorio, cuius affirmationem probamus nouē medijs, vt supra exemplificauimus, & erunt termini in figura A. sub EK, & quæstio se-

cundum formam terminorum eſt, vtrum poteſtas Papæ poſſit glorificare animam quę punitur in purgatorio, probamus affirmatiuã partẽ, per EB K, omnis poteſtas quæ poteſt emendare & bonificare animas exiſtentes in purgatorio, poteſt illas liberare à pœna & glorificare, poteſtas Papæ poteſt huiuſmodi, ergo per ECK, oĩs poteſtas cuius plenitudo ſe diffundit extenſiue & intenſiue per totũ corpus chriſti myſticum poteſt ut ſupra: per E D K, omnis poteſtas quæ ſe extendit non ſolum ad tempus ſed etiam in æuum, hoc eſt nõ ſolum operatur ſupra illa quæ in tempore ſed etiã in illa quæ ſunt in æuo, poteſt per c e k, omnis poteſtas quę immediate habet autoritatem in cœlis, habet illam multo magis in purgatorio, & poteſt: per e f k, omnis poteſtas quæ poteſt ſupplere & dimittere errores & negligẽtias animarũ in fide & moribus quondam commiſſas, poteſt: per g e k, omnis poteſtas quæ poteſt ſatisfacere deſiderio animarũ ad ſalutem, poteſt, per e h k omnis poteſtas quę habet liberam & plenã dſpenſationem ſuper vir

tutes, gratias, dona & merita fidelium & sanctorũ, potest: per e i K, omnis potestas quæ potest iustificare, potest: per e k k omnis potestas ordinata ad beatitudinem & gloriam fidelium, potest: Simili ratione poteris probare hanc cõclusionem, per nouem media sumpta ex figura T. & per nouem columnas tabulæ, sed hæc pauca pro exẽplificatione sufficiãt. Constitutis itaq; huiusmodi argumentis, euacuamus vnãquamq; propositionem argumenti, tribus questionibus, cũ suis regulis & speciebus, similiter ipsam conclusionem, cum nouẽ quæstionibus, & earum regulis ac speciebus. Deinde multiplicamus hanc figuram de vna camera in aliam, de vna columnula reuolutionis in aliã propter cõformitatem quam habent in duabus literis, vel in vna, vt camera b c d, cum camera c d e, & cum camera d e f, & sic de similibus, procedendo per hanc multiplicationem, donec omnes columnulas ac cameras reuolutionis, ad subiectam materiam applicauerimus, quas deinceps multiplicamus per tabulam magnam, de qua nunc dicemus.

Ex præcedenti tabula ſecundum trium circulorũ reuolutionẽ collecta, ſicut oſtẽdimus, colliguntur octoginta quatuor cameræ, in quibus tota cõtinetur, et quælibet ex his octoginta quatuor cameris, facit vnam columnã, viginti camerarũ particularium, ſecundum diſtinctionẽ duarum figurarum, quæ diſtinctio notatur per literam T. ita, quod omnes literæ poſitæ ante T. ſunt de prima figura, & omnes ſequentes ipſam T. ſunt de ſecũda figura, ſed iam octoginta quatuor illas cameras, quæ ſunt capita totidem columnarum, colligemus, deinde quomodo columnæ conſtituendæ ſunt, monſtrabimus, & ſic patebit tabula magna Raymundi, quæ eſt octoginta quatuor columnarum,

Bcd	bfk	cfk	dhi
bce	bgh	cgh	Efg
bcf	bgi	cgi	efh
bcg	bgk	cgk	efi
bch	bhi	chi	efk
bci	bhk	chk	egh
bck	bik	cik	egi
bde	Cde	Def	egk
bdf	cdf	deg	ehi
bdg	cdg	deh	ehk
bdh	cdh	dei	eik
bdi	cdi	dek	Fgh
bdk	cdk	dfg	fgi
bef	cef	dfh	fgk
beg	ceg	dfi	fhi
beh	ceh	dfk	fhk
bei	cei	dgh	fik
bek	cek	dgi	Ghi
bfg	cfg	dgk	ghk
bfh	cfh	dhi	gik
bfi	cfi	dhk	Hik

Multiplicatur autē quælibet harum camerarum in viginti cameras, vt prædiximus, & nunc exemplificabimus, in camera b c d, vt ſecundum eundem modū ſcias
b c d t omnes reliquas multiplicare, & in
b c t d columnas reducere. Nunc quomo
b d t c do per hanc tabulam probationes
b t c d & improbationes formari habent,
t b c d vnico Raymundi exemplo oſten-
c d t b demus, vt in camera b c d, per to-
c t b d tam columnam oſtendendo mun-
d t b c dum non eſſe æternum, dicimus
b c t b per b c d t, ſi mundus eſt æternus,
b d t b ſua bonitas eſt ratio vt ab æterno
b t b c producat bonum æternum, & ma
b t b d gnitudo illam bonitatē ab ęterno
b c t c & in æternum infinitaret, ſicut æ-
c d t c ternitas illam ab æterno æternali-
c t b c ter durare faceret, ex quibꝰ ſeque
c t c d retur nullum malum eſſe in mun-
b d t d do, quod eſt contra experientiam,
c d t d vnde regula b per diffinitiōes prin
d t b d cipiorum ponit negatiuam eſſe te
d t c d nendam.

Item per b c t d, ſi mundus eſt æternus,

est bona & magna contrarietas æterna, inter substantiale & substantiale, &c. quod est impossibile, quia contrarij fines non possunt esse boni cum magnitudine æterna, nam alias bonitas esset ratio producēs bonum & malum infinite, cum æterna contrarietate, & æternitas faceret durare illam contrarietatem bonam magnam & malam quod est impossibile, & prima species regulæ D. ponet primitiuas contrarietates bonas magnas & æternas, quod est impossibile.

Per b d t c, si mundus est æternus, æternitas dei & mundi bene quidem concordant, quod est impossibile, cum æternitas mundi in se continet æternam malitiā per corruptionem & peccatum, & prima species regulæ C. ponit, si mundus est æternus, quod sua æternitas est ens vltra quod nō est aliud pręiacens per durationem, quod est contra æternitatem dei.

Per b t c d Si mundus est æternus, sua bonitas est æterna & innata in scala de substantiali & substantiali & cætera. ipsa scala existente habituata de æterna con-

cordia & contrarietate, quod est impossi-
bile, adhuc prima species c d ponet primi
tiuam correptionem, ratione primitiuæ
contrarietatis existentis inter bonitatem
& malitiam: concordantia autem primiti-
ua, ponit compositum, & sic secunda spe-
cies c d ponit quod mundus est compo-
situs & contextus ex contrarijs, vno posi-
to in alio.

Per t b c d Si mundus est æternus, suæ
differentiæ concordantiæ & contrarieta-
tes sunt æternæ, nam priuatis naturali dif-
ferentia cõcordantia & contrarietate, mũ-
dus non haberet ex quo esset, & ita mun-
dus est cõpositus ex partibus priuatiuis,
& primitiuis, ordinatis ad aliquem finem
æternum, per differentiam concordan-
tiam & contrarietatem, & sic diuina æter-
nitas est causa mundi, & non causa, & mũ
dus est compositus, & non compositus,
quod est contradictio.

Per c d t b Si mnndus est æternus, tunc
magna est differentia suæ æternitatis, per
scalam de substantiali & substantiali & cæ
tera. est illa ratio quæ ponit æternita-

tem distinctam, inter substantiale & sub-
stãtiale, quod est impossibile, quia illa sub
stantialia sunt corruptibilia, quod est con
tra earum diffinitiones.

Per c t b d. Si mundus est æternus, tũc
magna contrarietas differẽtiæ suæ, per re
gulas c d est scala existens inter substan-
tiale & substantiale, habituata simpliciter
de contrarietate composita, per secũdam
speciem regulæ c d, sub qua differentia es-
sentialis mundi, est subdita, & contrarie-
tas est actio in differentia, per tertiam spe-
ciem regulæ c d, et per quartam speciem
regulæ c, cõtrarietas habet actus æternos
simpliciter quod est impossibile, per sca
lam inter substãtiale & substãtiale.

Per d t b c. Si mũdus est æternus sua æ-
ternitas est de primitiuis infinitis, & fini-
tis differentijs & concordantijs, in scala
de substantiali & substantiali & cætera. su
stentatis, & æternitas quo ad suum genus,
est infinita duratio differentiæ & concor
dantiæ, quæ in scala sunt, quo ad genus
eorum, in extensitate quantitatis, atq; in
habitu & in situ incompositus ex parti-

bus infinitis & finitis, quantitate habente durationem æternam, per omnes partes innatas, quæ finitæ ſunt, quod eſt impoſſibile.

Per b c t b Si mundus eſt æternus, ſunt duæ æternitates differentes, ſcilicet dei & mundi, & ſic differentia quæ eſt inter ſenſuale & ſenſuale, & inter intellectuale & intellectuale & cæt. ponit tres æternitates differentes, & bonitas ponit illas bonas, & magnitudo infinitas, & hoc eſt impoſſibile, quia differentia ponit ipſas malas ſecundum quid, & ſic deficit magnitudo bonitatis, & ſimili ratione deficiet infinitas magnitudinis.

Per b d t b Si mundus eſt æternus, differentia per ſcalam ſuam ponit tres æternitates bonas & æternas, in quibus bonitas eſt ratio producẽs bonum confuſum, & æternum, quod eſt impoſſibile, nã differentia in creatis, non eſt æterna.

Per b t b c. Si mundus eſt æternus, bonitas eſt differentia inter ſenſuale & intellectuale & c. non poſſunt habere concordantiam in vno æterno, & mundus erit

ſubiectũ cõfuſum, ſimiliter bonitas moralis, nõ habebit concordiã ab æterno, quod patet per euidentem corruptionem, priuationem & culpam.

Per b t b d. Si mundus eſt æternus, ſua contrarietas eſt innata & æterna & ſubſtẽtata à bonitate & malitia, contra differentiam, per æternam & vniuerſalem ſcalã exiſtentẽ inter ſubſtantiale & ſubſtãtiale, quam ſcalam contrarietas nequaqam ſubſtinere poteſt, & regula c prædictis teſtatur, quia ſi mundus eſt æternus, contrarietas æterna eſt impediẽs omne bonum diuerſum per ſubſtantiale & ſubſtantiale.

Per b c t c. Si mundus eſt æternus, cõcordia innata quæ eſt de eſſe medij inter ſubſtantiale & ſubſtantiale & cætera, eſt æterna, & ſic ſunt tres concordiæ, & tres æternitates ſubſtantialiter generales, à magnitudine bonitatis & æternitatis cum duratione æternæ magnitudinis bonitatis, q̊d eſt impoſſibile, quia ſunt tres contrarietates ſubalternatæ & oppoſitæ cum magnitudine malitiæ & æternitatis.

Per c d t c. Si mundus eſt æternus,

tũc magna concordia ſuæ æternitatis, eſt ens habens in ſe innata æternantem æternatum æternare, & quod de ipſis omni cõtrarietate remota, quibus teſtantur prima & ſecunda regula c, & ſecunda regula d, & quod habeant per magnitudinẽ, ſic extenſitatem, ſicut per æternitatem durationem, quod eſt impoſſibile, per ſcalam de ſubſtantiali & ſubſtantiali.

Per c t b c. Si mũdus eſt æternus, magnitudo ſuæ differentię & concordantię per regulas c d ſunt primitiuę eſſentię & æternæ, ab omni contrarietate ſeparatæ, et mũdus eſt compoſitus ex ipſis abſq; contrarietate, quod eſt falſum, cum mũdus ſit ſubditus corruptioni, ratione contrarietatis, habentis in mundo magnam & æternam actionem.

Per c t c d. Si mundus eſt æternus magna diſtantia inter ſuam magnam concordantiam & contrarietatem, eſt illa forma, quæ cauſat contradictionem, quod patet per ſcalam æternam exiſtentem inter ſubſtantiale & ſubſtantiale & cęt. & quia con iunxit ſe in æternitate, quod eſt ſimplex

principium, in quo ſunt compoſita per ſecũdam regulam c d, & vnum principium eſt ſubditum alteri, per tertiam regulã d, & ſecunda regula c ponit magnam diſtãtiam & æternam, & concordantia ac contrarietas ſunt compoſitę in ſubiecto, & ſic æternitas mũdi ponit cõtradictiones, quę ſtare non poſſunt.

Per b d t d. Si mundus eſt æternus, ſua æternitas innata eſt bona & æterna, quod eſt falſum, nam cõtrarietas æterna, eſt cõtra bonitatem æternam, cum malitia, & econtra, vnde ſequitur quod æternitas mũdi eſt ſubiectum ex cõtrarijs innatis compoſitum, & hoc patet per primam & secũdam ſpeciem regulæ d, quod ſubſtantia ſit compoſita ex primis cõtrarijs æternis, & per ſpeciem regulæ c mundus habet æternaliter innata, contrariantem, contrariare & contrariatum.

Per c d t d Si mundus eſt æternus, tunc magna contrarietas inter magnitudinem & æternitatem, eſt illa infinita reſiſtentia inter diuinam magnitudinem & æternitatem, & ſic per primam ſpeciem regulæ d

diuina ęternitas causat infinitã durationẽ sibi similem, & magnitudo mundi causat magnitudinem finitam sibi similem, & sic per tertiam speciem regulæ d, magnitudo dei est impedita in suo effectu, agendo, æternitas vero nequaquam, quod est impossibile.

Per d t b d Si mundus est æternus, suæ differentiæ & contrarietates innatæ, quæ sunt sibi coessentiales & propriæ passiones, in scala substentata, sunt de primitiuis & æternis differentijs & contrarietatibus, per primam regulam d quæ componuntur per secundam regulam c d ipsis habẽtibus durationem & subiugationem per quartam regulam c & tertiam d vna ratione, sicut principio existẽte in alio subiecto æterno, sicut punctus naturalis in alio puncto, ex quibus linea est coniuncta & cõposita, q̃d falsum est & impossibile.

Per d t c d Si mundus est æternus, suæ naturales coessentiales concordantiæ & contrarietates, per primam speciem regulæ d sunt de seipsis, & scala de substantiali & substantiali est composita ex cõtrarijs,

quia habet in se concordantem, concordatum, concordare, contrariantem, contrariatum, contrariare, æternantem, æternatum, æternare, quod quidem est ponere oppositum in obiecto, & mundus est in partibus incorruptibilibus & corruptibilibus, & habet infinitas in numero reuolutiões, multiplicando infinitum numerum, & æternum, quod est impossibile.

HAEC EST SECVNDA PARS horum commentariorum, quæ tractat de inuentione complexorum, & diuiditur in quinq; partes: quarum prima est de formatione propositionum, secũda de formatione diffinitionũ, tertia de formatione argumentorum, & inuentione medij, quarta de locorũ sumptiõe, quinta de solutionibus quæstionũ, & argumentorum dissolutionibus.

Ropositiones fiunt per mixtionem terminorum, quãdo terminũ incomplexũ cõplexum facimus, addendo sibi aliquid, per quod deter

minetur, vel cõtrahatur, quocũq; modo fiat, per quãcunq; oratiõis partẽ, siue per nomẽ, siue per verbũ, vel aduerbiũ, & eiusm.

Illud autem obseruandum est, vt in cõficiendis propositionibus, nõ semper vniformem rationem adhibeamus, sed variare oportet, tum propter decorem, tum etiam propter vsum, quæ varietas sumitur ex diuersis generibus prædicationum, vt scilicet aliquando attribuamus prędicatũ subiecto affirmatiue, aliquando negatiue, nonnunquàm exclusiue, interdum indefinite, directe, vel indirecte, quæ omnia ad exornandum sermonem fiunt.

Itaq; vt hæc magis extẽdere valeamus, prius de varia prædicatiõe pauca dicam⁹, siue ea sit ex natura prædicati, siue ex natura subiecti, vel signi, seu modi proueniat.

Est itaq; prædicatio ex natura prædicati, aut vniuoca, quæ est vnius de pluribus eodem nomine & ratione, vt hominis de Socrate & Platone. Aut communis, vt nominis tantum, sicut canis, de sidere cœlesti, pisce marino, & cane latrabili. Aut denominatiua, quæ fit à casu accidentaliter,

ſicut à iuſtitia dicitur iuſtus, à bonitate bonus.

Iterum ſecundum attributionem prædicationum, alia naturalis ſeu neceſſaria, cum prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, vel proprium eius, ſiue genus, vel ſpecies, & huiuſmodi. Alia eſt cõtingens, ſecundũ rem & rationem, in qua prædicatũ poteſt adeſſe vel abeſſe ſubiecto. Alia remota, in qua predicatum nullo modo poteſt cõuenire ſubiecto. Prædicatio autẽ neceſſaria, alia ſimpliciter, alia ex hypotheſi. Contingens autem eſt, vt ſæpe, vel raro, vel ad vtrumlibet.

Iterum ſecũdum rationem prædicationum, alia directa, quæ eſt ſuperioris de inferiori. Alia indirecta, quæ fit econuerſo. Alia æqualis, quę eſt conuertibilium inter ſe, vt diffinitionis de diffinito, aut eiuſdẽ de ſeipſo, nomine vel re. Et eſt alia mediata, vt animalis de Platone, alia abſoluta, in qua nõ eſt aliquis terminus, qui comparationẽ faciat, vt homo eſt animal, homo eſt iuſtus. Alia comparatiua, ſeu reſpectiua, aliquo termino reſpectiuo addito, vt homo

Christianus, deus est principium homini, deus est melior angelo, deus est optimus entium: & in his sæpe reperitur duplex comparatio, vna affirmatiua, sicut in ista: deus melior est quàm alia entia: & alia negatiua, quia nullum entium melius deo, quamuis in aliquo alio subiecto dari possit æquale.

Iterum secundum qualitatē prædicationum, alia affirmatiua, alia negatiua, alia vera, alia falsa, siue secundū qualitatem prædicationis, vel secundum conuenientiam orationis cum re, vel secundum quantitatem quãdo est vel vniuersalis, vel particularis, vel indefinita, termino communi in subiecto posito, siue aliquo termino vel signo vniuersali vel particulari, & hæc aliquando æquipollet particulari, ratione signi, aliquando vniuersali, ex parte rei, aliquando singulari, quando fit per terminū discretum, vt Plato currit.

Iterum secundum modum prædicationum, alia de inesse, quæ continet simplicē inhærentiam prædicati ad subiectum, vt

homo eſt animal, homo eſt albus. Alia eſt de modo, quam rē largius tamen q̄ dialectice appellamus, & hic vel eſt modus ſubiecti, vel prædicati, vel propoſitionis. Modus ſubiecti & prædicati, eſt omnis determinatio nominalis, vel aduerbialis, vel aliter ſubiecto aut prædicato adueniens, vt homo bonus, homo iuſtus, ſimiliter in prędicato, vt operatur bene vel iuſte, & ſecūdum hanc modalitatem facile multiplicātur termini, tam ſubiecta, quàm prædicata, illos ex incomplexis faciendo varie cōplexos, & in hanc varietatem, veniūt propoſitiones reduplicatiuæ, exceptiuę, ſeparatiuę, comparatiuę, modo vario exponibiles, & quicquid ex his conficitur. Modus autem propoſitionis eſt, qui de tota propoſitione dicitur, vt hominem iuſtum eſſe eſt poſſibile. Huius autē modi tot genera ſunt, quot ſunt ea quę de aliquo toto dicto dici poſſunt, vt verum, falſum, poſſibile, bonum, fictum, creditum, auditum, et multa alia ſimilia. Iterum ſecundum figuram diſtinguitur prædicatio, quoniā alia eſt categorica, ſimplicem prædicationem

continẽs, vt deus est bonus. Alia hypothetica, quæ duas categoricas iungit, cum ratione tamen suppositionis, vt si deus est bonus, deus est iustus: & hæ quidem veræ hypotheticę sunt, si fiunt per signum conditionale, vt si: siue locale, vt vbi: siue tẽporale, vt quãdo: aut modale, vt quomodo, sicut aut per aliquod relatiuum cadens in determinationem subiecti vel prædicati, vt deus est bonus qui creauit omnia bona. Quæ autem simul coniunctæ sunt, coniunctiua vel disiunctiua coniũctione, nullam suppositionem continent.

Hæc itaq; sunt prædicationum genera, quæ assignauimus, quoniã alia & alia prędicatio, aliam & aliam rationem requirit in probando & reprobando, concedendo, refutando, argumentando, soluendo, demonstrando, inferendo. Aliter nanque in vniuersalibus, aliter in particularibus, aliter in essentialibus, aliter in accidentalibus, est procedendum. Alia enim & alia ad aliarum veritatem requiruntur, & aliæ & aliæ possunt simul esse veræ vel falsæ, & econtra, quædam non: & sunt aliæ in

ter se contrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ subcontrariæ aliæ subalternæ: & hæc de prædicationibus nunc dicta sufficiant, ad propositiones modo redeamus.

Quæ in hac arte ponuntur genera prædicatorum, ea generalitatē magnā habēt, & alicui subiecto proposito, in laudē vel vituperationem, aut quamuis aliam rationem adhibeantur, simplici prædicatione, aut per inhærentiam, vel operationem trāseuntem, aut alio modo, siue ipsi rei, siue actionibus eius, siue principijs, & huiusmodi: varia explicatione, vt deus est bonus deus est bonitas, deus facit bonum, deus bonitate perfecit omnia, quę postea per respectum & quæstionum genera percurrimus, vt sic multiplicentur propositiones, prædicata, & prædicationes, vt cum plura prædicata vni iunguntur subiecto, vel si plura subiecta cum vno prędicato varientur, quæ deinde varijs respectibus ac regulis multiplicamus, inquirimus, & demonstramus aliqua inesse vel nō inesse, prout conueniunt vel disconueniunt, propter cohærentiam, multiplicando media, et su

mẽdo locos ex his, vel ſimpliciter, vel per cõuerſam illationem, aut alio modo, vno probante, vel improbante alio, quemadmodum inferius docebimus. Similiter & in reſpectuum generibus, quæ & ipſa prædicata ſunt, quanquam non abſoluta, & in extraneis terminis, eadem propoſitionum multiplicatio fit, & eo maior, quo propter varietatem ſuam in comparationibus, maiorem ſumunt multiplicationem. Per oppoſita etiam eiſdem modis propoſitiones multiplicamus, vt vnum oppoſitorũ per aliud cognoſcatur, & de quo vnum dicitur, ab eo aliud remoueatur.

Primo autem ſumuntur ex terminis huius artis propoſitiones generales, & quæ generaliſſimę dicuntur, quæ nullas habẽt generaliores, quæ ſemper & vbique veræ ſunt, quæ demonſtratione ſeu alia probatione non indigent, ſed primo & per ſe notæ ſunt, & ſumũtur hæ generales quatuor modis, vel prædicatione eiuſdem de ſeipſo, ſimpliciter, denominatiue vel demonſtratiue, vt ſi dicatur, bonum eſt bonum, vel bonum eſt bonitate bonum. Aut per

diffinitionem, vt bonum est sui cōmunicatiuum. Aut per commixtiōem simplicem, vt magnum bonum producet magnos effectus bonos. Aut per mixtionē comparatiuam, augendo figurā T. vt principiū bonitatis est in summo bono, & per eosdem modos termini extranei secundū hanc artem, cum his aut aliis iungi possunt, ad faciendum propositiones.

Sub his autem propositionibus generalibus, descensus fit ad speciales, sumendo aliquid sub subiecto, vel prędicato, vel modo, vel addito aliquo, huic vel illi, vel pluribus simul, per se, vel per accidēs, vel simplici consequētia, vel per simile, vel per oppositū, vel cōuersione, aut huiusmodi, descendendo à generalibus ad minus generalia, & ab his ad vlteriora, vsq; ad specialissima deueniatur, vt in hoc exemplo, omne bonum est diffusiuū sui, deus est bonus, ergo diffusiuus sui, scilicet generādo, creando, saluādo, gratias largiēdo, pręmia communicando. Iterum vel sic, bonum est diffusiuum sui, ergo æternitas omne tempus complectitur, quod vera comprehēsi

one in ſe claudit, nam ſicut ſe habet bonitas ad bonum, ita ſe habet æternitas ad durationem. Per oppoſitũ vero ſic, bonũ eſt ſui diffuſiuum: ergo malum ſui conſtrictiuum & deſtructiuũ, vel ſic, bonũ eſt diffuſiuum ſui, hoc eſt deſtructiuum ſui, ergo malum: & ſicut hæc in ſimplicibus fiunt, ita in mixtis & comparatis ſimiliter fieri habent.

A particularibus autem ad vniuerſalia fit conſcenſus vel plane vel demonſtratiue. Plane fit ſecundum aliquem modum conuerſum ex prioribus, qui de deſcenſu traditi ſunt, vt ſi dicatur, deus ſe communicat creaturis, hęc particularis ẽ: ergo bonus, hæc generalis, omne enim bonum eſt ſui communicatiuum, hæc generaliſſima & vniuerſalis. Demonſtratiue autem ſic, largo modo ſumendo hoc verbum, vt ſi non neceſſario tamẽ probabiliter aliquid demonſtretur, & hoc fit quando aliqua propoſitio particularis, inuẽto medio, demõſtratur per maximã vniuerſalẽ, & iſta pars tot habet modos, quot varietates ſunt inueniendi medij, & poteſt etiam fieri de

mõstratio per propter quid, siue quia, vel etiam per æquiparantiam, vt quod intellectus, memoria & voluntas sunt in anima æquales per essentiam, demõstratur, quia prima causa per æqualitatem suorum attributorum bonitatis, magnitudinis &c. est intelligibilis, recolibilis, & amabilis æqualiter. In simplici autem amplificatione, & multiplicatione, multæ propositiones, & generales, & speciales, ad vnam intentionem colliguntur, vel ad diuersas, ex terminis huius artis, aut extraneis, aut mixtis inter se, vt multa de vna eademq́ re, aut ad vnam rem seu finem dicantur, per modũ duplicis & multiplicis figuræ: & sic vna propositione expedita, accipiatur alia vel per se, vel cum eo quod propositum est, & vnaquæq; ducatur ascendendo, & descendendo, secundum formam figurarum, verborum etiam adhibita varietate, & qui vti velit hypotheticis, hoc facere potest, vt si potestas dei non est infinita, eius duratio nõ est æterna, & huiusmodi, sed has omnes tandem ad suas simplices reducere oportebit.

Nunc consequenter quomodo diffinitiones sumendæ sunt declarabimus.

Sumitur autẽ diffinitio multis modis. Aut ex genere & differẽtia, vt si homo diffiniatur per animal & rationale.

Aut ex genere & proprio, siue sit propriæ proprium, quod inest vni soli & semper, vt si homo diffiniatur per animal & risibile, siue sit aliquod accidens proprium, aut commune, secundum aliquod accidentiũ genus: vt si homo diffiniatur per animal & bipes. Vnde sciendum est, quando differentiæ rerum sunt nobis ignotæ, oportet eas sæpe circumscribere per proprias passiones, vt imaginatio est id cui proprie competit imaginificare, hoc est, imaginatum componere, circa quod notã dum est, quod in hac & consimili diffinitione, ipsum are, vt imaginificare, quod est actus, non ponitur pro se sed pro differentia intrinseca, quia aliter diffinitio non esset quidditatiua, cum daretur per extrinsecum diffiniti, & secundum hanc rationem scias, quod ista diffinitio, homo est ens cui proprie cõpetit hominificare, est

magis ostensiua quàm hæc, homo est animal rationale mortale, nam hominificare soli homini cõpetit, rationabilitas & mortalitas multis, & hoc modo proprietas, sumitur per concordantiam, ab vnitate formæ: quando autem sumitur per differentiam, hoc fit secundum pluralitatem potentiarum, vt velle, intelligere, memorari, & cætera.

Aut per hæc quæ dicta sunt omnia, vel aliqua simul iuncta, vt si dicatur, homo est animal rationale risibile bipes.

Aut sumitur ex partibus, velut ex materia & forma vel aliis in quocunque genere totius, collectiui, integralis vel alterius: vt si domus diffiniatur, res cõposita ex lignis & lapidibus.

Aut sumitur diffinitio à causa, secundũ quodlibet genus causæ.

Aut per effectum & operationes, tam actuales q̃ aptitudinales, secũdum formã, aut potentiales secundum materiam.

Aut ex his simul collectis, vt si domus dicatur, res composita ab architecto, ex lignis & lapidibus, apta ad habitandum, te

gens nos ab imbribus, & huiuſmodi.

Aut per potentiam vel obiectum, vt co lor per viſum, & viſus per colorem.

Aut per potentiã & actum, & econuer ſo, vt bonitas eſt ens cui proprie compe- tit bonificare, & econtra, bonificare eſt a- ctus bonitatis, & hæc diffinitio eſt clarior q̃ illa quæ datur per genus & differentiã, quia per ipſam habetur cognitio ſubiecti & actus eius ſpecifici, per aliã nequaquã, niſi partium tantum.

Aut per eſſe & eſſentiam, & econtrario vt bonitas eſt ens cuius eſſe eſt bonum, & econtrario, bonum eſt ens, cuius eſſentia eſt bonitas.

Aut ex fine rei, vt bonitas eſt quod cun cta bonificat.

Aut per reſpectum & relationem, vt pa ter per filium, & ecõtrario filius per patrẽ.

Aut per diſtantiam extremorum, vt ſi temperatum diffiniatur, quod non eſt cali dum neq; frigidum.

Aut per abnegationem oppoſiti, vt ſi di catur virtus eſt vitium fugere.

Quomodo aũt ſumantur diffinitiones

per regulas figuræ Q duobus his exēplis facile constabit, vt si quæratur quid sit natura, quid homo, respondetur per primam regulam C. natura est essentia in suo naturali concreto substentata, & mota, per actum naturalem, in quo actu est inquiete: homo autem animal est rationale: per secundam regulam C. natura est essentia habens connaturalia correlatiua, naturatiuum, naturabile, naturare, sine quibus esse non potest, & homo est, habens sua correlatiua propria hominificatiuū hominificabile hominificare: per tertiam sic, natura est, quę in subiecto suo est actiua & passibilis connaturare, & homo est animal in mechanicis agens, sicut in scriptura scribens, & eiusmodi: per quartam regulā C. natura est, quæ in subiecto in quo est habet actionem, & passionem, & actum, & hoc per agentem naturalem, & per naturalem formam, materiam & finem, & cum naturalibus instrumētis, & homo est ens, habens maiorem possessionē in brutis & plantis. Simili modo per primam regulam D. natura est essentia primitiua omnium

naturalium & homo est ens primitiuum in nobilitate secundum sensualitatem: per secundam regulam D. natura est quæ constat de suis correlatiuis ascendendo ad essentiam, & suum cōcretum est de ipsis descendendo & contrahendo, & homo est ens constitutum ex anima & corpore: per tertiam regulam D. dicitur natura ea potētia de qua subiectum in quo est naturaliter agit, & homo est ens cui subdita sunt bruta & plantæ & huiusmodi. Per primā regulam E. natura est ens continens in se sua correlatiua ex quibus est, & homo est substantia per suam humanitatem: per secundam regulam E. natura est per quam alia entia habent existentiam & agentiam naturaliter, & homo est ens creatum ad seruiēdum deo cum vegetatiuis & sensitiuis. Per regulam F. natura est essentia habens continuam quantitatem & indiuisibilem, & sua concreta sunt ei quantitates discretæ, & homo est ens quantum & continuū per suum elementatiuum, vegetatiuum, sensitiuum, imaginatiuum & rationatiuū ex quibus est, & istæ quinq; potētiæ sunt

ei partes discretæ, eo quia sunt differẽtes. Per regulam G. natura est quæ habet proprias actiones & passiones, sicut ignis per calefacere, appropriatas vero, sicut aqua calefacta habet calefactiuum calefactibile, & calefacere, sic homo est ens cui proprie competit humanificare, & est ens risibile scribens, &c. Per regulam H. natura est ens in tempore continue & successiue, per quantitates continuas & discretas, & homo est ens in tempore intelligens, legens, & cæt. Per regulam I. natura est ens in loco, sicut contentum in continente, agens in agibili, & in subiecto in quo est substẽtata & mota, & homo est ens in vinea fodiens, in ecclesia deum orans. Per primam regulam K. natura est habens modum noscendi generandi & corrumpendi, &c. & homo est habens modum mechanizandi & generãdi alium hominem. Per secundã regulam K. natura est agens cum suis instrumentis, sicut substantia cum suis accidentibus, & mechanicus cum instrumentis suis, & homo est substantia generans alium hominem cum muliere, & cum mar

tello fabricãs clauum. Et hęc de diffinitionibus sufficiant, quod superest, ex mixtionibus principiorum per teipsum inuestigabis.

Tertio nunc, quomodo argumenta, quibus aliquid probare vel improbare possumus, formanda sunt, & vnde medium sumere oportebit videamus.

Forma argumenti multiplex est. Aut enĩ est syllogismus, qui vario modo conficitur, vt apud dialecticos notum est. Aut enthymema, hoc est consequentia simplex. Aut inductio, quæ fit à sufficienti enumeratione. Aut exemplum, vt à simili, sed omnes hi modi tandem ad syllogismum reducuntur.

Perfecta autem argumẽtatio, est ea quæ apud oratores in quinqꝫ partes distributa est, scilicet propositionem, qua proponitur summatim quid probare vel improbare intendimus. Rationem, qua demonstramus propositionem propositam verã esse vel falsam: rationis confirmationem, vel dissolutionem, ex pluribus particularibus argumentis aç locis collectã. Demũ

exornatione, quæ ſuis locis conſtat rei honeſtandæ & locupletandæ cauſa. Porro concluſione, qua breuiſſime argumentationis partes finaliter complectimur, vt in epiſtola ad Hebræos, Paulus capite ſexto proponit, quod Chriſtus præcurſor pro nobis introiuit interiora velaminis, ſecundum ordinem Melchiſedech, Pontifex factus in æternum. Rationem propoſitionis oſtendit, ex conditionibus ipſius Melchiſedech, & eius ſimilitudine: cõfirmat rationem, ex obuiatione, ex benedictiõe, ex decimatione, ex nominis interpretatione, ex genealogia, ex infinitate: item à contrario ſic, quod non ſecundum Aaron, quod ex alia tribu, quod ex iureiurando, quod in æternum. Exornationes harum omnium tãdem per totum capitulum proſequitur ſeptimum. Concludit in capitulo octauo, finaliter complectẽdo ſic, talem igitur habemus Pontificem, qui conſedit in dextera throni magnitudinis in cœlis, & cætera quæ ſequuntur ibidem. Atq; hæc argumẽtationis exercitatio, ad plurima confert, tam ad probandum, quàm improbãdum,

tum ad exponendũ, ac ſermocinandũ, etiam ad conficiendas epiſtolas, & cõſilia in ſenatu, vel alibi danda, & ad quælibet alia eloquia multum eſt vtilis. Atq; etiã huius vis ex ſyllogiſmo dependet.

Quia autem tota vis argumenti depen det à medio, ideo de medio inueniendo doceamus.

Medium eſt hoc loco, quo aliquid eſſe vel non eſſe monſtratur, propter conueni entiam, vel diſconuenientiam, quam habet cum vtroq;, aut altero, & id quidẽ va- rium eſſe oportet, ſecundum varietatem terminorum & propoſitionum, quoniam interdum accipitur extraneũ à ſubiecto, aut prædicato, aliquando antecedens, aut cõſequens, & aliter quidem in propoſitio ne affirmatiua, quàm negatiua, aliter in particulari quàm vniuerſali: & iterum va rie ſumitur in ſyllogiſmo demonſtratiuo, qui ex primis veris & immediatis procedit, & aliter in dialectico, qui ex probabi- libus, & aliter in ſophiſtico qui ex apparẽ tibus, & aliter in alijs propter diuerſas ſyllogiſmorum poteſtates, prout inferimus

vel oppositũ opposita ratiõe, aut simile, & multis alijs modis prout explicatur in dialecticis. Sed in hac arte facilis est mediorũ inuentio, quæ fieri habet per multiplicẽ figuram, secundum circulorum multiplicationem, ita quod superior & inferior circuli, extremorum vim obtineant, medius vero circulus, semper medium præstet, siue simplices sint, siue multiplices, secundum quod termini illi, qui pro extremis vel medio sumuntur, incomplexi manẽt, vel redduntur cõplexi, & hac ratione constituendo varios syllogismos, ex affirmatiuis vel negatiuis propositiõibus, vt in hoc exemplo, ad probandũ istam, deus est æternus, subiectum est ex circulo S. in camera B. prædicatum est, in circulo A. in camera D. sumatur itaq; medium in circulo A. in camera C. Argumentum est, cuius magnitudo est infinita, eius duratio est æterna, sed deus est infinitus, ergo æternus: vel arguendo negatiue sic, nullum immensum constringitur terminis durationis, deus immensus, ergo extra terminos durationis & æternus. Quod si negatur mi-

nor, ponantur eius termini in extremis circulis, sic S.B.A.C. & sumatur medium ex figura T. in cameris E.G. Arguitur sic, quicquid est sine principio & fine, est infinitum, deus est sine principio & fine, ergo infinitus, & si id ex pluribus & remotioribus inferre volumus, argumẽtamur sic: Quicquid est sine principio, necesse est id omnibus esse principium, deinde miscendo A M. sic, atq; id solum vnum esse necesse est, deinde A. B. sic, & id principium sui maxime diffusiuum est, oportet, ergo diffusiuum per omnia, per omnem essentiam magnitudinis, durationis, potestatis, & cæterorũ, postremo inferendo, ergo infinitum, æternũ, omnipotens, &c. quemadmodum hæc varie commiscentur.

In syllogismis autem oratorijs, & particularibus, sæpe maiores & inferiores deriuationes fiunt, quas maxime inducimus ex figura T. per similia, differentia, opposita, principia, fines, & cætera. vt in suadendo, cum quærimus, qualis debeat esse imperator, responsio quæritur ex prędicatis attributis subiecto, deinde argumẽtamur

demōstrando huic vel illi ea inesse, vel omnia, vel plura, vel magis huic quàm illi inesse, & sic de similibus.

Si vero medium taliter vt diximus inuentum, nō videbitur satisfacere, nec sufficienter probare cōclusionem, tunc voluendus erit circulus medij, in proximam literam, & sic deinceps per omnes alias literas, donec vnum, vel plura media inueniamus, conclusionem ipsam probantia, & horum mediorum copia facile emerget prout in figuris S. & A. & T. copia terminorum elicitur, & etiam ex figura Q. nō per modum quæstionis sed propositionis, tū etiam per multiplicationem circulorum medij, eiusdem vel diuersorum circulorū, mixtim sumendo medium, vario modo complexum.

Quoniam locus est tanquam sedes argumenti ac ornamētum sermonis, ipsi argumento vim tribuens, aliquid probandi vel improbandi, sermonem amplificans atq; mouens animas auditorum, ideo nūc quarto de locis nobis dicendum occurrit.

Loca sumūtur ab his de quibus dicitur

vel disputatur, & horum quædam sumũtur ab his quæ insunt rebus de quibus agitur, & dicuntur intrinseca, quæ in hac arte sumuntur per secundum triangulum figuræ T. cũ omnibus suis speciebus, quæ in diuisione & multiplicatione illius ostẽduntur. Sunt alia loca quæ ab extra assumuntur, quæ ideo extrinseca dicuntur, & in hac arte sumuntur ex primo & vltimo triangulis figuræ. T. tum etiam ex figura A. cum earum speciebus, diuisionibus, & subdiuisiõibus, de quibus superius dictũ est: & hæc loco dicuntur essentialia, quia plurimum probandi vel improbandi causa assumuntur, & sunt alia loca accidentalia, quæ rei vel oratiõis amplificandæ exornandæq́ causa ponũtur, quæ maxime conueniunt exordijs, & conclusionibus, cum admiratiõibus, exclamatiõibus, quæstionibus, & huiusmodi, de quibus paulo inferius dicemus, & hi sumuntur in hac arte vt potissimum ex figura A. & suis speciebus.

Quæ vero ex locis essentialibus plurimum in vsu sunt modo narrabimus, sunt

itaq; ex locis intrinsecis isti qui sequũtur.

Locus à diffinitione, cuius maxima est, cui diffinitio conuenit, ei & diffinitum, et econtrario. Est autem diffinitio, oratio indicans quid res sit, & fit proprie hoc modo, cum sumpseris ea quæ sunt rei quã diffinire velis cum aliis communia, & vsq; eo prosequaris dum ita proprium efficiatur, vt nullam in aliam rem transferri possit, & id vocant dialectici ex genere & differentia, rei propriam complexionem.

Ab hac argumentamur in hunc modũ, vt furtum diffinitur contrectatio rei alienæ inuito domino. Quisqs ergo abiurauit proprium, vtendo rebus ecclesiæ, vel monasterii, sine consensu p̃lati facit furtũ.

Locus à diuisione, & participatione, cuius maxima est, vbi partes desunt, ibi totum non esse.

Hoc aũt interest, inter diuisionẽ & partitionẽ, quia diuisio formas cõplectit̃ sub gñe positas, vt qui neq; iustus est, neq; fortis, neq; prudẽs, neq; tẽperatus, iccirco nec virtuosus quidẽ est. Partitio aũt, rẽ propositam quasi in membra discerpit, vt quod

neq; fundum, neq; tectum, neque parietes habet, icc irco domus non est.

Ex interpretatiōe nominis, vt cui interpretatio nō cōuenit, neq; nomen cōuenit.

Hinc arguimus ex alicuius nominis vi ac potestate, vt si regulares esse dicuntur, qui regulam ab ecclesia approbatam solē niter vouerunt, iam vtique is desiuit talis esse, qui proprietarius, aut inobediens, aut fornicator est.

A coniugatis, vt coniugatorum eandē esse naturam.

Sunt autem cōiugata, quæ orta ab vno verbo varie mutantur, vt illud: potens potenter tormenta patietur, & illud: malos male perdet, vel sic: si risus est gaudium, ergo ridere est gaudere.

A genere, vt quod generi non cōuenit, id omnibus sub eo constitutis denegari.

Est autem genus, quod de pluribus specie differentibus, in eo quod quid sit, prædicatur, non autem necesse est id à capite vsq; accersire, sed etiam citra, dummodo supra sit, quod sumitur, magis quàm id, ad q̄d sumitur, vt in prima ad Corinth. sexto:

An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt, nolite errare, neq; fornicari, neq; adulteri, neq; ebriosi, regnū dei possidebunt.

A specie sic, quod singulis cōuenit, id etiam speciei, & in speciebus spectari generum proprietatem.

Species est quæ de pluribus solo numero differentibus dicitur, in eo quod quid sit, & fit argumentum vt Iaco. quinto Helias homo erat similis nobis, passibilis, & oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum, orate igitur pro inuicem, vt saluamini, multum enim valet deprecatio iusti assidua. Potest etiam à specie regressio fieri ad genus, vt ad Galatas quinto: Testificor autē omni circuncidenti se, quoniā debitor est vniuersæ legis faciendæ.

A similitudine, quia de similibus idem est iudicium.

Similitudo est eadem rerum differentium qualitas, vt Iacobi quinto: Ecce agrico

la expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus domini appropinquabit.

A differentibus, vt differentium rerum diuersum iudicium.

Differentia sunt, quorum rationes non sunt eædem, vt Iohannis decimoquinto: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus, vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.

A contrariјs, vt contraria sibi conueniri non posse.

Sumuntur autem contraria quatuor modis, aut vt aduersa, sicut album & nigrum: aut priuatiue, vt iustitia, iniustitia: aut relatiue, vt dominus seruus: aut negatiue, vt videre non videre, secundum hūc locum argumentamur, vt ad Galatas quinto: Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, hæc enim sibi inuicem aduersantur: manifesta autem opera carnis, quæ sunt fornicatio,

immunditia, &c. fructus autẽ spiritus est charitas, modestia, cõtinẽtia, castitas, &c.

A coniunctis, vt ex adiunctis adiuncta perpendi.

Coniuncta sunt, quæ finitimum locũ obtinẽt, & hic locus magis ad coniecturam pertinet quàm probationem, vt cum inuestigatur quid sit, aut euenerit, aut futurũ sit, siue fieri possit: item quid ante rem, vt si apparatus, colloquia, locus, cõstitutum conuiuium, vt Hester septimo. En lignum quod parauerat Mardocheo. Item quid cũ re, vt si strepitus, crepitus, vmbræ, & eiusmodi, vt primo Regum decimonono. Visus q́ est Saul configere Dauid lancea in pariete, & declinauit Dauid à facie Saulis, lancea autem casso vulnere perlata est in parietem. Item quid post rem, vt si pallor, rubor, pauor, titubatio, & si qua alia signa perturbationis, & conscientiæ, quæ suspicionem mouere possunt, vt gladius cruẽtus, ignis extinctus, & eiusmodi, vt tertio Regum tertio: Dixit autem mulier cuius filius erat viuus, ad regem: commota sunt quippe viscera eius sup filio suo: obsecro

domine, dare illi infantem viuum, & non moriatur: ecõtrario illa dicebat: nec mihi nec tibi, sed diuidatur.

Ab antecedentibus & consequẽtibus, vt posito antecedenti comitari quod sub sequitur: & perempto consequente, perimi quod antecedit. Iste locus differt à superiori: nam coniuncta non semper eueniunt, antecedentia autem & consequentia eueniunt semper: dicuntur enim hic consequentia, quæ rem necessario sequuntur, similiter antecedentia cohærent rei necessario, neq; tamen quæritur hic, quid tempore prius sit vel posterius, vt Genesis trigesimooctauo: Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere: antecedens est, grauidam esse: cõsequẽs, concubuisse.

A repugnantibus, vt repugnantia sibi conuenire non posse.

Repugnantia sunt contrariorum consequentia, ideoq; sibi cohærere non possunt, vt vigilare, dormire, contraria sunt: stertere dormitioni cohæret: ergo stertere & vigilare, repugnant.

A causa efficiente, vt vbi causa est, ibi effectum non deesse.

Causa efficiens est, quæ rem præcedens efficit, non tempore, sed proprietate naturæ, vt sol diem. Vnde Iosue decimo: Stetit itaq; sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, igitur nō fuit ante & postea tam longa dies.

Ab effectu, vt vbi effectus est, ibi causa deesse non posse.

Effectus est, quod efficit causa, vt Matthæi septimo: A fructibus eorum cognoscetis eos.

A maiori sic: quod in re maiori valet, valet in minore: & si maius adest, etiam id quod minus aderit.

Maioris comparatio fit, quoties id q̄d minus est, comparatur maiori, vt Iohānis decimoquinto: Non est seruus supra dominum: si me persecuti sunt, & vos persequentur.

A minori, vt quod in re minòre valet, valet in maiori: & si minus abest, etiā maius abesse.

Comparatio minoris est, quādo res ma

ior cõfertur minori, vt ad Hebræos nono: Si enim ſanguis hircorum & taurorum, et cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortis, ad ſeruiẽdũ deo viuẽti,

A paribus, vt rerum parium idem eſſe iudicium.

Paria dicuntur, quæ eiuſdem conditionis ſunt: hinc prima ad Corinthios decimonono: Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculam circumducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli & fratres domini, & Cephas, aut ſolus ego, & Barnabas, non habemus poteſtatem hæc operandi.

Quæ vero extrinſecus loca aſſumũtur hæc tanquam teſtimonia quædã ſunt ad faciendum fidem, quę ſunt, vt Oracula, Autoritates, Confeſſata, vulgi opiniones, Sectæ, Pacta, Sententiæ, Iudicium, Conſuetudo, Vſus, Leges: Oracula ſunt, à quodam diuino numine prodita vaticinia: Autoritas eſt, probabile dictum ſapientis, vel alicu-

ius famati viri atq; prꝺstantis in arte sua. Confessa sunt, quæ ab aliquo extorquent veritatis indagãdę causa, vt Matthæi octauo. Et ecce clamauerunt dęmoniaci dicentes, quid nobis & tibi Iesu fili dei, venisti huc ante tempus torquere nos. Vulgi opinio, est certa fama quæ omnibus videtur, vnde illud Marci vndecimo: Timemus populum, omnes enim habebant Iohannem quasi vere propheta esset. Secta est, certæ disciplinæ alteri aduersæ imitatio. Pacta sunt, conuentiones aliquarum partium in idem tendentium. Iudicium est, futurorũ æqua cogitatio, vt Matthæi decimosexto: Facto vespere dicitis serenum erit, rubicũdum est enim cœlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Hinc Prouerbiorum duodecimo, Cogitationes iustorum iudicia. Sententia est, iudicis volũtas verbo aut scriptis prouulgata. Consuetudo est, diuturnitas morum consensu populi approbata. Vsus est, contrectatio rei: Lex est, sanctio præcipiens iusta, & prohibens aduersa.

Præterea q̃ personis ac rebus attributa

ſunt, faciendæ fidei locos præſtabunt. Attributa autem perſonæ, his verſibus patent. Nomen, natura, cũ fortuna, ſtudioq;.

Perſonę victus, habit⁹, caſus, & affect⁹.

Quę vero negotijs ſeu rebus attributa ſunt, hoc metro patent.

Quidnã, cur, quibus auxilijs, vbi, quomodo, quando.

Et eiuſmodi plura loca ſumuntur in arte, ex regulis & ſpeciebus figuræ Q.

Sunt adhuc alia loca accidentalia, quibus animus auditoris mouetur, ad ſeueritatem vel remiſſionem, ad odium vel beneuolentiam, ad triſtitiam vel lætitiam, q̃ communiter ſumuntur in hunc modum.

Ab autoritate, exponendo, quantæ curæ ea res fuerit deo, angelis, prophetis, eccleſiæ, maioribus, regibus, nationibus, ſenatui, legibus, ciuibus, viris ſapiẽtibus & eiuſmodi.

A relatione, eorum ad quos res pertineat, vtrum ad ſuperiores, vel inferiores, an ad pares.

A felicitate, ſcilicet inuitandi, vel vitãdi, vel difficultate eorundem.

A diſſimilitudine, huius ad alia.

A conſilio, quia deliberate, vel debita opera factum, narrando cauſas.

Ab exaggerando facinore, vt ſi ſit nobile, regium, præclarum, mite, humanum: vel contra, crudele, tyrannicum, tetrũ, nepharium, impium.

A non vulgari, quia ſingulare, ac rarũ.

A comparatione, quia vnum altero peius, vel melius, loco, tempore, modo.

A conſequentia bonorum ſeu malorũ, & eorum enumeratione.

A demonſtratione alicuius quod palã eſt, vt miraculi ſeu attributi.

A conuerſione rei ad nos, vel nobis cõiunctos, ſi ſimili conijceremur. Commiſerationem etiam mouemus cõſimilibus locis, vt:

A ui fortunæ, perpeſſæ, vel patiendæ, etiã à quibus minime decuit, auditori exẽplo futuræ.

A tolerantia, alicuius magni ac excelſi ac fortis animi, patientisq́; malorum.

A deploratione, ſingulorum incommodorum breuiter enumeratorum.

A conuertentia, ſimilis caſus ad auditores, eorumque coniunctos.

Ab humanitate, erga alios communicatione.

A commendatione, cum precibus & obſeruationibus.

Ab vtilitate, referēdo varia exinde, cō/moda, ad rempublicam, ad gloriam & exemplum auditorum, poſteritatisque memoriam.

A confeſſiōe, cum lachrymis, geſtibus-que lamentabilibus, quaſi deficientis præ dolore, vt in orationib⁹ funebribus & cō ſimilibus ſæpe conuenit.

Ex his itaque locis ſumuntur probatio/nes & improbationes: probationes, in cō ſtructionem affirmatiue vel negatiue: improbationes, in confutationem alterutrius. Sed in probationibus conſiderandum eſt, an neceſſerio inferāt vel probabiliter, vniuerſaliter vel particulariter, an cōſtru/ctiue vel deſtructiue, quæ omnia facillime inueniuntur ex figura A & T, & illarū multiplicatione per figuram Q: vt ad probandum iſtam: Ieiunium eſſe bonum, aſſu

mimus ex figura A. in camera E. quia facit obseruatorem suum potentem aduersus vitia & dæmones, iuxta illud: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi in ieiunio & oratione. Similiter per AF. quia facit obseruatorem suum sapientẽ, iuxta illud q̃d legitur de pueris Danielis, &c.

Improbationes autem sumũtur per modum oppositum, vel per destructiõem loci siue rationis, vt dicetur inferius. Præterea considerandum, quia probationum et improbationum quædam directæ, quæ arguunt à superioribus & prioribus: quædam indirectæ, quæ à posterioribus: quædam extraneæ, quæ per extraneum aliq̃d.

Quando autem oppositas nobis rationes diluere non possumus, tunc sumptis locis accidentalibus, illas varijs modis alludi amus, vt sequitur, videlicet:

Aggressione, cuiusq; grauioris rei, vt cęrera auditor vana credat.

Intermissione, ostendendo nos transirerem breuitatis causa: & si tempus daretur, plenius satisfacturos.

Promissione solutionis, si postea mul-

ta dicamus, quorum multitudine auditorem obtundendo, intantum obruimus, vt promissæ solutionis immemor fiat.

Attenuatiõe, ostendẽdo amplificando fuisse impossibile id, ꝙ oppositũ est possibile, aut aliter dictũ, factũ, & eiusmodi. Admonitione, qua aduersariũ si in eo argumento perseueret, ostendimus in varia pericula & inconuenientia casurum.

Quæstione, duorum vel pluriũ, ex quibus aduersarius male alterũ electurus sit, vel cui respondere non possit.

Retorsiue, argumẽtorũ in aduersarios.

Illusiõe, si argumẽta in risum resoluũt.

Contemptione, illorum tanquam humilia, extra propositum, viris doctis indigna, & prætereunda.

Suspicione postremum, nam quæ improbare non possumus, figuratis suspicionibus aspergemus.

Quinto nunc & vltimo, de solutione dicendum erit, quæ duplex est, vna respõdens ad dubitabiles quæstiones, alia improbans ac dissoluens argumenta.

Solutiones p quas ad dubias questiões

reſpõdemus, ex regulis & ſpeciebus quæſtionum ſumere oportet, quemadmodũ ſuperius oſtenſum eſt, vbi de figura Q locuti ſumus, vbi docuimus qualiter ad vnã quamq; quæſtionem reſpondendum ſit. Sed hoc licet facile ſit cognoſcere, non tamen facile reperitur quid reſpondeatur.

Ad inueniendum itaq; , quid ad quoduis queſitum reſpondendum ſit, hoc per ſex modos fieri poteſt, qui ſunt figura A. figura T. figura duplex, figura multiplex ſubiecta, & regulę, vel iuxta Raymũdum applicando queſtionem per quatuordecim modos, ad artem, qui tamẽ ſub his ſex iam dictis continentur, & ſunt iſti, prima figura, ſecunda figura, tertia figura, quarta figura, tabula, euacuatio tertię figuræ, multiplicatio quartæ figuræ, mixtio principiorum & regularum, diffinitiões principiorum, ſpecies triangulorum, regulæ quæſtionum, ſpecies regularum, nouem ſubiecta, termini extranei, quos Raymundus concipit per centũ formas, & in iſtis quatuordecim, tota applicatio artis perficitur. Solutione autem queſtiõis accepta,

probatio eius, ab eisdē generibus, ex quibus solutio sumitur, requirenda est, uaria illatiōe, mixtione, ascensu, descēsu de principio ad principium, de subiecto ad subiectum, de regula ad regulā, de figura ad figuram: & quoniam ex his probationibus & consequentibus, nouæ quæstiones nascuntur, oportebit illarum solutiones per suas regulas eodem modo reperire.

Solutionum vero eiusmodi, quædā directæ, quando responsio ipsa immediate ex terminis huius artis colligitur. Aliæ indirectæ, quando id quod pro responsiōe inuentum est, non in arte explicatum est, sed secundum artis terminos reperitur & excogitatur. Exemplum primi modi est, ut si quæratur, quid est angelus, respondetur secundum regulam quidditatis per figuram A, sic, angelus est, qui sua potentia agit, & sapientia cognoscit, nullo sensu imperante, vel obiecto mouente. Sed per secundum modum inuenimus responsionem, continentem regulam quidditatis non expresse, ex his quæ in arte ponuntur, sed secundum ea compertam, ut ex fi-

gura T per angulos B & C. per angulũ C. inuenitur aliquid loco generis, in quo angelus cum alia re concordat, vt si dicatur, angelus est spiritus. Deinde per B inuenitur differẽtia, per diuisionem illius quod loco generis inuentum est, vel per separationem subiecti propositi, ab aliquo alio, quod sub eodem genere continetur, et emerget diffinitio talis, angelus est spiritus corpori non coniunctus. Similiter si quæratur vtrum angelus possit creare, secundum primũ modum respõsio sumitur per A, & per secũdum modum sumitur ex T E K. videlicet, secundum potestatẽ, principium, & minoritatem, ostendendo negationẽ quæstionis, quia ipsummet quod ex nihilo factũ est, non potest nisi ex præiacente materia aliquid facere.

Quid est deus? respondetur per mixtionem principiorum A. ex diffinitione B. applicata ad C D. secundum primam speciẽ Q C. sic: deus est illa bonitas, quę infinite & æternaliter, est ratio boni, quod agat bonum, infinitum, & æternum.

Quid est angelus? respondetur per ter-

tiam ſpeciem Q C. & per principia T C H. angelus illa creatura, quæ eſt magis ſimilis deo, vel reſpondetur per regulam Q D, angelus eſt ſpiritus cõſtans ex intellectu, memoria & voluntate, nullum habens appetitum ad corporis coniunctionem, & hæc vltima clauſula ſumitur per A G ad differentiam animæ rationalis.

Quid eſt anima? reſpondetur per T G eſt illa eſſentia quæ perfecit corpus cum quo eſt coniuncta.

Quid eſt cœlũ? reſpondetur per T B H, eſt illa ſubſtantia corporalis quæ maior eſt omnibus alijs.

Quid eſt ſubſtantia? reſpondetur per diffinitionem A E, eſt ens per ſe naturaliter exiſtens & agens.

Quid eſt corpus? reſpondetur per tertiam ſpeciem Q C, eſt ſubſtantia, in loco occupans locum.

Quid eſt accidens? reſpondetur per tertiam ſpeciem Q D. eſt inſtrumentum ſubſtantiale, quod per ſe exiſtere non poteſt.

Quid eſt peccatũ? reſpondetur per T D G K, ẽ accidens in ſubiecto, quod nullã ſi-

militudinem habet cum deo.

Vtrũ peccator absolutus à sacerdote cũ iniuncta pœnitentia, existens in bona voluntate satisfaciendi, sed postea mutet hãc voluntatem, negligens & omittens pœnitentiam, sit absolutus Respondetur negatiue per ADTFQE, quia fracto medio, frangitur duratio formæ & finis, & principium non se potest habere ad finẽ, per lineam continuam, & destruitur influentia & refluentia absolutionis.

Vtrum facta pœnitentia à sacerdote iniũcta, peccator sit absolutus à pœna & culpa. Respondetur per TBI hoc modo, sumendo differentiam inter sensuale & intellectuale, si culpa est magna in anima, & pœnitentia leuis in corpore, ratione dissimilitudinis, peccator non est absolutus à pœna, nec à culpa, sed si contritio & dolor in anima æquipollet culpæ, quamuis leuis sit pœnitentia in corpore, ratione virtutis sacramenti, liberatus est peccator à pœna & culpa: itidem si culpa sit leuis in anima, & pœnitentia ęquipollet in corpore, liberatus est.

Argumentorum autem dissolutio tribus modis perficitur: Aut enim soluimus fallacias verborum, vel sententiarũ, ostendendo falsitatem argumenti, propter defectum quẽ habet in forma, vel in materia, vel in distinctione, constructione, cooperatione, cõiunctione, & reliquis eiusmodi.

Aut dissoluimus argumentũ, ostendendo diuersitatem subiectorum, principiorum, mediorum, causarum, aut illis, vel illis, aliter, vel aliter inesse, & aliter ad hæc vel illa referri, quod genus dissolutionis, apud iurisconsultos maxime in usu est.

Aut dissoluimus argumentum, improbando ipsum, ostendendo ex aliis principiis, vel rebus necessariis, falsum esse hoc quod cõcludit vel dicit, vel hoc aut illud incõueniens sequi, dissoluendo & improbando rationem argumenti, & destruendo, ac improbando locum, vt quia falsus, vel male dictus. Aut negãdo autorem, vel autoritatem, vel quia autori non est fides adhibenda, vel quia alia, vel maiori autoritate repellitur. Aut afferendo aliam rationem potiorẽ, vel cõtrariam. Aut ostendẽ

do aliquod incõueniens, quod ſequatur, ex eo, quod in argumẽto poſitum eſt. Aut excipiendo à generali aliquod ſpeciale, ratione exceptionis adiecta, oſtendendo differentiam vel ſimilitudinem, vel cauſa tionẽ, vel effectionem, vel reſpectum, vel ſeparationem, aliquorum inter ſe, ex ſubiecto vel prædicato, vel modo cohærentię, ex quorum diſtinctione, & contraria applicatione, omnis improbatio & diſſolutio componitur.

HAEC EST TERTIA PARS principalis horum commentariorum, quę eſt de vniuerſali diſpoſitione, & applicatione artis, docens quomodo de ſubiecto aliquo vel qualicunq; re de qua ſermonẽ facere volumus, per artem ipſam copioſe diſſerendum ſit, & hæc pars diuiditur in quatuor partes, quarum prima eſt de ingreſſione: ſecunda, de deductione: tertia, de cõcluſione: quarta horũ omniũ tradit exẽpla, de quibus ſingulis nunc dicemus.

INgreſſio conſtat Exordio, Narratione, Diuiſione, hæc autem quoniam non

ſatis docte ex hac arte petitur, ideo qui velit, ad præcepta rhetorica ſe conferat.

Exordium ipſum, quod principium eſt ſermonis, conciliat auditores, animumq́ꝫ ipſorum idoneum reddit ad audiendum, faciens eos attentos, dociles, & beneuolos, quanquam ad hæc ipſa etiam in toto ſermone oporteat conari.

Attentos reddimus auditores, ſi pollicemur nos de rebus magnis, nouis, inuſitatis, dicturos, etiam verbis excitantibus, hortando auditores vt attente audiant.

Beneuolentiã captamus à noſtra, ab auditorum, ab aduerſariorum perſona, & à re ipſa, cum noſtra ſine arrogantia, cætera vero citra adulationem prudenter laudamus, item cum inimicorũ odium, inimicitiam, contemptum, & inuidiam mouemus, atqꝫ cum rem ita proponimus vt ab eo quod odiũt, ad id quod diligunt auditorum animi traducantur.

Dociles vero reddimus auditores, quatenus ſummam rei de qua agimus, breuiter cõplectimur, quæ pars in ſermonibus,

thema, vel thesis, hoc est propositum, vel positum vocatur: verum hæc omnia, vel agimus manifeste, vel per insinuationem, dissimulādo, occulta interiectione verborum, ad mouendum beneuolentiam aptorum.

Sumendum vero est omne exordium, ex intimis ipsius rei de qua agitur, vt proprie cohæreat cū narratione rei, & ex ipsa natum uideatur, non vulgare, non cōmune, nō nimis prolixum, nec superfluis, vel nimium apparatis verbis cōpositum, nec affectatum, ne fidem deroget dicenti.

Præterea vt omnia recte peragas, considerare oportet, mores auditorum, & coram quibus, quid, qualiter, qua audientiū opinione, quo loco ac tempore, & secundum illorum rationes, sermonem moderare, ac temperare.

Narratio ipsa, siue negotii, siue rei, siue lectionis, vel qualiscunq; fuerit, breuis sit & clara, atq; credibilis.

Breuis erit si nullo cursu, nullis ambagibus, sed solū necessariis verbis rem explicemus, cauendo omnem reduplicationē,

& repetitionem.

Clara erit, si qualitates rei, proprijs ac vsitatis verbis, debita & accõmodata pronunciatione, vt auditores facile accipiant & intelligant, significemus.

Credibilis erit, si verisimilis, si eius circumstantię, sicut natura rei, vel negotii, & auditorum opinio postulat, debite obseruentur.

Diuisio est rerum de quibus dicturi sumus breuis enumeratio; vt certas res animo teneãt auditores, quibus dictis, sciant sermonem esse completum, & hæc debet esse absoluta, pauca, subdistribuenda, ordinata.

Absoluta, vt nihil in ea desit, aut supersit, nullũ assumẽdo verbũ, nisi necessariũ.

Pauca, vt sola sine speciebus ita genera proponat, vt nec species tanquam dissimiles generi permisceat, nec superuacua assumens, vel in minutissima diuidẽs, vel plura quàm satis est membra faciens, in eandẽ obscuritatem incidat, cõtra quam diuisio inuenta est.

Subdistribuẽda est, à generibus simpli-

citer expoſitis, ad ſpecies, cum id res ipſa poſtulat, ſingulariter exequendas.

Ordinata, vt ita vnaqueq; res proſequatur, quemadmodum per diuiſionem expoſita eſt, vel quod vltimo diſtribuãtur, quę auditor maxime optare videtur.

Qui autem ſecundum hanc artem, breuiori vel leuiori diſpoſitiõe vti velit, is accepta materia de qua dicendum erit, primum illam auditoribus proponat, & aliquo modorum deductionis proſequatur, aut certe cũ re ipſa, intentio ſeu finalis cauſa dicatur, aut impulſiua abijciatur, vel ſi diuiſione quadam res proponenda ſit, ſimul, qua ratione, quo ordine, dicendum ſit proponatur, vt attenti & dociles fiant auditores, captando beneuolentiã, ex perſonis, & rebus, per loca ſuperius tradita.

Deductio artis eſt, qua oſtenditur propoſita re, aut propoſitione, aut quęſtione, vel oratione, quomodo ſermones, argumenta, probationes accipere & deducere debemus, ex quo elicimus duplicem deductionis curſum, ſcilicet ſermocinatiuũ, & argumentatiuum.

Itaq; in deducẽdo aliquo ſubiecto, ſiue ſit dictum, ſiue oratio, ſiue propoſitio, ſiue quæſtio (dico em̃ hic ſubiectum non ſolũ quod in propoſitione ſubiectum eſt, ſed omne id circa quod verſatur animus, q̊d, q́; eſt obiectum intellectus, vel cogitationis, quocunq; eiuſmodi poſito) diuerſimode deduci poteſt.

Vno modo plano proceſſu, ex ipſa arte, ordine principiorum ſeruato, coniungendo, vel ſeparãdo, ſubiecta, prædicata, modos, determinationes, tam ſubiectorũ, quã prædicatorũ, & hoc vario modo, vel multiplicãdo vnũ terminũ ad alium, reſpectu actiõis, paſſionis, imitatiõis, alicuius principij, ſecundum figuram A vel T faciendo commixtionem, cum pluribus & ſingulis terminis, varie commiſcẽdo, vel per oppoſitum inueſtigando, vel deducendo & variando ſecundum regulam aliquam aut quæſtionem, commiſcendo eis principia, ſecundum duplicem & multiplicẽ figuram, plane vel illatiue, vel ſecundum aliud quoduis inferendi genus, cõſtructiue, vel deſtructiue.

Illud etiam notandum eſt, nunquã tra-ctari aliquid, in quo non ſit aliqua regula implicita, secũdũ quam ducatur id quod dicendum eſt.

Cum itaq; res aliqua pro ſubiecto ſuſ-cepta, eſt per artem deducenda, ſiue dictio incomplexa, vel intentio aliqua, vel ſen-tentia à præclaro aliquo autore poſita, vel aliter ſuſcepta, ſiue ſit aliud quoduis the-ma, de quo ſermonem facere intendimus. Poſſumus ſubiectũ hoc deducere per prædicata abſoluta & reſpectiua, faciendo il-lorum inter ſe, tum ad ſubiectũ ipſum va-riam attributionem, aliquo verborum di-uerſorum mediante, vt per eſt, ineſt, fit, facit, habet, dicitur, poſſibile eſt, neceſſari-um eſt, & eiuſmodi, qualia ſuperius inter terminos extraneos oſtẽdimus, actiue vel paſſiue ſumptis, multiplici ratione, vel in ſeipſo, vel ad ſeipſum, vel à ſeipſo, vel per ſeipſum, vel propter ſeipſum, vel ſecun-dum ſeipſum, vel inquantum eſt hoc, vel in hoc, vel cum hoc, vel ab hoc, & ſecun-dũ huiuſmodi mutationes, prout poſſunt accidere, aut ex vna parte, aut ex diuerſis,

per eadem verba, vel alia, ad idem, vel ad aliud, vel ab alio, deducendo affirmatiue, vel negatiue, nominaliter, vel verbaliter, discurrēdo per principia, & regulas, & subiecta secundū variationē de vno ad aliud, de generalibus ad minus generalia, & per contraria, ascendendo, & descendendo, vt maior fiat multiplicatio, & varietas, mutatis nominibus, verbis, & propositionibus per quæ discursus eiusmodi applicari potest: & sicut procedimus in his secundum modum planum & simplicem, sic etiā procedere possumus secundum modum mixtum & multiplicē, multiplicando figuras, varia commixtione terminorum.

Si vero per quæstiones & regulas rem ipsam deducere volumus, siue implicite, siue explicite, hoc secundum aliquam quęstionem & regulam fieri potest, vt si de nomine non constet, primo quid nominis inuestigetur, deinde cum nomen explicatū est, vel per se constat, per quæstionem vtrum, rem ipsam inuestigamus, discurrendo tunc per omnia quæ in figura A & T ponuntur, per conueniens aut inconue-

niens, probando affirmationem vel negationem, eius quod propositum est sumendo locos plurimos, ex figura T, quib9 probamus rem esse vel non esse.

Illud autem considerare oportet, nullã regulam secundum se probare totam suã quæstionem, sine alterius commixtione: exempli gratia, si quæstio sit, vtrum iustitia est, si responsio sumitur per T D, quia misericordia est, quæ est contraria iustitiæ, iam emerget regula qualitatis, in qua similitudo contrarietas' que consistit, soli enim qualitati aliquid est cõtrariũ. Quod si responsio sit per T E, quia deus est, qui est causa & principium iustitiæ, emergit regula deriuationis de quo, & erit quæstio, de quo est iustitia, & secundum eundem modum, ex diuersis responsionibus & probationibus, aliæ vlterius colliguntur: expeditis autẽ his, quæ ad vtrum dici oporteat, proximum erit inuestigare per quæstionem quid, secundum omnes species suas, & sic deinceps per reliquas omnes quæstiones, in vnaquaq; quęstione, illum modũ seruando, qui de vtrũ exem-

plificatus est, & fiat transitus de omnibus & per omnia quæ sunt in figura A & T, adhibendo etiam subiecta, vel propter simile, aut diuersum, vel propter subiecti operationem, vel principia, sic enim subiecta ipsa in probationem veniunt, vt si de iustitia dicatur, ostẽdamus iustitiã esse in deo, in angelo, in homine, iustitiam facere hoc vel illud, apud deum, hominem, angelum, & eiusmodi, commiscendo & multiplicando per singulas figuras, & in singulis subiectis, secundum illorum conditiones, veritates, falsitates, possibilitates, impossibilitates, aut de esse rei, vel de quidditate, vel qualitate, & similibus, per mixtionem multiplicis figuræ.

Hoc etiam addendum est præter istos terminos, in quibus artis huius discursus consistit, posse vndecunq; alios accipi, etiã alienissimos, vel quantumlibet multos, per quos eodem modo discurramus, ad rationem quæstionum, & cum aliquid simpliciter dictum est, postea dicatur respectiue, vel adiunctiue, vel per oppositum, affirmatiue, vel negatiue, & sicut proce-

dimus secundum modum simplicem, sic etiam procedemus per multiplicem, commiscendo & iungendo vnũ alteri, ad probandum, & multiplicandum, in quibus probationibus, tanquam similibus, prioribus, consequentibus, principijs, causis, effectibus, medijs, distinctionibus, eorum quæ dicuntur, cum dissolutionibus argumentorum, & in singulis, sua multiplicatione vt monstratum est adhibita.

Præterea, si quid alicubi, ab aliquo autore dictum, lectum, vel auditum memoriæ occurrit, simul recitetur, vel quantum ad res, vel quantum ad verba, ita enim late diffundetur sermo, in verba, & allegationes, similium, oppositorum, historiarum, sententiarum, sermonum, disceptationum, quæ omnia ita tractentur, vt non videatur à proposito recessum, & hoc maxime conuenit, & necessarium est, apud iurisconsultos.

Est alius deductionis modus, qui diuisiuus dicitur, siue sit propositionis, siue rei, siue vtriusq;, per omnes figuras, præcipue per figuram Q. implicite, uel explicite, illa

ſuo modo deducens.

Itaq; ſi complexũ eſt, vt propoſitio vel ſententia aliqua, primo partes eiuſdẽ, quę per diuiſionẽ diſtinctæ ſunt breuiter diſfiniantur, & earum quidditas explicetur, & ſingulæ earum tractentur, per quæſtiones, & principia, & per ſubiecta, vt in priori deductionis genere oſtenſum eſt.

Cõuenit etiam in hoc genere diuiſiuo, quod quidem in ſacris literis explicandis ſæpe vſuuenit, vt diſtinctio fiat per trãslationes, & allegorias, ad eliciendos diuerſos ſenſus, ex ipſo ſermone, & tunc in vno quoq; ſenſu deducere rem, ſecundum proceſſum ſupra notatum, & hoc particulatim, per ſingula membra, tum etiam commixtim, in tota propoſitione. Exemplum eius, vt ſi pro Hieruſalem accipimus ciuitatem ipſam vel animam, vel eccleſiam militantem, vel triumphãtem: ſimiliter in ſacris literis, per aquas accipimus populum, vel gẽtes, vel peccata, vel animam, vel cœlum aqueum, vel elementũ & ſic de ſimilibus, prout apud theologos iuxta quatuor exponendi genera hoc in vſu eſt.

Accedit ad hæc alius quidem deducendi modus, vtputa quãdo vna propositio, vel res, deducitur per aliam, vt si iustitia sit pro subiecto, & deducatur per hũc versiculum: Arma virumq; cano. Dicamus iustitia armari hominem contra vitia, & tentationes, & per iustitiam reddi virilem animum, ne sensuum illecebris muliebribusq; affectibus succumbat, & hominem propter iustitiam acquirere sibi perpetuam laudem & gloriam, & ab omnibus laudari & decantari ad posteros, in bonorum exemplum. Simili ratione, sit sapientia pro subiecto, & deducatur per illum versiculum: O regina nouam cui condere Iuppiter vrbem: Dicamus itaque, sapientiam reginam & nouam, non senescentem, & illam condere vrbem, videlicet ecclesiam, ad quæ nobis occurrunt tunc dicta Salomonis, vocantem eam mulierem adolescentiæ nostræ, & ipsam ædificasse sibi domum, septem excidisse columnas, & in hunc modum plura.

Ex his quę iam dicta sunt, satis patet ordo deductionis: sed hoc obseruãdum est,

vt ordinem commutemus commiſcendo figuras, & hinc inde ex vna figura tranſiliendo in aliam, prout ornatus vel neceſſitas poſtulabit, vnam regulam ex alia trahendo, multas introducendo, iterum recipiendo, ſic tamen vt primum ſimplicia tractentur, antequam ad compoſita deueniatur: deinde vero permixtim, modo de tota re ſimul diſſeratur, modo de ſingulis partibus, cum multitudine locorum eſſentialium & accidentalium, probationum, improbationum, demonſtrationum, ſolutionum & eiuſmodi, quæ ſupra dicta ſunt, adducẽdo ſubſtantialia prædicata & principalia, eſſe, eſſentiæ, actus, formæ, potentiæ, & cætera quæ in figura A & T includuntur.

Apud oratores, deductio orationis in confirmationem & confutationem diſtributa eſt, in quibus tota vincendi ſpes ratioꝙ perſuadendi conſiſtit.

Confirmatio eſt, propoſitæ narratiõis approbatio ſecundum diſtributorum mẽbrorum expoſitionem, ſecundum modum argumentandi ex locis & medijs ſu-

perius traditum.

Confutatio, ex eiſdem ſumitur ex quibus confirmatio, nam contrariorum eadem eſt diſciplina, & hæc fit ſicut docuimus ſuperius de argumentorum diſſolutionibus.

Sciendum inſuper, quoniam in omni materia, vel ethica, vel politica, vel theologica, tria occurrunt cauſarum genera.

Demonſtratiuum, quod tribuitur in alicuius laudem aut vituperationem.

Deliberatiuum, ad ſuadendum vel diſſuadendum.

Iudiciale, quod poſitum in controuerſia habet accuſationem aut petitionem cũ defenſione.

Præterea hæc genera ſæpe mixtim agẽda occurrunt, ſæpe etiam, & ſi non cum multis fiat conſultatio, vel apud tribunal, tamen ab vna perſona omnia hæc genera veniunt agenda, vt in prędicatione verbi diuini, concionator ipſe fit actor, populus tanquam reus, conſcientia iudex, aut vnus ipſe ſuppleat omnium ſuffragi-

orum vota.

Conclusio est vltima pars totius orationis, & sermonis terminus, auditoris memoriam reficiens, & animum eius commouens, & potest fieri tribus modis.

Vel potissimo aliquo argumēto, in quo totum robur sermonis consistat, atque ita concludatur sermo.

Vel fiat per enumerationem, ordine colligendo & cōmonendo, quibus de rebus verba fecerimus: & hæc debet esse breuis, vt rememoretur, non reintegretur, nec ab exordio vel lectione, sed secundum diuisionem, eius sumatur initium.

Vel amplificatione vtendum est, mouendo animos tepentes, & sedando commotos, quod fit per loca communia superius narrata: præterea secundum diuersos modos differendi, diuersos fines inferendo, vt puta in theologicis, ad finem æternitatis & omnipotentię: in iure quod ęquū, bonum & vtile: in oratoria, quod deceat, delectet: in mathematicis, quod maxime perspectibile est: in sermonibus deuotionalibus, ad suspiria, lachrymas: vel volu-

ptatem, aut charitatẽ dei, angelorum, ſanctorum & eccleſiæ, aut amorem proximi, aut parentum, fratrum, coniugum, liberorum, familiarum, prælatorũ, officiorum diuinorum: aut honeſtatem, vt virtutũ, maxime earum, quæ ad communitionem hominum, & liberalitatem, ac mandatorum alleuiationem, & conſcientiarum ſerenationem valent: aut ad decorem, transferendo ſenſibilia ad intelligibilia & diuina, ad mentem & vitam angelicam, & ſimilia, cohortando auditores ad ea retinenda, & in eos à quibus hæc violata ſunt, incitando odium & inuidiam, demum commouendo miſerationem: hæc omnia multiplicando, explanando, probando, amplificando, per omnes artis partes, ſecundum duplicem & multiplicem figuram, atq; ita concludendo ſermonem, quemadmodũ nunc per exempla oſtendetur.

Reliquum igitur nũc eſt, vt exẽplis quibuſdã oſtendamus ipſius diſpoſitionis ac applicationis modum, ſecundum præcepta ea, quæ in pręcedentibus tradita ſunt. Primum itaq; exemplũ ſit, quale Andreas

Canterius tradidit ſecundum planam ac ſimplicem deductionem. Sit itaq; Ieiuniũ pro ſubiecto, atq; hoc deducamus primo per figuram A.

De Ieiunio habiturus ſermonẽ, ab hoc euangelico verbo exordiar: Venient dies cum auferetur ſponſus à filijs nuptiarum & tunc ieiunabunt. Quo verbo intelligimus palam, apoſtolis, qui tunc præſentes demonſtrabantur, & per eos, toti eccleſiæ Chriſtianæ, cõſtitutum imperatumq; eſſe à domino noſtro Ieſu Chriſto ipſum ieiunium: ſic enim & alio loco legimus: Quod vobis dico omnibus dico: vigilate. Quis igitur hoc euangelico atq; dominico præcepto monitus, non ſtudeat ieiunare, vt ad æternam quæ ieiunantibus promittitur ſaturitatem perueniat, dicente domino: Beati qui nunc eſuritis, & cætera: cum perſpexerit eam virtutum copiam, quæ in ieiunio collata eſt, & quæ in ieiunio perficiuntur, & quàm recte ordinatum ac cõditionatũ eſt. Eſt enim ieiuniũ abſtinẽtia cibi & potus, quę quidẽ abſtinẽtia ea abſtrahit, quę carnis ſunt vt conſeruet ea q̃ ſpũs

ſunt, & faciat obſeruatorem ſuum ſeipſo ſublimiorem, ac ex corporali reddat ſpiritualem. Ideo inquit apoſtolus: Debitores ſumus non carni, non vt ſecundum carnē viuamus, ſed ſpiritui: ſi ergo ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus: qui enim ſecū dum carnem vixerit, morietur.

Hinc eſt quod ieiunium vnit hominē cum deo, nā & deus ſpiritus eſt, & qui adhęret deo vnus ſpiritus efficitur cum deo: ieiunium autē quo quiſpiam deo vnitur, vnum eſſe oportet non diuiſum, ſed omnibus ex ſuis partibus compoſitum, cuius integritatem nulla diuiſio quaſſauerit, vt ſcilicet ſicut corpus ieiunat ab eſcis, ita anima à peccatis: ſic totus homo ab omnibus concupiſcētijs ſuis inordinatis ieiunet capillus à ſuperfluo cultu, ieiunet oculus ab inani viſu, & aures à prauorum verborū auditu, à voluptuoſis olfactibus nares, & lingua non ab eſcis ſolum & ſaporum delectamentis, ſed & ab omni ſermone inani & verbo otioſo ieiunet. Excedat à corde omne impium fomentum, inuidia, & auaritia, & omnis mala libido, hoc enim cor-

dis eſt ieiunium: non tangant manus illi-
cita, non proficiſcantur pedes in ſcanda-
lū, ſic enim & manus & pedes ieiunabunt,
hæc enim omnia collectione & integrita-
te ſua ieiunij conſtituunt vnitatem atque
perfectionem.

Quæ itaq; ad ieiunij requiruntur perfe
ctionem, ſi vnum eorum defecerit, non di
citur recte eſſe ieiunatū, quod paucis ver-
bis Iſaias ſignificat inquiens: Non eſt hoc
ieiunium contorquere quaſi in circulo ca-
put, ſed ſolue colligationes impietatis, re-
ſtitue iniuſta, miſericordiam fac in paupe-
res, &c. Solum enim quod perfectum eſt,
hoc deo gratum eſt, quoniam ipſe perfe-
ctus, vnde illud Matthęi ſecundo: Perfecti
eſtote, &c. & Leuitici. 19. Sancti eſtote, quo
niam ego ſanctus ſum, & alibi: Nō offere
tis mihi morbidum, nec mutilatum, &c.

Omnibus itaq; amplectendum eſt ieiu-
nium, tanquam cœleſte ac ſpirituale bo-
num. Sed non dicitur ieiuniū bonum, niſi
bene fiat. Quid enim bonitas niſi commu
nicatio: bene itaq; ieiunat, qui eſcas quas
ſibimet abſtrahit, pauperibus largitur, nō

qui velut exactor, tunc quando ieiunat, pauperes affligit, debitoribus ſuis tũ maxime eſt infeſtus, quod apud Iſaiam legimus, in die ieiunij apparet voluntas in moleſtandis debitoribus veſtris, tum adijcit, eſt hoc ieiunium quod elegi, frange eſurienti panem tuum, vagos & inopes recipe in domum tuam, & cætera. Quæ bonitas niſi ieiunio acceſſerit, non erit ieiuniũ bonum, ſi autem ieiunium non ſit bonum, nõ erit deo gratum, qui nihil præcipit nec acceptum habet niſi bonum, quoniam ab eo omne bonum manat, & ex eo genere gratias ſibi refundi iubet.

Magnum eſt ieiunium abſtinere ab iniquitatibus, quia magna eſt iniquitatũ multitudo, magna etiam aduerſus hominem ipſarum pugna atque militia, vt eo maior ſit in ieiunio laus, conſtrepentibus vndique tot hoſtibus, his quidem palam, illis per inſidias, vt apud prophetam legimus: Domine quid multiplicati ſunt inimici mei. & alibi: Circumdederunt me ſicut apes: & ex hoc ieiunium illud maius eſt, quoniam ad animam pertinet: aliud ve-

ro ad corpus, & ad escas, anima autem plus est quàm corpus, & peccatum plus quam esca, imo multo pretiosior est anima corpore.

In ieiunio etiã oportet esse perseuerantiam, iuxta sacrum illud prouerbium: Qui perseuerarit vsq; in finem, hic saluus erit: & qui legitime certauerit, hic coronabitur. Hinc Moyses accepturus præcepta, quadraginta dierum ieiunium continuauit, non manducans panem, neque vinum bibens. Multa alia afferre possemus perseuerantiæ ieiunij exempla, quæ missa facio. Hæc igitur perseuerantia si desit à ieiunio, vt in alijs virtutibus laudem euacuat, minuit'que meritum, & perdit præmium.

Facit autem ieiunium possessorem suũ potentem, ad dominandum imperandumq; suis concupiscentijs illicitis: sic & econtrario dimissio ieiunij impotentem hominem facit, hinc Saluator ait: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi in ieiunio & oratione. & Apostolus præcipit: Abstine te à vino in quo est luxuria, & Ieremias:

Venter mero æstuans, spumat in libidinē. Hoc in Loth ostensum est, qui propter ebrietatem commisit incestum. hoc in Holoferne, qui exarsit in amorem Iudith, caputq́; & vitam amisit.

Tribuit ieiunium sapientiam, & diuinā & humanam, aut certe disponit ad illam: vnde illud Prouerbium: Pinguis venter, macer intellectus: Hoc patet primo de Moyse, qui ieiunando diuinam scientiā & artes complexus est: Ieiunando Helias curru igneo euectus est: itē Daniel & cæteri tres pueri ieiunantes scientiam adepti sunt: & apostoli ieiunantes receperunt spiritū sanctū: Ioannes ieiunado in insula Pathmos, reuelationes accepit secretissimas.

Ieiunium oportebit esse voluntarium: ipsa enim cibi abstinentia, nisi animæ electiōe fiat, nullam in se habet virtutē: hinc legitur: dominum Iesum spiritu sancto intrasse desertum.

Ieiunium virtuosum est, si ab homine virili fortiter sustineatur. hinc ad Hebræos 11. legimus, quomodo sancti in cauernis terræ, nuditatem, miseriam, & ieiunium, vi

riliter ſuſtinuerunt.

In veritate autem ieiunare oportet, nõ in ſimulatione, vnde dominus in euangelio: Nolite fieri cum ieiunatis ſicut hypocritæ triſtes, &c. & ergo ieiunij præmium non habebunt, & cætera, vnde væ vobis ſcribis & phariſæis.

Gloriam nullam præſtat ieiunium, niſi honeſtæ rei cauſa ſuſcipiatur, vt ſi pro criminum ignominia, nõ enim eſt pro ſuperſtitione ieiunãdum, nec pro inani gloria, vnde illud, tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.

Per figuram T. deinceps hoc
modo ieiuniũ de
ducatur.

Ieiunium differt inter ſe, nam aliud ſpirituale, aliud corporale, quæ vtraq; in vnitate & perfectione ieiunij requiruntur, vt vnum alterius vtatur ſuffragio, nam corporale ſine ſpirituali vacuum eſt, & ſpirituale ſine corporali ſæpe difficilius obſeruatur. Facit etiam ieiuniũ homines differre à beſtijs, quæ ſuo appetitu ducuntur, vt neque in cibo, neq; in potu ſibi tempera-

mentum ponant, neq; ab alia vlla volupta te cum delectabilia præsentia obiecta habent. Neque potest homo recte homo dici, si tunc solum ieiunet, cum istis caret, & non potius in ipsa abundantia modũ sibi ponat, vt de Dauid opulento rege, legimus, qui inter epulas regias sibi positas, cinerem, tanquam panẽ manducabat, & poculum cum fletu miscebat.

Sicut homo per Ieiunium discernitur à bestijs, ita coniungitur angelis, & aliquid maius in se habens quàm angeli, quoniam cibi potusq; abstinẽtia angelis per naturam inest, quod nullo corpore induti, nullo fomento corporali vtuntur: homo autẽ qui in corruptibili corpore spiritualẽ vitã meditationemq; suscipit, potest angelis vel similis esse vel maior, angelicã in eo imitatus puritatem actione virtuosa.

Sicut angelis bonis ieiunium cõcordare facit ieiunantem, ita malos dęmones expugnat & fugat, quos crapula libidoq; improbi ianitores in atrium morale hominis admiserunt. Vnde Saluator ait: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi in ieiu

nio & oratiõe. Sic de Iuda legimus, quod post buccellam intrauit in eum satanas, videlicet quasi crapulæ sequax.

Ieiunio autẽ multiplex cõstituere possumus principium: nam in lege iustitiæ, ante peccatum institutum est, vt esset prohibitione lex, & ex obseruantia meritum: præcepit enim dominus, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent. Institutum est post peccatum in pœnã, dicente domino: in sudore vultus tui vesceris pane tuo, quo sæpe fraudaberis, & cætera: similiter quadragesimale ieiuniũ inuenimus in Moyse, in Helia, in Esdra, in Iudaica obseruantia, item in Christo, in apostolis, in pontificibus, & sanctis patribus institutum.

Ieiunium est mediũ coniungens in homine ea quæ inter se frequenti pugna certant, animam scilicet & corpus, vt inquit Apostolus: Caro concupiscit aduersus spiritum, & cætera: quare nisi ieiunio compescatur, sub spiritus imperio difficile cõtinebitur, quod Sapiens in Parabolis innuit diecns: Qui delicate nutrit seruum su-

um, inueniet eum contumacem.

Finis ieiunij est, vt corporis affect⁹ supprimi possint, vt animus nõ impeditus delectatione crapulæ, liberior sit ad suũ officium exercendum.

Similiter hic aliqua inueniendo de vltimo triangulo.

Per figuram autem Q deducimus ieiunium, quærendo de eo, per diuersas quæstiones & diuersimode: vt, vtrum ieiunium est bonum, vtrum bonum sit ieiunare, quid est ieiunium, quid est in ieiunio, & in quibus est, quid operatur ieiunium in homine, quis tenetur ieiunare, quis nõ, de quo est ieiunandum, quare institutum ieiunium, quale debet esse ieiunium, quantum debet esse, quando est ieiunandum, vbi ieiunandum, vbi fuit institutum ieiunium, à quo fuit institutum, quomodo ieiunandum, cui ieiunãdum, quotuplex est ieiunium, quoties est ieiunãdum, & sic de similibus, accipiendo solutiones quæstionum eiusmodi secundum regulas suas, miscendo figuram A & T vt supra docuimus.

Alterum nunc exemplũ esto, quod ponit ipse Raymundus in sua Rhetorica.

Socrates ille philosophorum princeps facile & pater omnium, adolescentem quẽdam ingenua & liberali forma præditum intuens, cũ is quidem tacitus diutule astaret: quin inquit loquere: age vt te videam o adolescens: scilicet super animo & oratione magis quam specie exteriori iudicandum ratus. Atque equidem nunc quoque haud aliter censeo excellentiam tuam doctor egregie, seu potius omnes vos qui adestis: vnus enim pro omnibus locutus est: velle animi ingenioli'que mei ex oratione periculum facere: Et equidem tamet si nunc vereor vt expectationi vestræ parum satisfaciam, tamen quia non est quo possim hoc onus dicendi honeste auersari, in eum enim vltro dicendi campum vt Gorgiano more quacunque de re velletis dicturũ spoponderim, nec mihi nunc pedem retro licet referre, quippe galeatum sero duelli pœnitet. Esto igitur quod mihi excellentia tua proposuit, dictionis huius thema, ex media philosophorum ac diale

cticorũ ſchola depromptũ. Accidentia cõ ferunt magnã partẽ in eo quod quid eſt. Et quoniã non breuitate dialectica, quin oratorio ſyrmate propoſitionẽ hanc tractare cõtendimus, primum omniũ diſpiciamus, ſint'ne acciden tia, & quid ſint: deinde quid ſibi velit hoc, quod quid eſt: ac poſtremo, quõ magnã partẽ accidẽtia in eo ꝙ quid eſt, cõferant. Eſſe accidẽtia quodã modo ſed nõ ſimiliter tradũt philoſophi, id quod accidentis peruulgata dictio declarat, quippe accidẽs eſt quod poteſt adeſſe & abeſſe præter ſubiecti corruptionẽ. Nimirũ igitur eſſe accidẽtiũ à ſubiecto depẽdet, ita ſane vt abſq; ſubiecto oĩno quidẽ nõ ſint, cuius ratio eſt, quia ſunt in alio, & non quidẽ vt pars. Impoſſibile eſt tamẽ ipſa eſſe abſq; eo in quo ſunt: cõmenſurantur igitur ſubiecto, & ſubiecti numeroſitate numerãtur. Sic nẽpe hæc albedo, & hęc triangularitas ſunt, quatenus hoc aut hoc (cui inſunt) ſubiectũ permanet, ſimulq; cũ eo (vt ita dixerim) adoleſcunt & ſeneſcũt, & intereunt, & locũ mutant, & circumſcribuntur, & peregrinantur, & ſedent, & cõ-

plicantur. Atq; ad hunc quoq; modũ sæpe numero inuicẽ cedunt, scilicet calore pulso frigus admittitur, & calamitosam paternitatem orbitas excipit, & dulce olim cõiugium tristi viduitate mutatur. Iam vero ex his quę de accidẽte dicta sunt, id quod quid est, quid aut cuiusmodi sit patere arbitror: non semel enim subiecti mentionẽ fecimus, cui quantum, & vt ita loquar, entitatis ratio proprie conuenit, vt quod suæ entitatis robore accidentia sustinet & fulcit atque sustentat: quippe à substando haud dubium substantiæ nomen deductum est: & prima quidem substantię quę principaliter & maxime substare dicitur. Hoc itaque quod substat ex his quæ ei accidunt persæpe cognoscitur: siquidem substantia intelligibilis est, accidentia fere sensibilia, quæ sensibus interioribus exterioribus' que percipiuntur. Vt autem sensus nostri sunt intellectus, sic ea quoque quæ sensibus percipiũtur, ministerio quodam ad eius cognitionẽ quod intelligibile est quasi manuducũt. Enimuero vt multiplex est accidẽtiũ varietas, sic multiplex

quoque ad cognitionem eius quod quid est insinuatio. Hanc autem accidentium varietatem, nouem philosophi distinxere capitibus, quæ principia seu prædicamenta appellant, mirũ'que illud est in tanta ipsorum varietate, summam ad hoc esse concordiam, & asperrimas rursum inimicitias: nam vt verbi gratia dicamus, calor & frigus conueniunt quidem maxime: nã sub eodem sunt genere qualitatis: & maxime quoque discrepant, nam mutuo se expellunt, neque inuicem se compatiuntur, capitalius'que omnino est inter accidentia principalia seu extrema dissidium: nam media quanquam vtrunq; non participant, tamen atrociter inuicem non confligunt. Omnino vero vt in præliando, quod efficacius est alterum vincitat'que expugnat, in'que eius locum succedit: at vbi æquo marte pugnatur, longius est certamen. Sic sane in ijs quæ ex contrarijs cõposita sunt, assidua est belligeratio & ijs illa Platonica, donec mixtum soluatur, & compositio ea labefactetur. Sunt autẽ hęc quæ diximus hactenus vulgo quoq; phi-

losophantium notoria, & quæ scholarum omnium (si quidem sentiant) parietes & tabulata percallent. At (si quidem libet altius audire & dignitatibus vestris accommodatius) alia ratiõe hanc ipsam proportionem pertractemus. Accidentia nunc itaque libet appellare, omnia quæ extra deũ sunt, & quæ deus non sunt: solum autem deum id quod quid est. Atque ne id noue aut affectate nimium dicere videamur, dei ad Moysen loquentis vnum afferatur verbum: Interrogauit Moyses dominum: quinam esset & quod haberet nomen. Ille autem, ego inquit sum qui sum, sic loquere filijs Israhel, qui est misit me, propterea q̃d quid est, bonum hoc esse necesse est, solus autem deus bonus, solus igitur deus est, qui ergo non sunt deus, haud inepte hac cõsideratione accidentia dicemus. Sed bonitas creata est illius increatę bonitatis velut vmbra quædam. Nempe illa immensa est atque æterna, hæc autem finibus certis conscripta, & temporis angustijs inclusa. Potest illa diuina quidem bonitas absque mundana subsistere, mundana autẽ absq;

diuina nequaquã. Atq; hæc testatur Simonides ille noster, cum ait: Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate Iam vero cognitio & industria quæ omnibus quidẽ rebus aliqua quodammõ inest, his siquidẽ clarius, illis aũt obscurius. Similiterq; ardor & studium sui aut rerũ similiũ, & si conuenientiũ oĩa hæc sunt ex cognitione amoreq; diuino expressa, sed adeo sane lõge, vt respectu lucis illius quæ solẽ vincit, & amoris flagrãtis tenebrę cimeriæ & gelu glaciale possunt appellari. Quid dicã de virtute, quęcũq; ea rebus inest, nisi diuina sit virtute fulcita, nõne oĩs fragilis est & caduca? Fallaces vero rerũ cõditiones et instabiles (vt ita loquar) status, quis nõ videt, nisi qui sciẽs ac volẽs quocũq; se vertat corpis animiq; oculos claudit? O vanas hoĩm spes, o desideria cæca, q inter tantã tamq; insignẽ rerũ omniũ fragilitatẽ, gloriæ studẽt, qui in his quæ dixi accidẽtibus firmamẽti aliquid collocãt, & non potius in eo qui est. Astruit ille ædes marmore pario, & summo auro lacunaria obducit: excauat ali⁹ mõtes, et abdita inde

eruit metalla: ali⁹ agris atq; hortis colēdis studet, & frequentius alius cogit armēta, multo vero magis pleriq; hominibus sub potestatē suā redigendis incūbunt, & nec suo nec alieno dū id efficiāt sanguini parcūt: q̄ si quis est animo paulo erectiore sidera cōtēplatur, aut intelligētias quas appellāt inuestigat. Sed nō est studiorū fructus si quis in eo subsistit, quin maius fuerit operę pretiū, in eius qui est cognitionē pergere, ex accidentiū horū contēplatiōe, magnā quippe partē cōferunt in eo quod quid ē, hoc est ad eius qui quod est, cognitionē. Insensibilia eīm dei (vt ait Paulus ad Ro.) à creatura mūdi per ea quę facta sunt, intellecta cōspiciuntur. s. domorū atq; turriū præsidia quibus ciuitates priuatim publiceq; firmantur, deū rerū omniū ostendūt præsidē esse, mōstrantq; tutorē: quippe siquid in his præsidij est quę manus fabrefecit humana quāto magis in eo qui ipsas hominū fabricatus ē manus. Recte igitur propheta illa psalmographus: Nisi inquit dn̄s ædificauerit domū, inuanū laborauerunt &ce. Quod si ab ijs qui artificio

conſtant, ad naturam magis libet accedere, per omnes gradus offendemus, aliqua eorum quę nos in eius qui eſt, cognitionẽ adducãt, ſcilicet (vt verbi gratia aliqua attingamus) inexhauſtæ fontium ſcaturigines indeficientem nos credere monẽt dei bonitatem, qua aſſidua largitiõe nihil minuitur aut euacuatur, ceu fontes perpetua aquarum emanatione non deficiunt vnquam, neque ſiccantur. Terræ vero ipſius latitudo, ſeu ampliſſima dixerim potius cœli capacitas, immenſam dei imaginem teſtantur. Iam vero perpetua hæc elementorum iuuẽta, minime ſeneſcentem dei indicant æternitatem. Quid innumeræ arborum & plantarum vires, vim ne dei omnipotentem approbant? Mirum hercle ſi medici ex harum contemplatione, impoſitione diuinæ admirationis non rapiuntur. Alia vero multo luculentius, eum qui eſt, nobis oſtendunt, nempe formicæ, apes, feles, canes, mille' que huius generis, induſtria ſibi ingenita, creatoris ſapientiam, quanquam muta prædicare videntur. Hinc Salomon: Nunquid non ſapientia cla

mitat in summis excelsis'que verticibus?
Rursus alia quoque affectibus suis diuini
animi quasdam exhibent notas, pugnant
quippe pro catulis, & coniugia sua parti-
cularia defendunt, virtutes autem diuinas
nullum animal tam clare exprimit quam
homo, in ea enim iustitia, misericordia, pru
dentia, ita quidem, vt si semet homo sedu-
lo cōtempletur, possit bonam magnamq́;
partem cognitionis eius qui est, ex suiipsi
us consideratione venari. Nec mirum est
enim, ad imaginem & similitudinem dei
factus, siue enim inferiora se, siue semeti-
psum homo rimetur, abunde inueniet, qui
bus in eius qui est, cognitionem aliquam
adducatur. Quod si suspiciat, & in ea quæ
supra se sunt, oculorum mentisq́; aciem di
rigat, pape quanto insignius eum qui est
cognoscet: Cæli enim enarrant gloriā dei.
Et certe veritatis diuinæ haud vsquam ali
bi tam clara sunt quam in cælo documen
ta, vbi stellæ etiam quæ errones appellan
tur, minime errant, sed lege certissima ori-
untur & occidunt. Igitur (is qui mihi sæpe
vocandus ad partes) Dauid propheta ait:

Sol cognouit occaſum ſuum. Deniq; ſi daretur nobis angelos penitus cognoſcere, vbi omni perſpicacitate dei gloriam intueremur, ſunt enim ceu ſpecula certiſſima nulli obnoxia corruptioni, quæ diuinitas aſſidua ſui cõtemplatione nitidiſſime expoliuit. Sed iam quidem diutius ac propoſitum fuit, in accidentiũ ſerie immoratus ſum, & multo tamen minus quàm res ipſa poſtulat, nullus enim dicendi finis eſſet, ſi quis velit quæ in rebus ſunt diuinitatis imagines ſingulas proſequi. Et omnino autore Dionyſio de rebus ſacris perfectiſſime loquendum eſt. Ergo poſt quàm accidentia magnã partem cõferre, in eo quod quid eſt monſtrauimus, idemq́; & mathematice & theologice fieri admonuimus, nunc quę in eandẽ ſententiam ex medicis atq; iuriſconſultis dici poſſent, cõſulto omittimus, tũ quod ex his, quæ dicta ſunt, plæraq; horũ trahuntur, tum ne ad clepſydram (quod aiunt) declamans, nouum ab integro ſermonem ordiamur.

Vno autem longiori exemplo hanc artem planiorem faciemus.

Sit itaqȝ hoc pro themate: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Pro deductione huius aliorumq́ȝ similium sequens processus aduertatur, incipiendo per regulã entitatis, ac quæstionem vtrum, ostendendo primo spiritum ipsum esse, hoc modo vt sequitur exordiendo:

Summus & omnium opifex deus, æternitatis dominus, fons & origo iustitię, qui omnia fecit & creauit, non in tẽpore, neqȝ ex tempore, sed ex opere suo, simul & iam temporis dedit initium, quod quidem opus, extra suam naturã & substantiam nõ est, quoniã non est mundus deus, neqȝ aliquid dei. Deus enim ante mundi huius opificium, credi aut intelligi nõ potest aut otiosus fuisse, aut solus, quasi per hoc æternitatis tẽpus, à tot æternis seculis, ab ipsa æternitate, commentatus sit quid se facere oporteret. Est ergo in deo actio quædam intrinseca, naturæ & substantiæ consors, quem recte spiritũ domini nominamus. Neqȝ enim sine spiritu deum esse fieri potest, si deus ipse est, & si aliqua suarum dignitatum in ipso vere esse dici possit, esse

enim diuinum cum sit natura bonum, & ipsamet bonitas, incõmunicabile esse non potest, est enim bonitas, ratione cuius bonum est bonum, & bonum agit bonum, quod nisi in communicatione esse nõ potest: itaque quomodo ab æterno deum bonum esse dicemus, qui nullum bonum agat, nullum spiret bonum spiritum, sicut ipse est bonus, nam & deus spiritus est, & ex seipso spiritum spirat, non separatum, quia ex sua substantia est, quæ indiuisibilis est, sed sibi coniunctum, atque eiusdem secum immensitatis & æternitatis: nam si infinitus est deus, infinitum aliquod esse producit, hoc autem non est mundus qui certos suos habet terminos, certa sua latitudine ac longitudine descriptus: similiter non terra, non ignis, non aliquid horũ quæ conspicimus siderum, hæc enim omnia finita sunt, sed deus ipse, æque infinitum, æque immensum incomprehensibilemq; spiritum, ex se spirat, spiratione veniente ex illa immensitate, & tamen ab illa immensitate non egrediente, quoniam & ille immensitatis capax. Etiam cum

æternus ſit deus, & otioſum vel ſolũ eſſe non poſſe bonitas facit æqualem ſibi ac coæternũ producere immenſitas ipſa æternitasq́ concedunt, ab æterno autem mundus nõ fuit, ſpiritum ergo habet deus, qui vt eſt immenſitate coæqualis, ita duratiõe coæternus.

Sed poſſet quis opponere iſtis, ſi deus eſt immenſus & infinitus, ergo nihil producit à ſe ab æterno realiter diſtinctum, ſed ab æterno ſolus deus. Item cum nullũ ęternum ſit principiatũ, ſpiritus vero principiatus, igitur nõ æternus. Probatur hoc, nam quicquid aliud producit, prius eſt eo quod producitur: ſiue fiat neceſſitate, aut voluntate, vel natura, ſiue etiam ſit extra naturam, etiam ſi productum ſit idem cum producente in ſubſtantia, vt riuus cũ fonte, tamen ille natura prior eſt, ſimiliter in productione voluntatis, electio præcedit actum, ergo coæternus deo ſpiritus eſſe non poteſt.

Sed eiuſmodi oppoſitionem diſſoluit ipſa differentia ſeu diuerſitas actionũ dei aliarumq́ rerum agentium: nam omnes

operationes diuinæ, secundũ modũ operationum diuinarum, simul sunt cũ ipso esse diuino, quicquid enim per suam formã agit, & quod ipsum pura forma est, neque prius est & agit, necꝫ prius agit hoc quàm illud, cum simul omne suum esse complectitur, propter immensitatem, omnẽ durationem suam propter æternitatẽ, omnẽ etiam actũ suum propter omnipotentiã: spiritus aliquis diuinus est, & diuina spiratione ac substantia coessentialis, ipse idemq; & vnus cũ deo, vt nõ possit ab eo seiungi præterquã per eũ modũ qui relatiõis est, sic enim à deo differt ipse deus. Possibile itaq; est cũ deo spiritũ esse, qui sit sua sapientia, aut certe suæ sapiẽtiæ amor, idẽ ipse deus. virtus dei manãs ex potẽtia, veritas ex sapientia, gloria ex bonitate, vt sicut in ipso deo sit simplicitas, extra oẽm summa cõmixtionem, et vnitas omni multiplicitate repugnãs, similitudo sine similiũ diuersitate, æqualitas siue æqualiũ disiunctiõe, sic etiam in ipso deo summa distinctio est, nã otiosum deũ ac nihil agentẽ (velut Epicurus dicebat) esse non potest, agit ergo

aliquid,& actus quidem alius ab agente, quanquam nō aliquid aliud secundū substantiā,sic & cogitat deus,& cogitatio nō est cogitans,& diligit deus,& dilectio nō est diligēs,ergo spiritus dei à deo est alius quidem personaliter ab eo distinctus,spirante aliud secundum personam, spirādo idem secundū essentiam. Referunt enim ad idem, spirans & spiratum,& id oppositionis genus quod secundum relationē est solū in deo considerare licet omni alia oppositione semota.

Ostensum est per regulā Vtrum,& figuram A,spiritum ipsum esse. Idem modo ostendere possumus per eandem regulam, & figuram S.hoc modo:

Deniq; diuinū spiritū esse, tota mūdi series, ab ipso suo ducta principio apertissime monstrat: nā cū deus ipse est æternus, et ipse aut solus aut otiosus esse nō potest, creatum vero nullum est æternum, est ergo spiritus aliquid dei,& ipsi deo coæternus,nō enim potest bonitas dei esse bona, nisi spiret, neq; immensa, si non ex maximo & infinito illo bono, immensa atq; in

finita actio procedat, coæterna & coæqualis suo principio. Quid enim deum posse dicemus, qui nihil agat, quid cognoscere, qui nihil cogitet, quid velle, qui nihil amet, hoc autem totum spiritus est, siue diligere, siue cognoscere, siue agere.

Angelus etiã à deo creatus, cæteris creaturis superior, & spiritualis naturæ, ostendit deum spiritum esse, & spiritum spirare, nihil enim est creatum, cuius non sit in creatore idea: angelus spiritus est, igit' in deo exemplare suum habet, vt diuinum spiritũ esse oporteat, quid enim in angelo spiritualis bonitas, nisi ex deo bonitas in ipso spirata: quid spiritualis magnitudo in angelo, nisi magnificus spiritus magnifice spiratus à deo, sicq́ in angelo duratio, si non in deo sit æterna & perpetua spiratio.

Cœlum ipsum spiritu mouetur, siue ille angelicus sit, siue ipsi cœlo intellectus insitus, quam nonnulli cæli animam vocãt, semper hic à deo est, & diuinum spiritum ostendit: nã quo pacto tanta cœli magnitudo perpetuis legibus consistere posset,

ſi non maximus ille deus etiã huic machinæ præſideret, hoc vero ita per mediũ ſpiritum fieri oportet, actus enim omnis eſt in fluxu, ſiue manenti, ſiue egredienti.

Videmus etiam hominem ſpiritu viuere, & diuerſos in homine ſpiritus eſſe, aliũ alio maiorem, atq; vnũ alteri præeſſe: quare ad verum ſupremum ſpiritum, qui diuinus eſt, peruenire oportet, vt in omnibus magnis ad aliquod maximum quod ſit infinitum, & in omnibus durabilibus, ad aliquod æternũ. In ipſis ergo ſpiritibus, etiã quos ſubordinatos in homine videmus, ad vnũ ſummũ & immẽſum ſpiritũ, à quo fluxus omniũ deriuat, peruenire oportet.

Sic etiam in alijs viuentibus conſiderare licet, ſiue perfecta ſiue imperfecta ſint, imaginatiua aut ſenſitiua: nam ſine ſpiritu neq; viuunt neq; mouentur.

Vegetabilia etiã ipſa quod extendũtur & creſcũt, & ſuo modo viuũt, ſpiritu quodã hoc agũtur, per humores deſcendente.

Elemẽta etiã ipſa, quamuis inter ſe ſeparata ſunt, & aliud terra ſit, aliud aqua, &c. ſic tamẽ ipſis ſpiritus immixtus eſt, vt ſine

illo esse non possint.

Sequitur itaq;, deũ habere spiritũ sibi intimũ, quo se moueat sine mutatiõe, operet̃ sine passione: quo mediãte etiã fieri id intrinsecũ spiritus habet in deo, quo agat, faciat, regat spiritus omne opus suũ, & quicquid in vniuerso suo opere administrat. Manifestum est ergo spiritum esse diuinũ, vbi tot alij spiritus spirituumq́; operationes comperiuntur.

Satis nunc ostensum est, spiritũ ipsum esse: sed quid sit hic spiritus, modo videndũ est, sed priusq̃ ad eius diffinitionem accedamus, diuisione vti oportebit, quoniã diuersimode hoc nomen spiritus in sacris literis positum reperitur.

Est itaq; ex spiritibus creatis, spiritus angelicus corpori nõ cõiunctus, qui quoniã nõ materialis, nõ corpore⁹ est, suũ esse nullo vocabulo aptius explicari potest, q̃ q̈ dicatur spiritus: hinc apud prophetam legimus: Qui facit angelos suos spiritus, & inter hos spiritus multę varietates sunt, tũ ordinis & officiorũ, tum morum & qualitatum, quæ hoc loco prætereunda sunt.

Est alius spiritus humanus, et ille est corpori cõiũctus, nõ tamẽ corporeus: immortalis, incorruptibilis, immaterialis, quoniã forma est homini, cui corpus materia est: & hunc spiritũ, animã appellamus, qui est principiũ vitæ, sensus motus, intellectus, in hoĩe imaginẽ diuinã maxima sollicitudine prę se ferẽs, nõ ductus de potẽtia materiæ, vt cæteræ formę, sed in ipsa incorruptibilis, inextinguibilis, separabilis tamẽ, et aliquãdo etiã corpus suũ quod deseruit reassumpturus. Et de hoc spũ inquit apostolus, Si spũ viuimus spũ & ambulemus. et alibi: Caro cõcupiscit aduersus spm̃. et Iacobus: Corpus sine spũ mortuũ est. & Genesis legit: Fecit deus hoĩem de limo terrę, & inspirauit in faciẽ eius spiraculũ vitæ.

Est pręterea spũs animalis, qui omni animali post hominẽ inest, etiã ipsi homini, & in hoc spũ cõseruantur virtutes corporis, atq; à suis fontibus per totũ corpus manant, siue sint animales, qui sensum & motũ ministrãt, quibus à cerebro dicitur esse principium: siue vitales sint, quibus à corde prima sedes: siue naturales, quibus nu-

tritio, digeſtio & generatio deriuantur, inter quē ſpiritū & animā quid interſit, per Auguſtinum de ſpiritu & anima pluribus diſputatur.

Eſt præterea ſpiritus ille, quem ore, naribus trahimus, quãuis eo carere non poſſumus, refocillatur enim cor, neq; tamē eſt ſpiritus naturalis, quàmdiu conuerſus nō eſt per nutritionē. de hoc ſpiritu legimus apud Iob: Spiritus meus attenuabitur, & Sapientiæ ſic, Caue tibi ab homine cū ſpiritus eſt in naribus eius.

Eſt pręterea alius ſpiritus elemētalis, vt eſt aer, maxime ſi moueatur, vt apud prophetā, flabit ſpiritus eius & fluent aquæ.

Omnes quidē hi ſpiritus diuini ſunt, ſed ille maxime ſpūs domini eſt, qui eſt diuinus, & ipſe deus, & de hoc nunc ſermo eſt, cui⁹ deſcriptio niſi relatiue dari nō poteſt, ſpiritus enim refertur ad ſpirãtem, & eius quidē duplex reſpectus, vnus principalis & ille intrinſecus inſpirantē: alius accidētalis & ſecūdarius, qui progreditr in exterius. Spūs igitur dñi duplex eſt, alius intrinſecus, alius extrinſecus. Intrinſecus eſt ille,

qui ipsi diuinę substãtiæ & naturę cõsors, idẽ ipse deus, diuina intuitiuaq; in spirati one in deo est, et in deo spiratur, et quoniã ille spiritus est deus, et spiritus dei dicitur: spiratur enim à deo, & tamẽ à deo non egreditur neq; exit, sed in ipso manet.

Extrinsecus vero spũs dei est, nõ diuersus quidẽ à priori per essentiã, sed solũ secundũ rationẽ, & de hoc spũ præsens sermo ẽ, quãdo dicitur, spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ & alibi de eodẽ dicitur: verbo domini cœli firmati sunt, & spũ oris eius omnis ornatus eorũ, agit eñ deus p essentiã suã, & agere suũ est suũ esse & posse, qp in nulla alia re inueniri potest, neq; enim quũ loquitur deus, ita loquitur, q̊d suũ loqui nõ etiã de⁹ sit, quis hoc ipsum qp sermone efficitur ex intrinsecis opatiõibus, non sit de⁹, ergo ille idẽ spũs extrinsec⁹ diuin⁹ est, qui ẽ intrinsecus, sed diuerso respectu.

Est itaq; spiritus dei intrinsecus, ignis amorq; ex mẽte verboq; diuino procedẽs, ipsam mentẽ diuinã cũ est spiritus domini, et spiritus sanctus: nihil enim est in deo, quod non idem deus sit: nullum in eo acci

dẽs, nisi prædicatiõis, realis aũt inhæsiõis nullũ, qa ẽ forma simplex & actus purus.

Sed spiritus domini secundũ relationẽ extrinsecã, est diuina operatio, immediate ex diuina essentia & virtute procedẽs, ad producendũ aliquid ideatum: neq; enim vllo modo est medium inter deum & spiritum suũ essentialẽ, neq; inter spiritum dei & proprias operatiões diuinas mediũ intercidit, quoniã in deo est virtus dispositiua, operatiua & omnia illa quæ ad perfectionẽ operationis requiruntur. Nam quũ actio fit à maiori ad passionem sibi proportionatam, & deus ipse omnibus rebus maior est, & omnis res minor deo, nõ potest aliqua res esse resistens operationi diuinæ, aut nõ capax operationis eius, ergo neq; aliena dispositione vel administratione vtitur in actibus suis.

De hoc itaq; spiritu, eo modo spirato, misso, replẽte & operãte, diuersis in locis sacrarũ literarũ legimus, vt illud: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. & alibi: Spiritus domini ferebatur super aquas. & alibi: Ingressus est Iesus spiritu sancto in

desertũ. & alibi: Effundam de spiritu meo super omnem carnem: & de Antichristo legitur in Apocalypsi, Quoniam interficiet illũ deus spiritu oris sui: quæ omnia loca ostendunt, spiritũ ita vere describi posse, vt descriptus est intrinsece & extrinsece. Vnde illud Ioannis de spiritu intrinseco. Tres sunt qui dant testimoniũ in cœlo, pater, verbũ & spiritus sanctus, & hi tres vnũ sunt: de spũ extrinseco sic: Et tres sunt qui dant testimoniũ in terra, spiritus, aqua & sanguis: & hi tres vnum sunt.

Sed vt apertius quid iste diuinus spiritus sit intelligamus, quia totus et plane explicari nec vere diffiniri potest, multiplici circuitione naturam ipsius ambiamus.

Est itaq; spiritus dei, prima diuinę bonitatis enarratio, communicata cum essentia diuina & operatiõe. Est spiritus dei magnitudo amplitudinis diuinæ, per quã neque spirãdo magnificatur deus, neq; ex seipso producẽdo diminuitur, quoniam non est illa immensitas diminutionis capax, aut vnitas multitudinis, aut sublimitas inæqualitatis, cuius virtus in deo sita est, quæ

in ſpiritu ipſa inſpiratione oſtenditur, vt idem ſit ſpiritus cum deo, atq; eidem deo æqualis, atq; illius etiam vnitatis & æqualitatis nexus, perpetua firmitate eos coniũgens. Eſt itaq; hic ſpiritus diuinæ poteſtatis exemplum & actus ipſe, quo diuina poteſtas oſtẽditur, actus videlicet extrinſecę operationis. Ergo ſpiritus ſanctus ſicut actus eſt diuinæ poteſtatis, ita eſt immemoratio diuinæ ſapientiæ, dilectio diuinę voluntatis, diuinæ virtutis operatio, exẽplar veritatis, quies gloriæ, pulchritudo diſtinctionis, concordantia vnionis ſine oppoſitione, medium coniunctionis, inter principiũ paternitatis & finem filiationis, ſummaq; æqualitas omni maioritate & minoritate remota: & ita fit, cum ſit maioritas deo ad creaturã, minoritas vero creaturæ ad deũ, æqualitas quędã inueniatur nõ extra ſed intra deũ, et ea eſt ſpiritus ſanctus.

Eſt itaq; ſpirit⁹ ſanct⁹, portio quædã diuinæ ſubſtãtiæ & naturæ, nõ partita neq; diuiſa à deo, ſed ſola relatiõe diſtincta, procedẽs interius, miſſa et replẽs exteri⁹, operata interius, operãs exteri⁹, in omne id q̃d

operatū est: & hic ſpiritus replet orbē terrarū, repletiōe operatiua & conſeruatiua.

Satis nūc de ſpiritu loquuti ſumus, quã uis adhuc plura dici poſſent. Sed reſiduū nobis eſt, vt quomodo hic ſpiritus repleuerit orbem terrarū, videamus. Priusquã vero id aggrediamur, quid per orbem terrarum ſignificetur, oſtendemus: Eſſe nanque orbem terrarum, primum oſtēdit bonitas operantis, qui non ſolum aliquid facit intrinſecum, ſed et extrinſecum: & quoniam id extrinſecū, ideo magnum quidē fecit, ſed nō infinitum: ita etiam durabile, ſed non æternū: ita etiam agens, influens & operatiuū, vt ſuę poteſtatis vim oſtenderet: ita cū aliquid fecit ex nihilo ſuæ ſapientiæ conſideratione, ita dilectionē ſuã in tantæ tã cōfuſæ machinæ cōſeruatiōe, virtutē in agēdo, veritatē in exiſtēdo, gloriã in quieſcēdo demonſtrans. Nihil enim aliud orbis terrarū hoc loco nobis inſinuat, q̄ aliq̄d materiale, cōfuſum, vacuū formis chaos. Nam quū manifeſte videmus, eſſe aliquod cōmune materiale poſſibile, in hoc orbe terrarū per diuerſas ſpecies cō

municatũ, facile ex hoc intelligimus, commune quãdam & cõfusam materiã fuisse principio, quę postea formarũ diuersitate, distincta ẽ: Nã cœlũ & cætera oĩa quę sub cœlo sunt, oĩa habẽt aliq̃d corporale, sensibile, mobile, mutabile, quibusdã tamẽ gradibus: hęc aũt omnia secundũ materiã, nõ secundũ formã proueniunt. Apparet itaq; materiã aliquã his oĩbus inesse cõmunẽ, quę eẽt aliqua bonitate bonificãda, magnitudine magnificãda, distinctiõe distinguẽda, replenda formis, quæ oĩa suapte natura esse, nec fieri possunt, sed p̃ spm̃ dñi fieri necesse ẽ: nihil em̃ suapte natura cõfusum, p̃ se distingui potest: impugnãt em̃ se mutuo distictio & cõfusio, ne vnũ alteri principiũ esse possit: cõfusio em̃ materiã habet proxime, distinctio vero formã seu efficiẽtẽ. Posita itaq; ẽ in orbe terrarũ, scilicet opere creato & partiũ suarũ distinctio, quę separet cõpositũ à simplici, materiale à puro formali, commixtũ à cõmixto, similiter oĩm illorũ inter se vnio, videlicet materię & formæ, atq; cõcordantia in cõtrarietate. Sic etiã ipsa terra vt pura materia, principi

um habet ad formã, ratione aptitudinis, q̃ mediũ est, qua peruenitur ad perfectionẽ & finẽ operis: atq; per hunc modũ adhuc in cõfuso terrarũ orbe est æqualitas cõfusorũ, & mixtorũ, maioritate & minoritate secundũ distinctionẽ disposita, pro nobilitate formarũ, quibus orbis terrarũ repletur, per spiritum domini, repletione videlicet operatiua & conseruatiua.

Ipse em̃ spũs diuinus simplex forma ẽ, orbis vero terrarũ informis materia: recte itaq; considerare possumus, in spũ, diuinã bonitatẽ diffusam: in orbe vero terrarum, malitiã indigentẽ: in spũ, magnitudinẽ infinitã: in terris, corruptibilitatẽ & mutationẽ: in spũ, potestatẽ agẽdi: in terris, possibilitatẽ patiẽdi: in spũ, potẽtiã rectricẽ: in terris, imperfectionẽ errantẽ: in spũ libertatẽ: in terris, necessitatẽ: in spũ, virtutẽ: in terris, vitiũ: in spũ veritatem immutabilẽ: in terris, figmentũ corruptibile. Spũs in se orbem terrarũ & in ipso existens, semper vnus atq; idem manet, operans in orbe terrarũ, ab illo nunquàm immutatus, sed illũ immutans, faciens illum ex malo bonũ, ex

paruo magnũ, ex mutabili durabilẽ, ex cõfuso distinctũ. Hoc ẽ suũ replere, quo recte dicimus, spũs dñi repleuit orbem terrarũ.

Vnde euenit, vt sicut diuinũ quendã spiritũ esse oportet, qui vt procedit intrinsecus, ita operatur extrinsecus. Sic & orbem terrarũ esse dicimus, vt in illũ operetur, illũ repleat, vt scilicet ipsum orbẽ terræ qui de se bonus est, sua repletiõe bonificet, immẽsitate sua extendat ac multiplicet, æternitate sua cõfirmet, potestate cõtineat, sapientia regat, amore diligat, virtute operãdi vim tribuat, veritate certa lege cõscribat, gloria in fine suo cõquiescere faciat, distinctiõe quę cõfusa sunt separet, cõcordia distincta oppositaq; cõnectet, principiũ sit influẽs, mediũ perfluẽs, finis affluens et refluẽs: quã repletionẽ si ab orbe terrarum sustuleris, maioritas ipsius tẽdet ad minoritatem, omni æqualitate semota.

Iam vero diuinũ esse spiritũ, orbemq; terrarũ, tota mũdi series ab ipso suo ducta principio apertissime mõstrat, & eundem spiritũ ipsum orbẽ terrarũ replere, cõsequitur vt ipsum bonificet: omne enim bonũ

natura sua diffusiuũ est, suũ enim et esse et posse natura participãt: et quo plus habet de essentia boni, eo amplius habet de potestate bonificãdi. Cũ itaq; spiritus domini bonus sit, opus suũ est bonitatẽ cõmunicare. Itaque spiritus dñi bonus, ab ipso bono itaq; spiritus domini bonus sit, opus suũ est bonitatẽ cõmunicare. Itaq; spũs domini bonus, ab ipso bono participatus, atq; eidẽ semper cõiunctus, principiãs in orbẽ terrarũ bonitatẽ, potẽter ac sapiẽter replet illũ: nisi enim ita esset, tota ipsarũ terrarũ potentia & essentia tenderet ad corruptionẽ. Et quanq̃ spiritus iste distinctus sit à terris, tanq̃ infinitus à finitis, ęternus à mutabilibus, pfectus ab imperfectis, mira tamen cõtinuitate ipsi orbi terrarũ intimus est, penetrãs sua bonitate omnes punctos essendi, in toto illo orbe transfusus, penetrans omnia, & tamen nõ comprehensus.

Sed opponet forte aliquis, spiritũ æternũ esse, orbẽ vero terrarũ nõ ex tẽpore sed in tẽpore creatũ; sic spiritus æternã bonitatẽ esse, temporalẽ vero eã quæ est orbis terrarũ; itẽ spiritũ ipsum otiosum dici nõ

posse, quoniam necq; deus ipse otiosus est cuius est ipse spiritus, terrās aūt repleri nō potuisse, quādo orbis terrarū necdū erat. Porro etiā, quū opus illud distinctionis et separatiōis in orbe terrarum operatus est spiritus, neque habet quod amplius agat, nunquid ad otiū rediisse dicetur spiritus, præsertim qui actus & forma est, qui est bonitas semper bonificans, magnitudo semper magnificans, potestas semper agens, sapientia semper regens, voluntas semper diligens, & tamen legimus deinde, spiritus domini repleuit orbem terrarum, scilicet æternaliter.

Sed vt hanc oppositionem euitemus, distinctione opus est, considerandaq; varietas respectuū, ipsius spiritus ad orbem terrarum, qui quidem respectus alius est idealis, alius operatiuus: & ille quidē alius creationis, alius sanctificationis, alius conseruationis, alius cōformitatis, de quibus singulis tractare pro nunc nimis longum esset. Ergo dicamus, quoniam secundum idealem respectum, spiritus deinde repleuit orbem terrarū ęternaliter, in ipsa men-

te diuina, in ipſo vnico ſpiritu qui à men-
te illa effluit: ſic enim æternũ eſt orbis ter-
rarũ exẽplar, ad cuius ſimilitudinẽ exteri-
or orbis terrarũ formatus eſt, nõ per ſimili
tudinem imperfectionũ, ſed perfectionũ:
non conuerſionis, non malitiæ, non defe-
ctus eius qui in exteriori eſt, exemplar ali
quod in deo eſt, atq; hunc ab ęterno reple
uit ſpiritus domini: ſed quicquid perfecti
onis in eo eſt, quod exterius productũ eſt,
perpetua idea in deo ſeruatur et manet. Et
hoc eſt quod propheta cõmemorat dicẽs:
Meę ſunt oẽs feręſyluarũ, & pulchritudo
agri mecũ eſt. Et ſic ſpiritus domini reple-
uit orbẽ terrarũ ab æterno, interius in ipſa
mente diuina. Repleuit autẽ tũc exterius,
cum nouum aliquod faceret, vt in creati-
one, in diſtinctione, in conſeruatione, in
quibus replet quotidie orbẽ terrarum, qui
in ipſo eſt, & ipſe in illo nunq̃ otioſus, &
cũ illo intimus illi, ſecundũ eſſe, agere, ſub
ſiſtere & cætera ſimilia. Replet autem nõ
occupatiue, quia non corporeus, nec im-
pulſiue vt aer, necq; ſucceſſiue per motum,
necq; vt ſpiritus angelicus, qui licet imma-

terialis & incircũſcriptibilis ſit, diuerſis ta
mẽ locis ſimul eſſe nõ poteſt: ſed pro im-
menſitate ſua, & cũ illa idẽ ipſe omnia re-
plẽs: & ſic oportet intelligere: Spiritus do
mini repleuit orbẽ terrarũ. Hinc propheta
pſalmo quinquageſimo, triplici nobiliſſi-
ma denominatione ſpiritũ ipſum qualifi-
cat & deſcribit, vocãs eũ rectũ, ſanctum et
principalẽ: Rectũ, quia nulla cõmixtione
incuruatur à naturæ ſuæ dignitate: San-
ctum, quia abſolutus ab omni compoſiti-
one: Principalem, quia omnis bonitatis,
virtutis, perfectionis principium eſt. Sed
vt ad nos ipſos ſermonẽ hunc trahamus,
quoniã orbis terrarũ nobis gentes ac po-
pulũ, atq; ipſum hominem qui minor mũ
dus dicitur, ac ipſam animã lapſam ac pec
catis confuſam ſignificat: iccirco ſpiritum
implorantes diuinũ, oſtendendo terrarũ
noſtrarũ tenebras, infirmitates, defectus,
deformitates, ſupplices poſtulem⁹, ab ipſo
ſpiritu repleri gratia & miſericordia, vt no
ſtra mala bonificet, depreſſa exaltet, mu-
tata ſtabiliat, debilia cõfirmet, dirigat er-
rata, ligataq; reſoluat. Finis.

ORNATISSIMO VIRO I. L. DOCTORI ADOLPHO ROBOreo Agrippinensi Canonico ad Gradus Mariæ uirginis, Henricus Cornelius Agrippa. S D.

CRIPSI olím commẽtaria in artem breuem Raymundi Lullij, doctor eximie, hęc tandem in tabulam quandã tanquam fasciculum, cõtraxi, quæ memoratu facilis, cuncta commentaria subinde animo reduceret: hanc tabulam tuæ humanitati dedicatam, pro xeniolo offerendam decreui, ratus exiguũ hoc munusculum, non ex suo ualore, sed ex mittentis animo sis æstimaturus. Quin & collata hac tabula, cum ipsis commẽtarijs, uidebis te pari æstimatione habitum, quo is cui ipsa nostra commentariola olim dedicauimus, quæ vnà cum hac tabula etiã ad te mittimus, Vale.

r

TABVLA ABBREVIATA Commentariorũ artis inuẽtiuę Henrici Cornelii Agrippæ.

Subiecta	B	Deus
	C	Angelus
	D	Cœlum
	E	Homo
	F	Imaginatiua
	G	Sensitiua
	H	Vegetatiua
	I	Elementatiua
	K	Instrumentatiua

Deus
- Pater
- Filius
- Spiritus sanctus

non conuertuntur

Angelus
- Bonus
- Malus

Cœlum
- Immobile empyreũ agẽs per attractũ
- Mobile agens per influxum

Homo
- Anima rationalis
- Corpus humanum

habet

esse
uiuere
sentire
intelligere

Imaginatiuum, habēs { Eſſe / Viuere. / Sētire in extrinſecus et extrinſec⁹ }

Senſitiuum, habens { Eſſe, / Viuere, / Sentire extrinſecum. }

Vegetatiuum, habens { Eſſe / Viuere. }

Elementatiuū { Simplex / Compoſitū } habēs ſolū eſſe ſubſtātiale.

Inſtrumentatiuū ſiue accidens, { Naturale / Morale. } habens eſſe in alio.

Accidensnaturale { Quantitas / Qualitas / Relatio / Actio / Paßio / Habitus / Situs / Tempus / Locus. }

Quantitas, { Diſcreta / Continua } ſecundum { Magnitudinem / Multitudinem / Diuturnitatem / Operationem. }

Habitus et dispositio.
Naturalis potentia uel impotentia.
Qualitas. Paßio uel paßibilis qualitas.
Forma et circa eam constans figura.
Contraria et contrarietates.

Relatio secundum
Superlationem
Suppositionem
ex natura uerbi
Aequiparantiam
Applicationem.
ex natura rei

Actio et paßio
Intrinseca
Intensa.
Extensa
Extrinseca
Remißa.

Tempus.
Locus
Situs
Habitus
Variantur quantitate.
Intrinsecus.
Extrinsecus

Accidens morale
Virtutes
Vitia.

Prædicata absoluta.
B Bonitas
C Magnitudo
D Duratio
E Potestas
F Sapientia
G Appetitus
H Virtus
I Veritas
L Gloria

Bonitas	Permanens	
	Fluens	
Magnitudo	Virtutis	
	Molis	
	Actionis	
Duratio	Aeterna	
	Aeuiterna	
	Temporalis.	
Potestas	Eßendi et existendi	Naturalis
	Agendi et patiendi	Voluntaria
Cognitio	Intellectualis	Sapientia
	Rationalis	Scientia
	Sensitiua	Ars
	Instinctus	Fides
	Natura	Opinio.
Appetitus	Rationalis ut uolūtas	Cōcupiscibilis (Passiones animæ.)
	Sensitiuus	
	Insensibilis.	Irascibilis. (Passiones animæ.)

Intellectualis ut ſapientia, ſcientia, prudentia
Moralis ut iuſtitia, fortitudo, temperantia (q̃q;
Theologica ut fides, ſpes, charitas, gratiæ dona
Virtus Animalis ut ſenſitiua, motiua, uitalis, uegetalis
Elementalis quæ naturalis dicitur
Cœleſtis quæ uocatur occulta
Operationum et potentiarum ſecundum actionẽ
et paßionem.

siue
Veritas Orationis ſecundum actum ~~ſibi~~ uſum
Rei ſecundum habitum

Conſummationis
Gloria in fine
Quietis

Eßentia

Simplex Subſtantialis
Rei Cõpoſita Continuitatis
Vnitas Rationis Accidentalis.
Identitatis.

Simplex
Perfectio ſecundum modum eßendi
ſecundum menſuram conditionis

Respectus	B	Differentia
	C	Concordantia
	D	Oppositio
	E	Principium
	F	Medium
	G	Finis
	H	Maioritas
	I	Aequalitas
	K	Minoritas.

Differentia	Ex primis intentionibus	Essentialis Realis Accidentalis.
	Ex secūdis intētionibus	Genere Specie Numero.

Per similem modum collige concordantia.

Nominis in plexi.

Significata.

Proprie ut æquiuoca
- A consilio
- A casu
- secundum aßimilationem

Comparatiue secundũ usum dicendi.

trãslate p
- Analogiam.
- Similitudinem.
- Oppositionem.

Modum significãdi.
- Varias suppositiones
- Varia accidentia grammaticalia.

Diuiſio.

Incom.

Rei. in.

Totum eſſentiale, integrale, accidentale in partes ſecundũ eſſe et modum eſſendi.
Genus in ſpecies.
Superius in inferiora.
Genus in differentias oppoſitas uel ſubiectas.
Totum ſecundum partes in tempore, modo, quantitate.
Cauſa in effectus et econtra.
Subiectum in accidentia et econtra.
Virtus in operationes.
Subſtantia in ſuas potentias.
Abſolutum in comparata.
Per uariam attributionem.

Cõplexi ſiue oratiõis.

Subiectum et prædicatum.
Patientem et agentem.
Vltra patientem.
Modum ſubiecti et prædicati.
Modum actionis et paſſionis.
Secundum uariam attributionẽ, expoſitionem et uariam applicationem.

Simili modo accipe collectionem.

Vnionis collectorum
Partium in toto.
Mixtorum in mixto.
Continuorum in continuo.
Discretorum in discreto.
Materiæ et formæ in uno supposito.
Aliquorum in uno tertio.
In medio iungenti, participanti uel diuidenti.
In termino concurrenti.

Concordãtia
Aequalium inter se.
Proportionum inter se.
Effectuum, in causa et econtra secundum omne genus causarum.
Similitudinis et exempli
Coniunctionis et contingentiæ.
Cognatione et agnatione uel affinitate.
Vt forma cum subiecto.
Vt ars uel instrumentum cum subiecta materia.
Vt alicuius eßentia uel de eßentia eius.

Ex his similiter quære differentias suo modo.

- Contrarietas
  - Mediata.
  - Immediata.

Contradictio, secundum idem, ad idem, similiter, in eodem tempore.

- Oppositio
  - Priuatiua
  - Localis
  - Relatiua, ut superius de accidente relationis.

Versatur præcedens triangulus inter intellectuale et sensuale.

- Causale
  - Per se.
    - Intrinseca
      - Formalis
        - Eßentialis
        - Accidentalis.
        - Exemplaris uel idealis.
        - Essentiale.
        - Coëssentiale,
      - Materialis
        - Propinqua
        - Remota.
        - Obiectiua.
        - Subiectiua.
    - Extrinse.
      - Efficiens
        - Antecedens
        - Coniuncta
        - Substantialis.
        - Principalis
        - Accidentalis.
        - Instrumẽtalis
      - Finalis
        - Vltimus
        - Subordinat.
        - Impulsiuus
  - Per accidens.
    - Occasio.
    - Fortuna
    - Casus

Principium.
- Vniuersal.
  - Genus
  - Species.
- Ordinale.
  - Natura.
  - Tempore — Mensuræ
  - Definitione — Determinationis
  - Cognitione — Coniunctionis
- Priuatiuū.
  - Formæ
- Accidētale siue instrumētale.
  - Materiæ
  - Doctrinæ
  - Figuræ
  - Motus
  - Contimentis.
- Motus
  - Generati
  - Corrupti
  - Augmenta.
  - Diminuti.
  - Alterationis.
  - Localis.
- Originale.
- Positiuum.
- Priuatiuum.

		Natura
	Coniunctionis	Situ
		Loco
	Mensurationis	Substantiale
		Accidentale.
	Extremitatum	
	Operationis	
	Instrumentale	
	Adhæsionis	
	Participationis	
	Comprehensionis	
Medium	Vnionis	
	Negationis	secundum locum
	Transitionis	secundum speciem
	Positiuum	secundũ quietem
	Priuatiuum	
	Destructiuum	
	Constructiuum	

FINIS.

Extremitatū.
- Substantialis
- Accidentalis
- Secundum eſſentiā
- Secundum tempus ſiue ante ſiue poſt
- Secundum locum

Coruptiōis
- Qualitatem
- Quantitatem.

Deſectionis

Deſitionis
- Eſſe
- Operari
- Pati

ſecundū uarias circumſtantias.

Perfectionis quam ſuperius diſtinximus.

Priuationis
- Naturaliter
- Moraliter
- Artificialiter

Maioritas

Aequalitas

Minoritas.

Variantur ſecundum genera quantitatis et magnitudinis, de quibus ſupra, et iſte triangulus uerſatur inter ſubſtantiam et accidens.

Multiplicā tur ſubie-
cta, prædi
cata et re
ſpectus ar
tus, etiā ter
mini ex-
tranei per

Diuiſiones
Eſſentialia
Subſtantialia
Accidentalia
Genera
Species
Differentias
Propria
Accidentia
Proprias paßiones
Actus
Operationes
Paßiones
Virtutes
Potentias
Partes
Principia
Cauſas
Effectus
Similia
Conuenientia
Oppoſita
Priora
Poſteriora
Exempla
Reſpectus
Extranea
Complexione uaria
Varia prædicatione.
Varia ſeparatione et coniunctione.

Conſiderā-
do hæc o-
mnia di-
uerſimode

ſecdm̃ ſe.

Reſpecti
ue.

Compara
tiue.

ſecundum
in eſſe uel
non in eſſe.

ſecundum
ſic uel ali
ter ſe ha-
bere.

Quæstiones
- B Vtrum
- C Quid
- D De quo
- E Quare
- F Quantum
- G Quale
- H Quando
- I Vbi
- K Quomodo et cum quo

Vtrum

Poßibile
- Neceße
- uel impoßibile.
- Contingens.

Entitas
- Primæ intentionis
- ut si est.
- Secundæ intentionis.

Eßentiale, ut quid est in se, quid est in alio.

QVID.

Quid rei

Qualitercunq; explicas.

Quid nominis

Eßentialiter.

Quid personale ut quis per omnes casus.

Accidentaliter.

Pars in toto et econtra.

Inferius in superiori et ecõ.

Forma quæuis in materia.

Quid contentiuũ ut quid habet in se siue,

Potentia in uirtute.

Locatum in loco.

Causa in effectu et econt.

et huiusmodi plura.

Opatiuũ

Acti ue

Paßi

Primitiuum ut à quo

Materiale.

Conuersiue.

Effectiue.

De quo

Constitutiue.

Compositiue.

Deriuatiue.

Poßeßiue ut cuius.

Originaliter.

Formaliter

Finaliter ut propter quid

Quare

Positiue.

Illatiue seu consequutiue

Quantum
- Magnitudinis
- Multitudinis, ut quot
- Ordinis, ut quotus
- Multiplicitatis, ut quotuplex.
- Distributionis, ut quotiens.
- Rei
- Propositionis
- Accidentis cuiusque intensi, extensi uel remissi
- Continuum
- Discretum

Quale
- Essentialiter
- Coëssentialiter
- Accidentaliter
- Conuertibiliter
- Proprie
- Appropriate

Quando multiplicatur per regulas C D K

Vbi
- Repletiuum
- Diffinitiuum
- Occupatiuum
- Contentiuū ut in quo
- Quærens principiū motus ut unde.

Multiplicatur per regulas C D K

Quō
- Essendi
- Operandi
- Attributionis

Essentialiter Primarie.

Accidētaliter Secundarie.

Cum quo
- Instrumentale
- Medij ut per quid
- Conuenientiæ ut cui.

Quomodo & cum quo.

Est pars per modum Differentiæ Proprij.

Est pars et in parte per modum Actionis Paßionis.

Sunt partes in toto et ecō. et hoc Constitutiue Compositiue. Perfectionis

Totum transmittit similitudinē suam et suarum partium extra se secundum modum

Finis.

Termini extranei inueniuntur:
- Multiplicatione.
- Collectione.
- Similitudine.
- Vicinitate.
- Oppositinone.
- Ex proprijs communibusq; principijs rerum.

Mixtio figurarũ.
- A parte subiecti.
- A parte prædicati.
- A parte modi aut cuiusq; horũ mixtim.
- Terminorum artis inter se.
- Terminorum artis cum extraneis.
- Terminorum extraneorum inter se.
- In una figura.
- In diuersis et pluribus.

Ex natura prædicati.
- Vniuocá
- Communis.
- Denominatiua

Scd̃m attributionem.
- Naturalis siue necessaria.
- Contingens siue accidentalis.
- Remota siue impossibilis.

- Simpliciter
- Ex hypothe‑
- Genus (si
- Species
- Differentia
- Proprium

Scđm rationem prædicationis.
- Directa
- Indirecta
- Aequalis
- Mediata
- Absoluta
- Comparatiua.

Secundũ qualitatẽ prædicationis.
- Vera
- Falsa

secundũ conuenientiam orationis cum re

secundũ qualitatẽ.
- Affirmati.
- Negatiua.

secundum quantitatẽ
- Vniuersal.
- Particula.
- Inedfinit.

Secundũ modũ prædicatiõis.

Sceundum meße.

Secundum modum terminorum
- Reduplica
- Exceptiue
- Separatiue
- Comparati
- Varie expo nibiles.

Secundũ modũ propositionis dici potest, ut quod de ea dici potest.

Diffinitio
- Ex genere et differentia
- Ex genere proprio siue sit
- Ex partibus.
- A causa secundum quodlibet genus causæ
- Per effectum et operationes
- Per potentiam uel obiectum
- Per potentiam et actum
- Per esse et essentiam
- Per respectum et relationem
- Ex fine rei
- Per distantiam extremorum
- Per abnegationem oppositi
- Per species reliquarum figuræ Q. ex

Proprie proprium.
Accidens proprium.
Actuales
Aptitudinales.
Potentiales.

et ecõtrario
C
D
E
F
G
H
I
K

Argumentum uel est
- Syllogismus
- Enthymema
- Inductio
- Exemplum
- Argumentatio perfecta.

Medium argumenti uel est
- Antecedens
- Consequens
- Extraneum

Loca essentialia ad probandum & improbandum.

Intrinseca A.

Diuisione et partitione.
Diffinitione et interpretatione.
Coniugatis
Genere
Specie
Similitudine
Differentibus
Contrarijs
Coniunctis: Ante rem. Cum re. Post rem.
Repugnantibus
Antecedētib⁹ et cōsequētibus
Causa efficiente
Effectu
Maiori
Minori
Paribus

Extrinseca Ab.

Attributis personæ: Nomen, Natura, Fortuna, Studium, Victus, Habitus, Casus, Affectus & huiusmodi.
Oracula
Autoritates
Coinfeßata
Vulgi opinio
Sectæ
Pacta
Sententiæ
Iudicium
Vsus
Leges
Attributis negotiorum: Quid nam, Cur, Quibus auxilijs, Vbi, Quomodo, Quando

- Loci acci dentales
  - Ad exordiēdū et mouendū animos utiles
    - Autoritate
    - Relatione
    - Facilitate
    - Dißimilitudine
    - Conſilio
    - Exaggerando
    - Non uulgari
    - Comparatione
    - Conſequentia
    - Demonſtratione
    - Conuerſione
    - Vi fortunæ
    - Tolerantia
    - Deploratione
    - Conuertentia
    - Humanitate
    - Commendatione
    - Vtilitate
    - Confeßione
    - Exclamatione
  - Ad confutādū ſeruientes
    - Admiratione
    - Aggreßione
    - Intermißione
    - Promißione Et eiuſmodi
    - Attenuatione
    - Admonitione
    - Retorſione, Illuſione,
    - Contēptione, Suſpicione.

Solutio quæstionum.	Figura A. Figura.T. Figura duplex Figura multiplex Subiecta Regulæ	Directe Indirecte
	Prima figura Secunda figura Tertia figura Quarta figura Tabula magna	
Applicatio quæstiõis ad inueniendũ ueritatẽ solutionis consistit in his:	Euacuatio tertiæ figuræ Multiplicatio quartæ fig. Mixtio principiorum et regularum Diffinitiones principiorum Species triangulorum Regulæ quæstionum Species regularum Nouem subiecta Termini extranei.	Argumentando per uaria media et diuersa loca.

Dissolutio argumentorum.

Soluẽdo fallacias et ostẽdẽdo falsitatem.

- Verborũ
  - Per defectũ In
    - Forma
    - Materia
    - Distinctione
    - Coniunctione
    - Comparatione
    - Constructione
    - Et huiusmodi
- Sentẽtiarũ

Ostendẽdo diuersitatem

- Subiectorum
- Principiorum
- Mediorum
- Causarum
- Secundum aliter inesse
- Secundum aliter referri
- et huiusmodi.

- Falsus
- Malè dictus
- Negatione autoris
- Negatione autoritatis.
- Destructione rationis
- Per potiorem aliam rationem

Improbatione argumenti et destructione loci ut quia

- Per rationẽ et autoritatem oppositã
- Per sequelam inconuenientis
- Per sequelam magis conuenientis
- Excipiendo aliquod spirituale
- Ratione differentiæ
- Similitudinis
- Causationis
- Effectionis
- Respectu, Separatione, Cohærentia
- Contraria applicatione et huiusmodi.

Magnis
Attentos Nouis — Ex ipsa re subiecta
qa de re — Inusitatis — Non uulgari
tus — Cohortatiõe — Non commune
fit — Non nimis prolixum
Exordiũ — A nostra — Non superfluum
facit — Beneuo — Ab auditorũ — Non affectatum
los — Ab aduersarijs
A re ipsa
A completione breui
Dociles — Diuisione breui
Hæc omnia fiunt occulte per insinuationem.

Nullo cursu
Nullis ambagibus
Breuis — Sine repetitione
Sine reduplicatione
Solis necessarijs
Narratio siue — Proprijs et usitatis uerbis
rei siue negotij — Clara — Debita accommodata pronuntiatione
Credibilis — Verisimilis
Debitis circunstantijs

Diuiſio ſiue enumeratio: Abſoluta, Pauca, Subdiſtribuenda, Ordinata

Deductio
- Sermocinatiua
- Argumentatiua

Confirmatio, Confutatio

Plane, Diuiſiue, Per extrancum.

Concluſio: Potiſsima aliqua ratione, Enumeratione breui, Amplificatione ad diuerſos fines.

Commentariorum Henrici Cornelii Agrippæ, in artem breuem Raymundi Lullii

FINIS.